

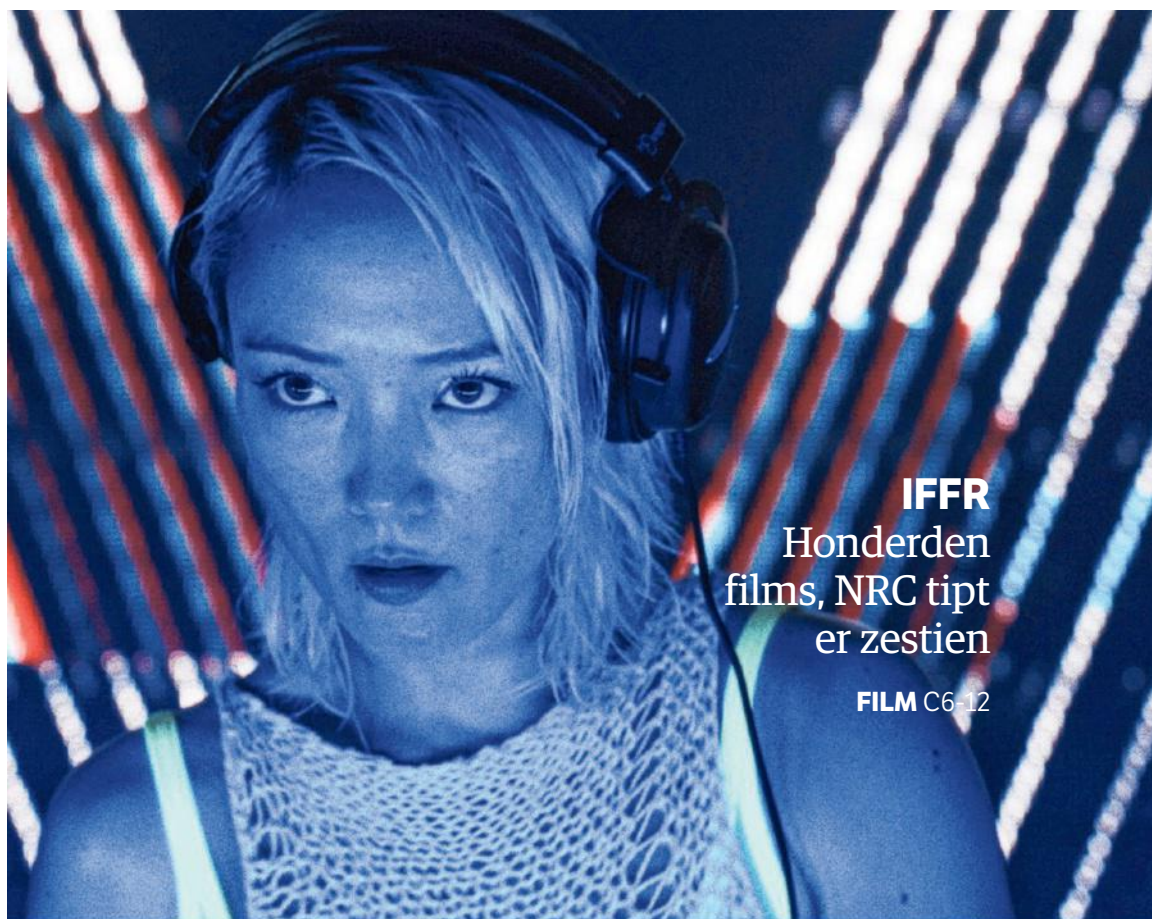

VS-Groenland
Nederland en
EU: tijd van
paaien is voorbij
IN HET NIEUWS 4-7

Internet
Iran twee weken
op slot, mogelijk
blijft dat zo
IN HET NIEUWS 8-9

Coalitie
Minderheid?
Denemarken
weet niet beter
BINNENLAND 16-17

Cultuur
Artistieke
vrijheid staat
onder druk
BINNENLAND 18-19

IFFR
Honderden
films, NRC tipt
er zestien
FILM C6-12

AFSPLITSING

Wilders: 'Zwarte dag voor PVV'

Zeven PVV'ers splitsen zich af. Niet eerder was de kritiek op Wilders zó hard en openlijk.

**Liam van de Ven en
Lamyae Aharouay**

DEN HAAG

„Het is een zwarte dag voor de PVV”, zegt Geert Wilders dinsdag op de gang van de PVV-fractie. Hij heeft net gehoord dat zeven van de zesentwintig PVV-Kamerleden zich afsplitsen en samen verdergaan onder leiding van Gidi Markuszower. Die is Kamerlid voor de PVV sinds 2017 en was lange tijd vertrouweling van Geert Wilders.

De zeven vertrekken niet geruisloos, ze hebben harde kritiek op Wilders en op de PVV. Wilders noemt het een „emotioneel” moment. Zijn partij zal door „een diep dal gaan”, denkt hij, maar zal daar ook weer uitkomen. „Niemand krijgt mij gekker dan ik al ben.”

De PVV, vond Gidi Markuszower, had de afgelopen twee jaar 'niet genoeg bereikt'

Eerder op de dag, tijdens de wekelijkse fractievergadering van de PVV, had Gidi Markuszower een papiertje voor zich liggen. Hij had de hele kerstvakantie nagedacht, stond daarop. „En mezelf de vraag gesteld hoe wij het meest voor onze kiezers kunnen bereiken.” De PVV, vond hij, had de afgelopen twee jaar „niet genoeg bereikt”. Hij had „overleg gevoerd” met andere PVV'ers, die óók vonden dat het zo niet langer kon.

Markuszower schreef dat de PVV moest „zakendoen” met het aanstaande minderheidskabinet van D66, VVD en CDA. Wilders was niet eens bereid geweest om op de koffie te komen bij die partijen.

Ook wilde Markuszower dat de

PVV democratischer zou worden, zowel als partij als in de fractie. De partij moest opengesteld worden voor leden - nu is Wilders het enige lid. En Kamerleden moesten de ruimte krijgen zich te profileren. Het is geen geheim dat Wilders, veel meer dan elke andere partijleider, dicteert wat zijn fractiegenoten doen en zeggen.

Het laatste punt was dat de campagne moest worden geëvalueerd. De partij stond anderhalf jaar geleden op 53 zetels in de peilingen, nu op 17, aldus Markuszower. De schuld daarvan legt hij geheel bij Wilders: „De campagne viel stil omdat de lijsttrekker er geen zin meer in had.”

Beschuldiging

PVV-campagneleider Hidde Heutink, inmiddels vicevoorzitter van de nieuwe fractie, schaarde zich achter de brief en dus ook achter de beschuldiging van Markuszower. Tijdens een persmoment samen met Markuszower zei hij dat het „niet meer dan normaal is” dat je als partij kijkt: „wat is daar nou gebeurd en hoe kom je tot zo'n uitslag?” In Den Haag speculeert men sinds de campagne dat Wilders de verkiezingen voor zijn partij heeft gesaboteerd. Wilders was - deels vanwege veiligheidsredenen - weinig zichtbaar tijdens de campagne.

Het document van Markuszower leest als een afrekening met de koers van de PVV zoals Wilders die bijna twintig jaar voert. „De PVV is meer dan een man met een twitteraccount, en we kunnen veel meer waarmaken dan alleen stevige islamkritiek leveren”, staat er. En: „Continuïteit van de fractie en de noden van de kiezers mogen niet afhankelijk zijn van de besluiten van één PVV-lid.” Het

Lees verder op pagina 2

IN HET LAND
ROTTERDAM

GEMMA VENHUIZEN

Snipverkouden

Het was zoals ik me liefde op het eerste gezicht had voorgesteld. Een gevoel van herkenning, het besef: dit is hem. Schuldgevoel, omdat je je hart al aan een ander had beloofd. De vriendin die bij me loeerde zag hem het eerst. Nog in pyjama, koffie in de hand, starend naar de achtertuin: „Een houtsnip!” In een flits was ik bij het keukenraam. Dat plumpe, bruine lijf, die grote ogen... Er ging iets kwetsbaars van hem uit. Exit kievit - vanaf nu was de houtsnip mijn nummer één.

Andersom bleek ik voor de houtsnip niet de enige. Bij een collega was dezelfde ochtend een exemplaar tegen het raam gevlogen, midden in de stad. Op internet stonden meer verhalen over gewonde snippen. Zo bezien was mijn bezoeker er goed vanaf gekomen: tijdens ons ontbijt was hij weggevlogen over de schutting.

Zoals dat gaat bij prille liefdes, wilde ik alles weten over de houtsnip. En dus bezocht ik dinsdag wildopvang Vogelklas Karel Schot, vermoend naar een Rotterdamse leraar die decennialang gewonde vogels verzorgde in zijn klaslokaal. Bij binnenkomst vertelde André De Baerdemaeker, ecoloog bij Bureau Stadsnatuur en voorzitter van de opvang, dat er elke winter minstens honderd houtsnippen worden opgevangen.

Ook André bleek een voorliefde voor de vogels te koesteren, alleen al vanwege hun uiterst gevoelige snavel. „Die zit vol tastzintuigen om bodemdieren mee waar te nemen.” Hun ogen zijn zo geplaatst dat ze 360 graden in het rond kunnen zien. „Ze kennen bijna geen dode hoek.” In de duisternis zoeken ze regenwormen en andere prooien; overdag blijven ze doodstil zitten, vertrouwend op hun camouflage.

Houtsnippen komen jaarrond in Nederland voor, al doet de soort het vooral goed in Scandinavië en Rusland. Maar die delicate snavel kan niet tegen vorst, en dus trekken ze 's winters naar Zuidwest-

Europa. Onderweg beginnen de problemen. „Ze vliegen langs de kust, passeren de Randstad. Waar andere vogels hoog genoeg trekken om uit de problemen te blijven, vliegt de houtsnip op ooghoogte, precies waar alle obstakels staan. Doordat er overal kunstlicht weerkaatst in de ruiten, raken ze gedesoriënterd en wordt de stad één grote hindernisbaan.”

En zo belanden ze massaal in vogelhospitaals. „Vaak meer dood dan levend.” Zo ook het exemplaar dat net voor mijn komst was gebracht bij de Vogelklas. „Deze is niet meer te redden”, vertelde beheerder Iris van der Eerden. „Z'n vorkbeen is gebroken, dan kan hij niet meer vliegen.” Het stressvrije houtsnipverblijf - extra duister; bladeren en houtsnippers op de grond - zou hij nooit van binnen zien.

Die delicate snavel kan niet tegen vorst, en dus trekken ze 's winters naar Zuidwest-Europa. Onderweg beginnen de problemen

Juist 'jojowinters' zoals de huidige zijn het gevaarlijkst, aldus André. „Zodra het een beetje mooi weer wordt willen de mannetjes huiswaarts, om de boel aan kant te maken voor de dames. Maar als het dan vervolgens weer gaat vriezen, zoals volgende week, keren ze terug en krijg je wéér al die botsingen.”

Eén vraag bleef onbeantwoord: verwijst de term snipverkouden naar het niezende geluid dat baltende houtsnippen maken, of naar de waterdruppels aan de snavel van hun familieleden, de watersnippen (die ooit het honderd-guldenbijlet sierden)? Misschien was het beter om het niet te weten. Echte liefde gedijt immers goed bij wat mysterie.

Gemma Venhuizen is biologieredacteur en doet elke woensdag ergens vanuit Nederland verslag

Geert Wilders (PVV) loopt langs Kamerlid Gidi Markuszower (rechts). FOTO BART MAAT

» Vervolg van voorpagina

lijkt ook een verwijt over de val van het kabinet, door Wilders geïnitieerd: dát zorgde ervoor dat de PVV zijn inspraak verloor en dat de fractie goeddeels verdween.

Maar in de fractievergadering dinsdag bleven de punten van Markuszower onbesproken. Hij kreeg te horen dat er niets mee zou gebeuren. „Dan zit je er dus voor Piet Snot”, zegt René Claassen, een van de afsplitsers later op de middag tegen NRC. „Daar had ik geen zin in.” De vergadering werd geschorst, de zeven Kamerleden gingen bij elkaar zitten en besloten toen: we gaan zonder de PVV verder.

Naast collega 'ook vriend'

Dion Graus zit al bijna twintig jaar in de Kamer namens de PVV, en blijft ook. „Bij elke andere partij was ik allang eruit geflikkerd”, zegt hij. Dat Markuszower en de rest weggaan, vindt hij niet kunnen. „Ze waren zonder Geert nooit zo ver gekomen.” Maar: „Op ieder schip zitten muitsers en ratten, en daar zijn we nu van ontdaan.”

Volgens Graus was deze gang van zaken „van tevoren al bekosttoofd” door de vertrekters. Hij werd op maandag al gebeld door een onderzoeksjournalist die hem vroeg naar ruzie in de fractie, maar toen had Graus nog geen idee waar het over ging.

Op de gangen van de PVV heerst dinsdag een bedrukte sfeer. Voor veel Kamerleden kwam het vertrek van hun fractiegenoten als een complete verrassing. Dat geldt ook voor medewerkers. „Ik ben er twee kwijt!”, roept een van hen. Een andere medewerker wijst erop dat afsplitsers niet onderaan de kieslijst bungelden en de inhoudelijke kritiek

hadden voorbereid. „Dat zegt ook wel wat.”

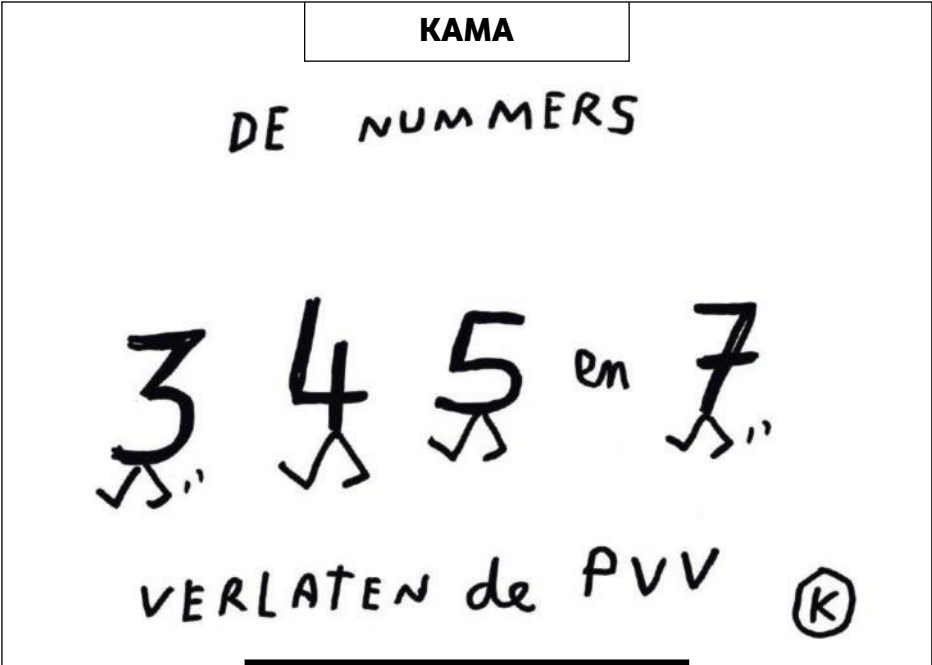
Het is ongekend voor de PVV, zeven afsplitsers die in één keer de partij verlaten en harde kritiek uiten op de PVV. In de partij van Geert Wilders geldt dat hij de baas is en alles zelf beslist. Toen de PVV vorig jaar zomer uit het kabinet stapte, moesten zowel Kamerleden als bewindspersonen daar via het nieuws achter komen. Kamerleden praten zo goed als nooit met journalisten. Wilders staat bekend als controlfreak: iemand die alles wil weten en het op zijn eigen manier wil doen.

Het vertrek van de Kamerleden is Wilders „niet in de koude kleren gaan zitten”, zegt hij dinsdag. Markuszower was behalve een collega „ook een vriend”.

Van zetelroof door de afsplitsers wil hij niet spreken. „Ik heb het zelf ook ooit gedaan. Dus ik moet niet zo'n grote mond hebben als anderen dat doen.” Wilders stapte in 2004 zelf uit de fractie van de VVD, uit onvrede over de politieke koers.

De kritiek op zijn leiderschap wordt door Wilders amper gepareerd. Hij vindt niet dat het tijd is voor een andere leider. „Ik ga altijd door, ik stop nooit.”

Een paar uur na de afsplitsing is de nieuwe fractie al realiteit. Tijdens de wekelijkse stemmingen in de Tweede Kamer klinkt voor het eerst ook de Groep Markuszower. De zeven fractieleden zijn verhuisd naar een ander vak in de Tweede Kamer. Al is er van ideologische verwijdering geen sprake, benadrukt Markuszower: inhoudelijk zijn er geen verschillen met de PVV. Hij noemt het verkiezingsprogramma van de partij „heel goed”. Van zijn partij, zegt hij, kan de rest van de Tweede Kamer een „constructievere” houding verwachten: Markuszower wil gaan praten met iedereen.

PARTIJ VOOR DE VRIJHEID

Verpleegkundige, campagneleider: dit zijn de zeven afvallige PVV'ers

Zeven Kamerleden die voor de PVV in het parlement zetelden, hebben dinsdag bekendgemaakt zich af te splitsen en een nieuwe fractie op te richten. Wie zijn deze ex-PVV'ers?

Gidi Markuszower

De 48-jarige Gidi Markuszower is vanaf 2015 twee jaar senator en vanaf 2017 Tweede Kamerlid voor de PVV. Al in 2010 haalt hij de publiciteit als hij niet door de AIVD-screening voor de PVV-kandidatenlijst komt. De geheime dienst waarschuwt Wilders dat Markuszower een „risico voor de integriteit” van Nederland was. Volgens bronnen van NRC was dat te wijten aan contacten met de Israëlische inlichtingendienst Mossad. De kwestie blijft Markuszower achtervolgen, want in juni 2024 komt de PVV'er opnieuw niet door de screening en besluit Wilders dat hij geen vicepremier kan worden in het kabinet-Schoof, het eerste kabinet ooit met de PVV. Dat besluit stelt Markuszower, jarenlang een trouweling van Wilders, diep teleur. In plaats van een promotie keert hij terug in de Kamerbankjes met een minder prominente portefeuille.

Markuszower deed in zijn jaren als woordvoerder op onder meer asiel/migratie en Buitenlandse Zaken qua radicale uitspraken niet onder voor Wilders. Hij noemde het asielbeleid „een grote misdaad tegen het Nederlandse volk” en asielzoekers „beesten”. Markuszower, geboren in Tel Aviv en zelf Joods, schaarde zich volledig achter Israël en betitelde critici van dat land als antisemieten. In *Trouw* noemde hij kritische Joden ooit „verraders”. Waar hij inhoudelijk weinig verschilde van Wilders, had Markuszower al langer kritiek op de gang van zaken bij de PVV. In een dinsdag in de fractie ingebracht discussiestuk, is Markuszower kritisch over Wilders' strategie: volgens hem heeft de partij afgelopen twee jaar in het kabinet-Schoof „niet genoeg bereikt voor onze kiezers”.

Hidde Heutink

Hidde Heutink (32) was campagneleider van de PVV bij de laatste Tweede Kamerverkiezingen. Des te opvallender is het verwijt dat hij en de andere PVV-afspliters maken over Wilders, die in campagne „geen zin” meer zou hebben. Wilders omschreef Heutink bij de aankondiging als campagneleider als „een PVV'er in hart en nieren”, en „een groot talent, jong, energiek en gedreven.” De Twentenaar Heutink, die eerder fractieleider was van de PVV in de Enschedese gemeenteraad en Statenlid in Overijssel, kwam in 2023 als nummer 36 op de PVV-kieslijst in de Kamer. Hij ging als woordvoerder voor onder meer Infrastructuur en Verkeer in tegen PVV-bewindspersonen in het kabinet-Schoof. Bijvoorbeeld toen hij met een Kamer-meerderheid strengere regelgeving wilde afdwingen voor fatbikerijders, iets dat volgens toenmalig minister

Barry Madlener (Verkeer) onmogelijk was. Ook diende hij een motie in tegen de zin van toenmalige staatssecretaris Chris Janssen (Infrastructuur), die werd aangenomen. Heutink is als ict'er opgeleid aan het ROC van Twente. Hij zou in najaar 2023 als informatieadviseur aan de slag bij SamenTwente, een koepelorganisatie in de sociaal-maat-

schappelijke sector. Hij zou gaan werken aan onder meer informatieveiligheid en de implementatie van Wet open overheid, de toen nieuwe wetgeving rond openbaarmaking van overheidsinformatie. Door de verkiezingswinst van PVV (37 zetels) kwam hij onverwacht in de Kamer. „Nederland heeft andere plannen met mij”, schreef hij op LinkedIn.

René Claassen

„De Tweede Kamer spreekt keer op keer haar zorg uit, maar de minister legt alle moties naast zich neer.” Aan het woord, tijdens een debat over private equity in de zorg, mei vorig jaar: René Claassen. De minister over wie hij zijn ergernis niet kon verbergen: Fleur Agema (PVV). De 53-jarige Claassen, voormalig ic-verpleegkundige, was met zijn zorgportefeuille een van de weinige „nieuwe PVV'ers” die relatief zichtbaar was. Zo was Claassen, afkomstig uit Zuid-Limburg, begaan met het Zuyderland Ziekenhuis in Heerlen. Afschalen van dat ziekenhuis zorgt al jarenlang voor (politieke) beroeving. „J moet ze daar het mes op de keel zetten”, zei Claassen in september 2024 tegen Agema. De toenmalige minister: „Dat ga ik niet doen.” Anders dan andere PVV-Kamerleden gaf Claassen, jarenlang Limburgs Statenlid, wel eens een interview.

Nicole Moinat

Nicole Moinat had al ervaring met afsplitsingen. Ze werd in 2018 gemeenteraadslid voor de PVV in Purmerend. Op 11 december datzelfde jaar lieten haar twee fractiegenoten per brief weten dat het vertrouwen in haar werd opgezegd en dat de twee als PVV verder zouden gaan. Moinat (41), die „vanaf het moment dat ik klaar was met mijn middelbare school” in de zorg werkt, werd gesteund door partijleider Wilders. De andere twee waren namelijk voor het kinderpardon, voor 'gewortelde' kinderen van asielzoekers: Moinat niet. Op 20 december schreef de fractievoorzitter van de PVV in de provincie Noord-Holland dat Moinat „de Partij voor de Vrijheid Purmerend vertegenwoordigt”. Sinds 2019 is ze ook duocommissielid voor de Statenfractie. Bovendien was ze politiek adviseur van staatssecretaris Vicky Maeijer (PVV, Langdurige en maatschappelijke zorg).

Tamara ten Hove

De in Zwolle geboren oud-militair en verpleegkundige Tamara ten Hove (44) nam afgelopen november plaats in de Tweede Kamer. Ze hield zich voor de PVV bezig met de zorg. In de twee jaar daarvoor werkte ze al als beleidsmedewerker voor de fractie. Ten Hove trok naar Den Haag om de zorg „efficiënter, menswaardig en soms praktischer” te maken. „Vanaf de werkvloer lukte het mij niet om hier iets aan te veranderen [en ik] besloot afscheid te nemen van het werk dat ik mischien wel het allerbeste vond: het werk als ambulanceverpleegkundige”. Als Kamerlid diende ze vijf moties in, waarvan één, over de uitrusting van ambulances, werd aangenomen.

Shanna Schilder

Vanuit het niets kwam de 37-jarige Shanna Schilder afgelopen jaar op plek 3 van de PVV-kandidatenlijst. Politieke ervaring had de geboren Volendamse niet; wel politieke inspiratiebronnen, vertelde ze eenmaal verkozen. Eerst was dat Pim Fortuyn, daarna kwam Wilders want „na Fortuyn was Geert Wilders de enige die zag waar het fout ging in de samenleving”. Dat staat in haar portretje op de site van de Tweede Kamer. Sinds november 2025 was de jurist lid van de Tweede Kamerfractie van de PVV. Als Kamerlid hield ze zich bezig met justitie en veiligheid. Voor de functie als Kamerlid verhuisde Schilder vanuit Curaçao terug naar Nederland. Ze heeft vier jaar op Curaçao gewoond, waar ze werkte als afdelingshoofd van het ministerie van Bestuur, Planning & Dienstverlening. Daarvoor werkte ze als manager bij voormalig supermarktketen Deen.

Annelotte Lammers

„Als we de problemen niet blijven benoemen, kunnen we ze ook niet oplossen”, zegt Annelotte Lammers in het introducerende tekstje op de site van de Tweede Kamer. Gedurende haar zeventig dagen in de Kamer stelde de 32-jarige Lammers vragen over het „koesteren” van de Nederlandse traditie” van Sinterklaas, over religieuze uitingen van boas en de neutraliteit van de Arnhemse burgemeester Ahmed Marcouch. Ook kaartte ze het voorkomen van antisemitische verstoringen van de Chanoeekavering in Amsterdam aan. Lammers werd geboren in Zwolle en woont in het Overijsselse Genemuiden. Zonder eerdere politieke ervaring belandde ze op plek 4 van de Kamerlijst. Daarover was ze zelf ook „verrast”, zei ze in oktober tegen *Genemuiden Actueel*. Daarvoor werkte ze bij de Raad van State en als jurist bij de IND.

Michel Kerres en Rik Rutten

BRUSSEL/STRAATSBURG

Het moet en zal over Groenland gaan, op het World Economic Forum in Davos. Tal van Europese leiders proberen de Amerikaanse president Donald Trump er al weken van te doordringen dat een inname van Groenland niet acceptabel is. Dat verzet heeft Trump alleen maar vasthoudender gemaakt.

In Zwitserland kijken Trump en de Europeanen elkaar woensdag en donderdag voor het eerst dit jaar in de ogen. De voortekenen beloven weinig goeds.

De ongeremde president legde de afgelopen etmalen een obsessie aan de dag met de Nobelprijs voor de Vrede. Hij maakte privé-appjes van bevriende leiders openbaar. En hij nodigde de wegens oorlogsmisdaden in Oekraïne gezochte president van Rusland Vladimir Poetin, uit zitting te nemen in een door hemzelf te leiden Raad voor Vrede.

Davos komt als geroepen. Het jaarlijkse onderonsje van de politieke en zakelijke elite is voor de rest van de wereld een uitgelezen kans om in gesprek te gaan met Trump, die in persoon soms toeschietelijker en buigzamer blijkt te zijn dan aan de telefoon of in zijn app-verkeer. Maar niemand weet vooralsnog hoe een uitweg eruit zou kunnen zien.

Een dag voordat Trump het woord neemt, werd de discussie in Davos al op scherp gezet. „Het lijkt me evident dat het mes nu wel op tafel moet worden gelegd”, zei de Belgische premier Bart De Wever. „Als iemand zegt: ‘ik wil NAVO-grondgebied van u afpakken en anders start ik een handelsoorlog’, dan zullen we een handelsoorlog starten.”

De Amerikaanse minister van Financiën Scott Bessent had de Europeanen eerder op de dag juist gewaarschuwd. Vergelding richting de VS was een slecht idee, zei Bessent in een interview in het Zwitserse bergdorp. Doe dat nou niet. „Ik zou zeggen: ga rustig zitten, haal nog eens diep adem en sla niet terug. Sla niet terug.”

Amerikaanse vlag

De Europese Unie geeft nog geen krimp. Ursula von der Leyen, de voorzitter van de Europese Commissie, benadrukte 's ochtends in een toespraak in Davos nogmaals de solidariteit van de EU met Denemarken en Groenland. „De soevereiniteit en territoriale integriteit van hun grondgebied zijn niet onderhandelbaar.”

Maar Trump hield de afgelopen dagen voet bij stuk. Op Truth Social plaatste hij een AI-afbeelding van zichzelf op Groenland, Amerikaanse vlag in de hand, geflankeerd door vice-president JD Vance en minister van Buitenlandse Zaken Marco Rubio.

In een tweede AI-afbeelding die Trump online zette, is hij de gastheer voor enkele Europese leiders in de Oval Office. Op de achtergrond hangt een kaart van het westelijk halfrond, waarbij de Amerikaanse vlag is uitgerold over de VS, Canada en Groenland.

Zijn bondgenoten proberen Trump al twee weken op andere gedachten te brengen. Eerst nam een groepje Europese leiders het in een gezamenlijke verklaring op voor de soevereiniteit van Groenland. Toen een aantal Europese landen vervolgens een handvol militairen naar Groenland stuurde om een militaire oefening voor te bereiden, sloeg Trump terug met heffingen van 10 procent vanaf 1 februari.

Von der Leyen keurde Trumps nieuwe heffingen af als een „fout”. „Onze reactie zal onwrikbaar, eensgezind en proportioneel zijn”, zei ze in Davos. „De EU en de VS hebben afgelopen juli een handelsverdrag gesloten.

De Deense minister van Defensie **Troels Lund Poulsen**, EU-buitenlandchef **Kaja Kallas** en de Groenlandse minister van Buitenlandse Zaken **Vivian Motzfeldt** maandag in Brussel. FOTO JOHN THYS / AFP

SPANNINGEN ROND GROENLAND

Oog in oog met Trump moet Europa kiezen: slijmen of slaan?

De Amerikaanse president voert de druk rond Groenland verder op, voor zijn komst naar het World Economic Forum. Europese leiders verharden hun positie. „Het lijkt me evident dat het mes nu op tafel moet worden gelegd.”

En in de politiek en zaken geldt: afspraak is afspraak. Als vrienden elkaar een hand geven, dan moet dat iets betekenen.”

Ook in het Europees Parlement kon de EU-koers dinsdag rekenen op brede steun, van links tot rechts. Zelfs op de radicaal-rechtse flank is van bijval voor Trump geen sprake. Jordan Bardella, de voorman van de nationalistische Patriotten, sprak van „een test voor de EU” en stelde: „We moeten niet toegeven aan dit soort chantage”. Zijn Deense fractiegenoot Anders Vistisen was korter van stof: „Meneer de president, *fuck off*”

Over de vraag welke tegenmaatregelen gepast zijn, is meer onenigheid. De sociaaldemocratische S&D-fractie en de liberalen van Renew gaan er het hardst in. Zij vinden dat de EU de ondertekening van de handelsdeal van vorige zomer moet uitstellen en daarnaast moet overwegen de handels sancties uit het zogenaamde antidwanginstrument in te zetten tegen de VS. „Stop met slijmen, vleien en wollige taal”, aldus Thijs Reuten (GroenLinks-PvdA). „Want dat ziet Trump als zwakte en uitnodiging om weer een stap verder te gaan.”

De conservatieve partijen zijn iets milder gestemd, maar ook zij vinden in groten getale dat de handelsdeal nu niet ondertekend kan worden.

In de aanloop naar ‘Davos’ stuurden Europese leiders ook appberichten aan Trump, klaarblijkelijk in de hoop hem milder te stemmen en nader overleg over Groenland voor te bereiden. Trump maakte die berichtjes prompt openbaar.

TWEEDE KAMER

Het is duidelijk: ‘Geen daddy-diplomatie meer. Tijd voor een rechte rug’

Een meerderheid van de Tweede Kamer schaarde zich achter het plan de uitnodiging voor Trumps ‘Vredesraad’ af te wijzen. Aan de rechterkant is aarzeling. „We moeten niet meteen stoere taal uitslaan.”

Steven Derix en Eline Nugteren

DEEN HAAG

Het kabinet mag dan aarzelen, een groot deel van de Tweede Kamer is er duidelijk over: de Europese Unie moet hard terugslaan als Donald Trump Europese landen een handelstarief oplegt omdat ze troepen naar Groenland hebben gestuurd.

„We zijn op een punt gekomen dat zalvende woorden niet meer werken”, zegt buitenlandwoordvoerder Derk Boswijk (CDA). „Het is tijd voor een rechte rug”, zegt Kati Piri (GroenLinks-PvdA). „Geen daddy-diplomatie meer.”

In de afgelopen dagen heeft de Tweede Kamer het initiatief naar zich toetrokken bij de vraag hoe Nederland moet omgaan met de dreigementen van het Witte Huis. Afgelopen weekend al vroeg de Kamer om een kabinetsreactie op de dreigende handelsoorlog met de VS. Dinsdag schaarde een meerderheid onder aanvoering van D66, CDA en GroenLinks-PvdA zich achter schriftelijke vragen waarin het parlement duidelijk maakt dat demissionair premier Schoof géén mandaat heeft om op het World Economic Forum in Davos toe treden tot Trumps ‘Vredesraad’, waarvoor Nederland ook is uitgenodigd. Ook de VVD sloot zich aan bij indiener Kati Piri.

Onder druk van de Kamer moet het kabinet opnieuw positie kiezen. Afgelopen zondag liet de regering nog weten „de prioriteit” te leggen „bij het voorkomen” van door Trump aangekondigde importheffingen en op „de-escaleren”. Maar een groot deel van de Kamer vindt dat niet voldoende. „Juist om te de-escaleren moet je nu met een ferm standpunt komen”, zegt Boswijk.

Economische ‘bazooka’

Komende donderdag vergaderen de 27 Europese regeringsleiders in Parijs over de vraag of de EU het zogeheten ‘Anti-Coercion Initiative’ (ACI) moet activeren in antwoord op de door Trump aangekondigde heffingen. De ACI werd in het leven geroepen tijdens handelsperikelen in Trumps eerste termijn (2016-2020) en vergt geen unanimititeit, maar slechts een meerderheid van landen.

Deze Europese economische ‘bazooka’ zou het bijvoorbeeld mogelijk maken om heffingen op te leggen aan de Amerikaanse tech-sector, voor wie de Europese afzetmarkt van groot belang is. De Franse president Emmanuel Macron zei eerder voorstander te zijn van het inzetten van de bazooka. De Duitse minister van Financiën, Lars

Kati Piri (GL-PvdA) in de Tweede Kamer. FOTO JOHN BECKMANN/ANP/DEFODI

Klingbeil, viel hem daarin bij.

De Nederlandse regering is nog niet zover. Tijdens het mondelinge vragenuur in de Tweede Kamer zei demissionair minister van Defensie Ruben Brekelmans (VVD) weliswaar dat „alle opties op tafel liggen”, maar hij temperde de verwachtingen over snelle inzet van het anti-dwanginstrument. „Welke afweging we daar als 27 landen in maken, zal afhangen van wat er de komende dagen gebeurt”, zei Brekelmans.

Een groot deel van de Kamer wil echter dat het kabinet een standpunt inneemt. „Het is zaak dat Nederland zich aansluit bij Frankrijk en Duitsland”, zegt Piri. „Nederland reageert telkens net een dag later dan de rest van Europa”, zegt Boswijk. „Dat is niet de positie die we zouden moeten hebben.”

Voor de bijeenkomst in Parijs, donderdag, zal de Kamer debatteren met premier Schoof over zijn inzet

”

Zalvende woorden werken niet meer

Derk Boswijk CDA

tijdens de Europese Raad. D66, CDA, GroenLinks-PvdA en progressieve partijen als de Partij voor de Dieren en Volt zullen daarbij inzetten op een

fermer Nederlands standpunt. Aan de rechterkant van het politieke spectrum is men voorzichtiger. Michiel Hoogeveen (JA21) noemt het „onverstandig” van Piri om nu al te kiezen voor het sanctiewapen. Volgens Hoogeveen zou er vanuit de Republikeinse Partij druk op Trump moeten worden uitgeoefend om de koers te wijzigen, daar zou hij al „signalen” van hebben opgevangen. „We moeten niet meteen stoere taal uitslaan, maar de kaarten tegen de borst houden”, aldus Hoogeveen.

Als de EU en de VS in een handelsoorlog terechtkomen zullen bedrijven aan beide zijden van de Atlantische Oceaan schade ondervinden, benadrukt Henk Vermeer (BBB). „Als je dit instrument inzet moet je wel gezamenlijk verantwoordelijkheid kunnen nemen voor diegene die het treft.” Maar anders dan JA21 vindt ook BBB dat er een grens bereikt is. Europa moet minder handelen vanuit „een feminiene cultuur van overleg en diplomatie”, zegt Vermeer: „Dat is niet de taal van de nieuwe wereldorde”.

De VVD neemt een middenpositie in – niet voor het eerst. De liberalen zijn van oudsher sterk op de VS georiënteerd en koesteren een behoorlijke dosis wantrouwen tegen EU-politiek. VVD-minister van Buitenlandse Zaken David van Weel zei eerder in de Tweede Kamer dat Groenland en Denemarken uiteindelijk tot een vergelijking zouden moeten komen met de VS. Toen Trump zijn invoerheffingen bekendmaakte (ook tegen Nederland) sprak Van Weel echter over „chantage”.

‘Eenheid maakt macht’

VVD-woordvoerder Eric van der Burg houdt zich voorlopig nog op de vlakte. Volgens hem moeten de Europese landen „met één verhaal komen” komende donderdag: „Eenheid maakt macht.” De VVD'er benadrukt dat er nog tijd en ruimte is om te onderhandelen met de VS voordat de EU de trekker van de handelsbazooka overhaalt. „Het is nog elf dagen tot 1 februari, een *lifetime* om die 10 procent van tafel te krijgen.”

CDA'er Boswijk ziet de VVD'ers in het kabinet worstelen met hun Amerika-standpunt onder invloed van oud-premier Mark Rutte, nu secretaris-generaal van de NAVO. Dinsdag publiceerde Trump opnieuw een persoonlijk bericht van Rutte, waarin de NAVO-sg wederom probeert in het geveel te komen bij de Amerikaanse president. „Ruttes doel is om de NAVO bij elkaar te houden en dat doet hij heel goed”, zegt Boswijk. „Maar ons Nederlandse belang ligt niet automatisch in het verlengde daarvan. Dat ligt ook bij de EU.”

Intussen probeerde Ursula von der Leyen in Davos alvast zo veel mogelijk zelfvertrouwen uit te stralen. De Europese Unie zal op een „vastberaden, eensgezinde en proportionele” manier reageren op Trump, zei de voorzitter van de Europese Commissie.

TEGENMAATREGELEN EU

Europa versus Trump: op welke manieren kan de EU terugslaan?

Amerikaanse bedrijven weren van de Europese markt, het WK voetbal boycotten, Amerikaanse militaire bases sluiten: Europa beschikt over allerlei machtsmiddelen om zich te verweren tegen Trumps dreigementen. Maar iedere mogelijkheid kent haar eigen risico's.

Door **Mark Beunderman**, **Mark Duursma** en **Hanna Hosman**

Wat kan de Europese Unie doen? Die vraag klinkt alom, nu de Amerikaanse president Donald Trump dagelijks dreigt dat hij Groenland wil 'hebben', goedschiks of kwaadschiks. Daarmee zet hij de toekomst van de NAVO op het spel en de trans-Atlantische vriendschap met Europa onder druk. De tijd van Trump paaien en hopen dat hij bijdraait, lijkt voorbij. Als Europa van strategie verandert en machtspolitiek met machtspolitiek beantwoordt, wat zijn dan de opties?

Met de klok mee: Amerikaanse militair-
ren in Roemenië. President Donald
Trump voordat hij aan boord gaat van de
Air Force One. De haven van Long
Beach in Californië. Trump stapte aan
boord van de Air Force One. FOTO'S AP,
AFP, REUTERS

Militair Sluiten van Amerikaanse legerbases

Europese maatregelen op het gebied van de militaire samenwerking tussen de VS en Europa komen pas in beeld als andere ingrepen niet voldoen. Toch klinkt soms al de suggestie om zo ver te gaan in het Europese antwoord op Trump. Europa moet nadenken over voorheen ondenkbare maatregelen, schrijft Marion Messmer, directeur van het International Security Programme van de Britse denktank Chatham House. Europa kan de Amerikaanse militaire aanwezigheid in Europa dwarsbomen door er meer geld voor te vragen of militaire voorzieningen te sluiten, aldus Messmer in een recente analyse. Zack Polanski, voorzitter van de Britse Groenen, zei dinsdag tegen *The Guardian* dat het Verenigd Koninkrijk moet overwegen om Amerikaanse militairen te weren van Britse militaire bases.

Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog is Amerikaanse militaire aanwezigheid in Europa vanzelfsprekend. De nauwe samenwerking tussen de VS en de NAVO-bondgenoten in Europa is de essentie van de alliantie en van Europa's defensie. Geen wonder dat landen aan de oostflank van de NAVO, waar Amerikaanse militairen in rotatieschema's verblijven, ongerust reageerden toen Trump vorig jaar zei dat hij daar militairen wilde weghalen. Het is echter ook denkbaar om het perspectief te kantelen: Europa heeft baat bij de Amerikaanse militairen, maar Amerika heeft ook baat bij de toegang tot Europees grondgebied. Beperking van die toegang is een machtsmiddel dat Europa in het uiterste geval kan inzetten.

De VS beschikken over 31 militaire bases in Europa, en hebben toegang tot nog eens 19 bases. Verdeeld over negen garnizoenen zijn hier 84.000 Amerikaanse militairen gevestigd, waarvan 67.500 permanent. Dat aantal is fors gedaald: in 1955 ging het om 400.000 militairen, in 1989 om 315.000, in 1995 om 107.000. Drie landen huisvesten nu 87 procent van de 'vaste' militairen: 34.500 in Duitsland, 12.000 in Italië en 10.000 in het VK. De tijdelijk gevestigde militairen werken vooral op bases aan de oostgrens, in de Baltische staten, Polen, Roemenië en Bulgarije. Ramstein in Duitsland is nu de grootste basis, in de toekomst is dat Mihail Kogalniceanu in Roemenië. Europa betaalt 34 procent van de kosten van de Amerikaanse bases, 2,5 miljard dollar per jaar.

Europa is voor de Amerikaanse krijgsmacht een logistiek knooppunt en een springplank naar het Midden-Oosten en Afrika. Bij de militaire operaties in Irak en Afghanistan speelden de luchtmachtbases in Europa een cruciale rol. Acties tegen terreurorganisatie IS werden uitgevoerd vanaf Incirlik Air Base in Turkije. Amerikaanse vliegtuigen en helikopters maakten gebruik van bases in het VK bij de recente enterende van een Russische olietanker bij IJsland. Vanuit bases in Polen, Roemenië en het VK kunnen ballistische raketten worden afgevuurd. In Ramstein is een centrum voor mondiale drone-monitoring gevestigd. De Amerikaanse militairen die Europa dienen niet alleen de veiligheid van Europa, maar ook die van de VS. Hun aanwezigheid is een wederzijds belang.

Economisch en financieel Contraheffingen, handelsbazooka

EU-landen is er veel aan gelegen een handelsoorlog met de Amerikanen te vermijden. Niet alleen is Amerikaanse steun nodig bij de verdediging van Oekraïne, ook kan Europa - een grote netto-exporteur naar de VS - economische klappen krijgen als Trump de importheffingen nog verder opvoert. In Brussel is „zelfbeheersing” het devies, al dringt onder meer de Franse president Emmanuel Macron er op aan Trumps dreigementen te vergelden.

Een klassieke manier om terug te slaan zou zijn: contraheffingen. Een groot pakket aan invoerheffingen dat in Brussel klaarstond om tijdens de handelsruzie met de Amerikanen van vorig jaar te worden ingezet, wordt nu weer afgestoft. Op de lijst Amerikaanse producten waar EU-heffingen zouden

komen, prijken onder meer Boeing-vliegtuigen, sojabonen, Levi's-spijkerbroeken en Harley-Davidson-motorfietsen.

Veelbesproken is daarnaast inzet van het zogeheten anti-dwanginstrument (*Anti Coercion Instrument*, ACI), zoals onder meer Macron wil. Het ACI wordt wel eens een *bazooka* genoemd, maar feitelijk is het niet meer dan een wettelijk kader dat de Europese Commissie in staat moet stellen om sneller en krachtiger te reageren op buitenlandse economische chantage. Als het ACI is geactiveerd, kan de Commissie kiezen uit een breed scala tegenmaatregelen. Een meerderheid van lidstaten moet deze daarna goedkeuren, dus de vrije hand heeft de Commissie niet. Het ACI, dat in eind 2023 werd geïntroduceerd, is nog nooit ingezet. Onduidelijk is

hoe snel het in de praktijk werkt.

Onderzoeker Tobias Gehrke van denktank ECFR publiceerde vorig jaar een hele lijst opties voor economische contramaatregelen, die verder gaan dan de 'klassieke' importheffingen, en die deels via het ACI kunnen worden gekozen. De EU kan marktlicenties voor Amerikaanse producten, of voor producten uit specifiek Republikeinse staten, intrekken. Canada deed dit eerder met whisky uit Tennessee. Die producten zouden dan van de Europese schappen verdwijnen. Het doel zou zijn Republikeinse partijgenoten van Trump onder druk te zetten.

Dat de VS relatief veel diensten naar Europa exporteren (denk aan vermogensbeheer of digitale diensten), kan volgens Gehrke ook een zwakke plek blijken voor de Ameri-

kanen. Brussel kan die diensten extra belasten, Amerikaanse techreuzen onderwerpen aan strengere transparantie- en reclameregels en die bedrijven zelfs (tijdelijk) weren van de Europese markt als ze zich niet aan EU-regels houden. Amerikaanse bedrijven kunnen worden uitgesloten van openbare aanbestedingen, Amerikaanse clouddiensten kunnen worden gedwongen Europees te worden, of worden gedwongen hun data in de EU te stallen. Op de export van cruciale technologie naar de VS, zoals voor de vliegtuigindustrie, kunnen restricties komen.

Elk van deze maatregelen is in meer of mindere mate riskant, schrijft het ECFR, omdat verdere vergelding van Amerikaanse kant kan worden verwacht. En ook omdat economische sancties tegen

Amerikaanse bedrijven vrijwel altijd ook gevoeld zullen worden door Europese consumenten en ondernemers.

Dumpen van staatsschulden

Europa kan ook nog grijpen naar een andere zware vergeldingsactie: het 'dumpen' van Amerikaanse staatsobligaties. De VS zijn een schuldenland: de staatsschuld, die almaar groeit, bedraagt nu zo'n 125 procent van het bbp, het begrotingstekort 8 procent van het bbp (eurozone gemiddeld: 87 respectievelijk 3 procent). Die Amerikaanse schuld wordt gefinancierd met staatsleningen, die deels in handen zijn van buitenlandse investeerders.

Investerders in Europese NAVO-landen hebben zo'n 2.800 miljard dollar aan Amerikaanse staatsleningen in het bezit, schrijft

het blog Alphaville van de *Financial Times*. Er is geen reden voor Europa om „deze rol” van geldschietster te willen spelen nu de Amerikanen de westerse alliantie ondermijnen, schrijft George Sarvelos, analist voor Deutsche Bank.

Deense pensioenfondsen, schrijft Sarvelos, bouwen hun beleggingen in Amerikaanse staatsobligaties. De VS zijn een schuldenland: de staatsschuld, die almaar groeit, bedraagt nu zo'n 125 procent van het bbp, het begrotingstekort 8 procent van het bbp (eurozone gemiddeld: 87 respectievelijk 3 procent). Die Amerikaanse schuld wordt gefinancierd met staatsleningen, die deels in handen zijn van buitenlandse investeerders.

Sport en cultuur Wereldkampioenschap

In de categorie *soft power*: het idee leeft om het WK Voetbal te boycotten, dat vanaf juni gespeeld wordt in Mexico, Canada en de VS. In Nederland scharen al bijna 70.000 mensen zich achter een petitie die de Nederlandse overheid oproept Oranje niet mee te laten doen aan het WK. Door mee te spelen, vinden de ondertekenaars van de petitie, zou het voetbalteam impliciet goedkeuring geven aan Trumps optreden tegen migranten en zijn „expansieve politiek” legitimeren.

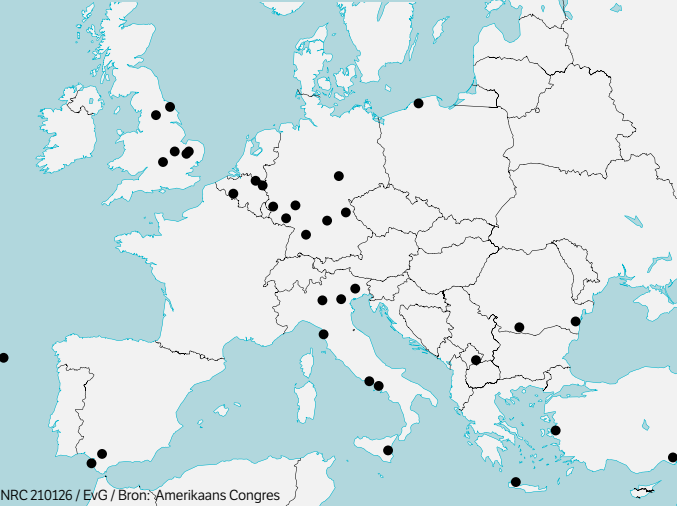
Trump heeft de komst van de aanhang van een aantal deelnemende landen zelf al onmogelijk gemaakt: mensen uit Senegal, Haiti en Iran kunnen geen visum aanvragen.

Ook op het gebied van media en cultuur kan de EU de VS raken.

Wat Europeanen volgens statistiekbureau Eurostat het meest doen op het internet: streamen, video's kijken. Dat gaat, net als scrollen op sociale media, het meest via Amerikaanse platforms als Netflix, Amazon Prime, Apple TV, Disney+. Nadat Trump aantrad, een jaar geleden, gingen al lijsten rond waarop Europeanen elkaar opriepen hun tijd en geld in Europese producten te steken. Voor een boycot zou een duidelijk Europees alternatief nodig zijn. Vanuit de Europese cultuursector zijn eenmans-boycots ingezet, 2025 zegden een aantal musici hun optredens in de VS af vanwege het beleid van Trump, onder wie de Duitse violist Christian Tetzlaff, de Duitse pianist Schag-hajegh Nosrati, en pianist Andreas Schiff.

Amerikaanse bases in Europa

Amerikaanse militaire aanwezigheid in Europa
De 35 belangrijkste bases

Archiefbeeld uit oktober 2025 van **een vrouw die op haar telefoon kijkt** in Teheran. FOTO ARASH KHAMOOSHI/ANP/THE NEW YORK TIMES

Rik Wassens
AMSTERDAM

Niet eerder duurde een internetblokkade in Iran op deze schaal zo lang. Sinds 8 januari is Iran bijna volledig afgesneden van het wereldwijde web, blijkt uit netwerkgegevens van netwerkmonitors als Cloudflare.

Na dagen van hardhandig optreden is het aantal protesten in Iran afgenomen, melden internationale persbureaus. Dat er duizenden doden gevallen zijn, heeft ook opperste leider ayatollah Ali Khamenei inmiddels erkend. Het internet, zo lieten regeringsfunctionarissen aan internationale persbureaus weten, moet de komende dagen hersteld worden, „zodra de veiligheidsomstandigheden dat toelaten”.

Daar was dinsdag nog niet veel van te zien in gegevens van Cloudflare. De landelijke internetblokkade duurt al langer dan alle voorgaande. In november 2019 ging tijdens grote protesten het internet zes dagen aaneengesloten plat. Tijdens de Israëlische aanvallen van juni 2025 werd Iran zo’n vier dagen volledig afgesneden van het wereldwijde web.

Nu zitten ongeveer 85 miljoen Iraniërs al twaalf dagen in het digitale duister.

Zo’n 20 procent van het wereldwijde internetverkeer wordt naar eigen zeggen via servers en software van het Amerikaanse bedrijf Cloudflare verwerkt. Wie wil weten of de stroom van het dataverkeer wereldwijd stokt, kan naar zogenoemde *netflow*-gegevens kijken die het bedrijf publiceert. Storingen houdt Cloudflare ook nauwgezet bij.

CENSUUR

‘Vrij internet in Iran keert misschien helemaal niet meer terug’

De internetblokkade in Iran duurt inmiddels bijna twee weken. Het land is langer dan ooit bijna volledig afgesloten van het internet. „Dit is een *all-out*, een bijna volledige blokkade.”

Ook andere netwerkmonitors als Netblocks – een organisatie die internetcensuur in kaart brengt – en het Internet Outage Detection and Analysis (IODA) van het Georgia Institute of Technology – zagen het netwerkverkeer van en naar Iran op 8 januari binnen enkele uren opdrogen. De eerste haperingen zijn om 15.00 uur lokale tijd te zien. Tegen half negen ’s avonds gaat er amper nog dataverkeer het land in en uit.

Verregaande controle

Het is „een *all-out*, bijna volledige blokkade”, zegt de Nederlandse netwerkdeskundige Job Snijders. Zelfs automatische systemen die normaliter iedere paar minuten contact zoeken met buitenlandse servers staan in Iran uit, ziet hij. Het betekent dat het Iraanse regime verregaande controle over het internet uitoefent. „Dat kan alleen als de internettoegang centraal, monopolistisch aangestuurd wordt. Zelfs als iedere netwerkprovider meewerkt, krijg je dat anders nooit zo snel voor elkaar.”

In aanloop naar de volledige blokkade op 8 januari waren er al kleinere verstoringen van het netwerkverkeer, een middel dat het regime vaker gebruikt om stakingen en protesten de kop in te drukken. „De Iraanse internet-black-outs dienen twee doelen: ze moeten het samenkomen en coördineren van de protestbeweging verhinderen”, zegt de Brit Alp Toker, directeur van Netblocks. „En ze moeten verhullen dat er slachtoffers vallen tijdens het hardhandige optreden tegen demonstranten.”

Het opwerpen van de internetblokkade kostte minder dan vier uur, zegt

Toker. „De landelijke black-out begon in de ochtend van 8 januari in het Koerdische gebied.” In het noordwesten van Iran wonen zo’n 8 miljoen Koerden. „Daar was een gigantisch protest aan de gang, waar hard ingegrepen werd. Toen de demonstratie niet onder controle werd gebracht, werd de landelijke *shut-down* ingesteld.”

Van botte bijl naar scalpel

Bij maatschappelijke onrust in Iran is het internationale internetverkeer een van de eerste doelwitten van overheidsingrijpen. De snelle en totale blokkade is het resultaat van jarenlange investeringen van het regime in controle over de Iraanse netwerkinfrastructuur, zegt Toker. „We hebben de afgelopen jaren de censuurtechnologie van Iran zich zien ontwikkelen.” Het doel is repressie en controle. Een landelijk intranet, het National Information Network, moet belangrijke overheidsdiensten toegankelijk houden zónder dat er informatie naar buiten kan lekken.

In 2019 stopten de Iraanse internetknooppunten met het doorgeven van al het internetverkeer naar het achterliggende netwerk. Dat is een botte ingreep met grote economische gevolgen, want zo wordt in feite het Iraanse internet volledig afgekoppeld van het internet buiten Iran. „We zagen de Iraanse netwerken een voor een op zwart gaan na een telefoontje vanuit de overheid”, zegt Toker. „Het duurde dagen voordat het Iraanse internet volledig afgekoppeld was, en er waren manieren om de blokkade te omzeilen.”

Tijdens de massale demonstraties in het najaar van 2022, na de marteling en de dood van de 22-jarige Jina (Mahsa) Amini, probeerde het regime gericht en sneller in te grijpen. ’s Avonds blokkeerde een digitale avondklok het gros van de mobiele netwerken, in een poging om protesten te onderdrukken én de economie te ontzien. „Er waren in 2022 grote verschillen tussen regio’s en er werd vooral veel verkeer gefilterd”, zegt Toker. „Van grote landelijke black-outs was toen geen sprake.”

Inmiddels spreekt Toker van „een *killswitch*”: met één druk op de knop wordt het Iraanse internet afgesloten. De stopknop werd tijdens de Israëlische aanvallen in 2025 voor het eerst ingedrukt – toen ging Iran zo’n vier dagen op zwart. „Dezelfde techniek wordt ook nu gebruikt en blijft onverminderd van kracht.”

Het effect van deze blokkade is vergelijkbaar met de ingreep van 2019 – er komt amper internetverkeer uit Iran.

„Een bijna volledige blokkade kan alleen als de internettoegang centraal aangestuurd wordt

Job Snijders
netwerkdeskundige

Maar er zijn wel degelijk veranderingen, ziet Snijders. De botte bijl is vervuild voor een verfijnder instrument. Zo wordt slechts een deel van het internetverkeer integraal door de Iraanse internetknooppunten geblokkeerd, zegt Snijders. „Voor andere delen van het netwerkverkeer hebben ze een firewall opgeworpen, om de deur op een heel klein kiertje te laten.”

Onder strikte controle blijft zo verbinding met de rest van het internet mogelijk, schrijft de Iraanse digitale rechtenorganisatie Filterwatch in een rapport. „Als ook deze routes waren ingetrokken, dan hadden de autoriteiten de mogelijkheid verloren om met chirurgische precisie bepaalde personen en organisaties weer toegang tot het internet te geven.”

Opmaat naar digitale isolatie

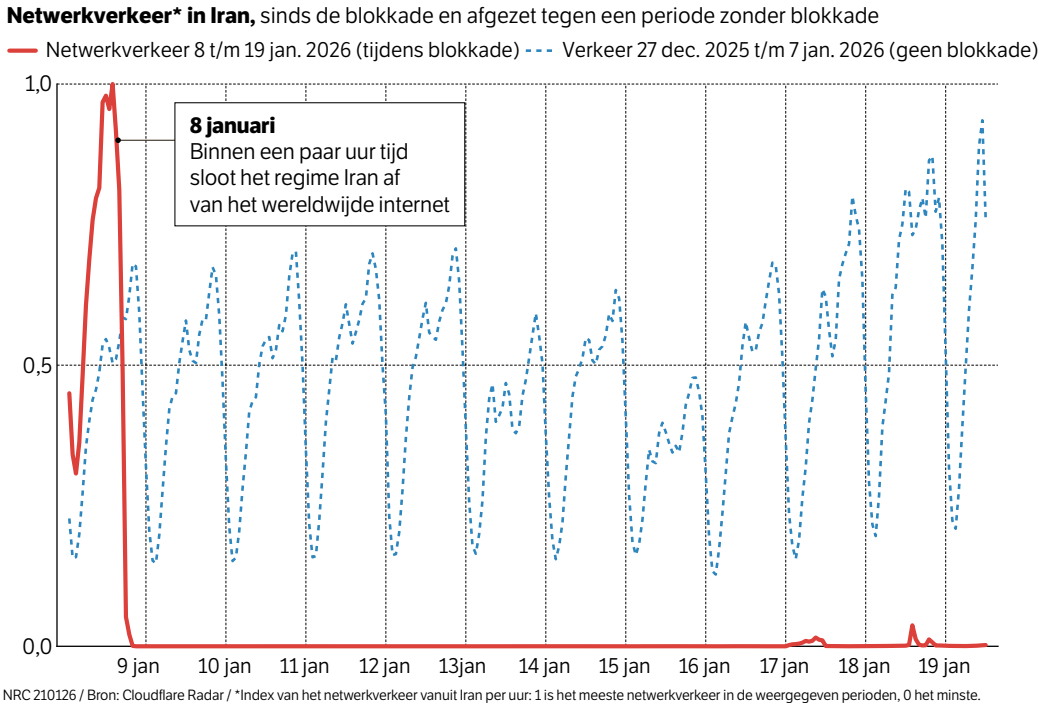
In afwachting van wat het aangekondigde herstel van het internet zal betekenen, zijn Iraniërs voor vrij internet aangewezen op satellietverbindingen van bijvoorbeeld Starlink. Dat is verboden en het regime probeert de antennes op te sporen en verbindingen te verstoren door het GPS-signaal te beïnvloeden. Zonder GPS-signaal kunnen ontvangers de satellieten niet goed volgen, wat tot een instabiele verbinding leidt.

Filterwatch vreest dat de huidige blokkade geen tijdelijke noodmaatregel meer is en dat vrij internet in Iran niet meer terug zal keren. Gewone Iraniërs mogen surfen en goedgekeurde diensten gebruiken op het strikt gecontroleerde landelijke intranet, terwijl toegang tot het wereldwijde web sterk begrensd en gecontroleerd wordt.

Steeds meer mensen en organisaties krijgen toestemming om door het gaatje in de firewall te kruipen en vanuit Iran het wereldwijde netwerk op te gaan. Internetverkeer vanuit Iran neemt door deze „*domestic whitelisting*” de afgelopen dagen weer toe, schrijft IODA maandag. Maar: „Van betekenisvol herstel van de verbinding met het wereldwijde internet voor Iraniërs is geen sprake”, melden de onderzoekers. Een fractie – zo’n 3 procent van het verkeer vóór de blokkade – kan doorgang vinden.

Helemaal zonder internet zal het regime in Iran zich niet kunnen handhaven, denkt Toker. „Ondanks internationale sancties blijft Iran profiteren van toegang tot het internet en een rijk netwerk aan handelspartners. Daarvoor is toch enige mate van internettoegang nodig.”

Geen internettoegang meer

LABOUR STEMT TOE

China krijgt controversiële ambassade

Regeringspartij Labour is officieel om. Na jaren van uitstel en discussie mag de omstreden Chinese ‘mega-ambassade’ er komen.

Annemarie Kas
LONDEN

Een cultureel centrum, appartementen voor ambassadepersoneel en tientallen geheimzinnige ondergrondse kamers, waarvan hun toekomstige functie in officiële documenten werd zwartgelakt. Dat wordt onderdeel van een nieuwe, omstreden Chinese ambassade in de Britse hoofdstad Londen. De Britse inlichtingendiensten zijn nauw betrokken geweest in het proces, meldt de regering dinsdag aan de BBC.

Na jaren van discussie en uitstel heeft de Labourregering dinsdag besloten dat China toestemming krijgt om een complex vlakbij de Theems-rivier – met een oppervlakte van ongeveer 20.000 vierkante meter – om te bouwen tot de grootste Chinese ambassade van Europa.

Al in 2018 kocht Beijing het Royal Mint Court, waar tot 1975 nog Britse munten werden geslagen. Maar het lokale stadsdeel wees in eerste instantie de Chinese bouwplannen af. Twee weken nadat Labour aan de macht was gekomen, en na een telefoontje tussen de nieuwe premier Keir Starmer en de Chinese president Xi Jinping, dienden de Chinese diplomaten hun verzoek opnieuw in. Dat was jaren na de aankoop, in juli 2024.

Het complex ligt tussen twee financiële wijken, pal naast het complex lopen cruciale glasvezelkabels onder de grond. Het risico dat die datakabels gehackt worden, was een belangrijk argument van critici om bezwaar te maken tegen de bouwplannen. Ook zou zo’n complex dissidenten angst kunnen aanjagen.

Vorige week publiceerde het conservatieve dagblad *The Daily Telegraph* wat er schuilging achter de zwartgelakte delen van bouwtekeningen. Er bleken noodstroomaggregaten en liftschachten gepland. En sprinklerinstallaties, badkamers en een ‘geheime’ kamer vlakbij de ondergrondse internet-

kabels. Het artikel bracht allerlei geruchten op gang over wat de Chinese diplomaten daar van plan konden zijn: de kabels saboteren, opgepakte dissidenten verbergen, of ervoor zorgen dat ambtenaren langere tijd ondergronds hun werk kunnen doen.

Het besluit om toestemming te geven, maakt de weg vrij voor een bezoek dat premier Starmer waarschijnlijk eind deze maand aan China brengt. Starmer zou de eerste Britse premier zijn die in Beijing wordt ontvangen sinds 2018. Labour en Starmer willen de economische relatie met China graag verbeteren, maar erg lukken wil dat nog niet. China vond volgens persbureau AP dat het Verenigd Koninkrijk de plannen „continu heeft gecompliceerd en gepolitiseerd”.

Omwonenden overwegen om het regeringsbesluit juridisch aan te vechten. Enkele flats staan op grond die onderdeel uitmaakt van het complex. Een omwonende zei tegen nieuwssite *The Independent*: „Veiligheidscamera’s zullen ons gaan volgen, een inbreuk op onze privacy, zonder dat we controle hebben waar die camera’s op gericht zijn.”

Labour en Starmer willen de economische relatie met China graag verbeteren

Labour kreeg de afgelopen maanden al meer kritiek dat de partij Beijing te graag te vriend wil houden. In 2023 arresteerde de Britse politie een medewerker van het Lagerhuis en een academicus die politiek gevoelige informatie zouden hebben doorgespeeld aan een Chinese inlichtingenofficier. Maar vorig jaar liet het Britse openbaar ministerie de aanklachten tegen hen ineens vallen, omdat er te weinig bewijs zou zijn geweest dat China een bedreiging voor de landelijke veiligheid vormde.

Is premier Starmer naïef en zou de regering wantrouwender moeten zijn? De Britse inlichtingendiensten zouden geen bezwaar hebben gemaakt tegen de ambassade – Chinese spionage gaat er geraffineerder aan toe dan openlijk vanuit een ambassade, was volgens *The Guardian* één van hun argumenten.

Podcast Verborgen Voetsporen | seizoen 2

Bonnie Prince Charlie in Edinburgh

met Roelof Hemmen & SRC-reisleider Roeland

Luist je al ruim 40 jaar meer zien

luister nu

VERBORGEN VOETSPOREN

SRC-reizen.nl/podcast

Advertentie

REPORTAGE **PROTEST**

Twée doelen, drie kampen. Iraniërs betogen in Nederland

Op de Dam demonstreren twee groepen Iraniërs voor hetzelfde ideaal: een einde aan het regime van ayatollah Khamenei. Maar dat doen ze niet samen: aanhangers van kroonprins Pahlavi protesteren afzonderlijk van de linkse Iraanse oppositie.

Ruben Stift en
Hugo Schiffers

AMSTERDAM EN DEN HAAG

Er galmen leuzen over de Dam. De twee groepen demonstrerende Iraniërs willen hetzelfde: een einde aan het theocratische regime van ayatollah Ali Khamenei. Toch trekken ze deze vrijdagavond in Amsterdam niet samen op. Sterker: ze houden afstand van elkaar. Twee politieagenten staan tussen hen in.

De grotere groep - zo'n tachtig man - loopt met waxinelichtjes rondjes om de foto's van dode Iraanse demonstranten die op het plein werden gelegd. „Azadi, azadi, azadi”, klinkt het in koor: de roep om vrijheid die afgelopen weken in zo veel video's van de protesten in Iran te horen was. „Wij staan voor vrijheid, democratie en pluralisme in Iran”, legt Esfandiar Jawid (66) uit.

Dat Jawid soms lastig is te verstaan, komt door de andere groep Iraniërs op het plein. Hoewel die met de helft minder is, maakt hij - mede met hulp van een megafoon - een stuk meer lawaai. Ze dragen een enorme Iraanse vlag met daarop de gouden zon en leeuw van Reza Pahlavi, de zoon van de 1979 gevluchte sjah, die zich afgelopen weken vanuit z'n ballingschap in de VS presenteerde als leider van het verzet.

„Dat zijn aanhangers van meneer Pahlavi, wij niet”, zegt Jawid die een

oranje fluorescent hesje draagt en helpt met de organisatie. Dat doet hij als onderdeel van een coalitie Iraans-Nederlandse protestgroepen, waaronder de Raad voor Samenwerking en Demonstraties.

Kroonprins

„Wij waren hier eerst en hebben onze demonstratie eerder aangekondigd”, zegt Jawid. De aanhangers van Pahlavi zijn volgens hem ongewenste gasten. „Voor de zekerheid hebben we het doorgegeven aan de politie, we voelen ons niet veilig.” Volgens Jawid werden Pahlavi-aanhangers gewelddadig tijdens een eerdere demonstratie op Trafalgar Square, in Londen.

Van geweld is op de Dam geen sprake. Een plukje jonge mannen roept af en toe pesterig wat Pahlavi-leuzen naar de groep met de waxinelichtjes.

Terwijl de protesten in Iran groten-deels op bloederige wijze onderdrukt lijken door de overheid, wordt in Nederland nog gedemonstreerd in solidariteit met het Iraanse volk. Maar zelden zijn pro-Pahlavi-supporters in eenzelfde demonstratie te vinden als Iraanse Nederlanders die minder hebben met de verbannen kroonprins. En dan is daar ook nog een kleine groep die vóór het regime demonstreert.

NRC sprak demonstranten van elke groep.

Peilingen

Hoe groot de verschillende groepen binnen Nederland zijn, is moeilijk te

Een plukje
jonge
mannen
roept af en
toe pesterig
wat
Pahlavi-leuzen
naar de groep
met de
waxinelichtjes

zeggen, zegt Ladan Rahbari, die in 2015 Iran verliet en als socioloog aan de Universiteit van Amsterdam onderzoek doet naar de Iraanse oppositie. Maar het idee bestaat dat de pro-Pahlavi-aanhangers de berichtgeving over de protesten hebben gekaapt, zo zeggen andere demonstranten op de Dam.

Een goede vuistregel is volgens Rahbari om iedereen te wantrouwen die zegt hét sentiment in Iran te vertolken. „In Iran is er vaak kritiek op sommige Iraniërs in de diaspora over hoe weinig ze begrijpen van het leven daar.” Hoewel zeker sommige demonstranten afgelopen weken in Iran de naam van Pahlavi hebben gescandeerd, bestaan volgens Rahbari geen betrouwbare peilingen over hun politieke voorkeur.

Aanhangers van Pahlavi zien in zowel Israël als de Verenigde Staten een bondgenoot in de strijd tegen het Iraanse regime, vertelt Yasmin Katibai, een onderwijzer uit Hoofddorp en beheerder van het Instagramaccount Iranianprotestholland. Sinds het uitbreken van de protesten in Iran organiseerde ze meerdere demonstraties in Nederland.

Vorige week trokken duizenden demonstranten door Amsterdam met naast sjah-vlaggen ook veel vlaggen uit Israël en de VS. Veel Pahlavi-aanhangers willen dan ook dat deze landen ingrijpen in Iran, door bijvoorbeeld het regime aan te vallen, aldus Katibai aan de telefoon.

Maar veel Iraniërs in Nederland kijken hier anders tegenaan, zegt Rahba-

ri. De Israëlische bombardementen op hun land van vorig jaar staan bij veel Iraniërs nog vers in het geheugen. „Ik ken Iraniërs uit mijn eigen netwerk die daarom niet mee willen lopen met een mars waar Israëlische vlaggen hangen”, aldus Rahbari.

„Waarom zou je een andere vlag dan Iraanse meenemen?”, zegt Samira (32) op de Dam. Ze is twee jaar geleden uit Iran gevlucht en wil om veiligheidsredenen niet met achternaam in de krant. „Zelfs al heb je geen probleem met de vele doden die in Gaza zijn gevallen, laat het dan hier niet zien.”

Ergernis

Vooral één slogan, die Pahlavi-aanhangers ten gehore brengen, ergert medeorganisator Jawadi. Vrij vertaald uit het Farsi: „Dood aan de drie kwaden: de moellahs, de moedjahedien en de linksen.” „Ik ben links”, zegt Jawadi. „En ik ben tegen de moellahs. Waarom moet ik dood?”

„Het is maar een leus”, zegt Shahnaz Moghaddam (55), die met de Pahlavi-aanhangers meeloopt met in haar hand een kartonnen bord met daarop een uitgeprinte foto van de kroonprins. „Links heeft tijdens de revolutie ayatollah Khomeini aan de macht geholpen, daarom roepen we dit. Maar we kunnen straks gewoon samen in vrede samenleven.”

Ook de Pahlavi-aanhangers op de Dam zijn voor democratie, zegt Moghaddam. De sjah zegt volgens haar zelf

dat hij wil helpen met democratische transitie. „Wij willen misschien de sjah, maar als Iraniërs hem wegstemmen, hebben we daar vrede mee.” Katibai benadrukt dat ze samen met andere groepen wil optrekken tegen het regime, maar dat Pahlavi door andere groepen genegeerd wordt. „Iran heeft meerdere politieke kleuren maar Pahlavi heeft nu opgeroepen tot revolutie en hij is op dit

moment het enige alternatief.”

Volgens Rahbari is het duidelijk dat de aanhangers van Pahlavi zowel in Nederland als veel andere landen hun stempel hebben weten te drukken op het oppositiegeluid. En het is aannemelijk dat door de nieuwe golf van geweld van het regime Iraniërs nog meer hun hoop op hem hebben gevestigd. Maar het lijkt er volgens haar meer op

Demonstratie van Iraniërs op de Dam in Amsterdam. De linker groep draagt een Iraanse vlag met daarop de gouden zon en leeuw van Reza Pahlavi. FOTO'S ZARA NOR

dat Pahlavi-aanhangers het oppositiegeluid „gekaapt hebben” dan dat ze echt de meerderheid vertegenwoordigen.

„Ze stellen zich erg dominant op”, zegt Rahbari. Waar, zoals op de Dam afgelopen vrijdag, gedemonstreerd wordt zonder expliciete steun aan Pahlavi, kunnen tegemonstraties ontstaan. Wie op sociale media kritiek heeft op Pahlavi kan heftige kritiek oogsten, weet Rahbari. „Ik krijg persoonlijk haatdragende en bedreigende reacties online, en ik weet dat veel anderen dat ook ervaren.” Onlangs moest Bureau Buitenland zelfs de comments uitzetten onder een Instagram-post, vanwege de vele reacties op een activist die Pahlavi had bekritiseerd.

Dat alleen zij namens het Iraanse volk spreken, baseren pro-Pahlavi-groepen vooral op video's die rondgaan waarop demonstranten zijn naam noemen. Maar volgens Rahbari is het belangrijk te beseffen dat Reza Pahlavi een geoliede mediamachine achter zich heeft. „Bovendien vindt er een informatieoorlog plaats, er gaan veel nepbeelden rond.” Uit onderzoek van de Israëlische krant *Haaretz* bleek onlangs dat bot-accounts die pro-Pahlavi-AI-content verspreiden online indirect gefinancierd worden door Israël.

Rahbari begrijpt heel goed dat het moeilijk is voor mensen in de Iraanse diaspora om te zien wat gaande is in hun land. „Maar dit rechtvaardigt niet dat ze proberen te monopoliseren wat Iraniërs als geheel willen.”

Pro-regime

„Demonstranten? Wij noemen ze natuurlijk relschoppers.” Terwijl vrijdag pro-Pahlavi-Iraniërs en linkse Iraniërs gescheiden de door politie demonstreerden op de Dam, wordt eerder op de dag door een handjevol mensen in Den Haag bij het ministerie van Bui-

tenlandse Zaken leuzen vóór het regime gezongen.

Een man leest een speech voor vanaf zijn telefoon. Israël wordt gehekeld, Amerika krijgt ervanlang. „Hier, moet je kijken”, zegt de man, Hamid (39, achternaam bekend bij de redactie), een van de organisatoren van de pro-regimebetoging, even later. Hij knikt naar een scherm dat is opgesteld naast een tentje. Daarop zijn gelikte beelden te zien van rondlopende mannen met shotguns - Iraanse demonstranten, aldus Hamid.

De beelden, voorzien van spannende achtergrondmuziek, zijn van de Iraanse staatsomroep, maar Hamid ontkent dat het om propaganda gaat. Wijzend naar het scherm: „Kan je dat vreedzaam protest noemen?”

Onder de pro-Pahlavi-demonstranten die *NRC* sprak, leeft de overtuiging dat deze groep hier staat op verzoek van de Iraanse ambassade, wat de aanwezig stellig ontkennen. „In Iran is het gebruikelijk dat mensen gelid krijgen of onder druk worden gezet - bijvoorbeeld door ze te bedreigen met verlies van hun levensonderhoud - om mee te doen aan pro-regeringsdemonstraties”, zegt Rahbari. „Van diplomaten en hun familie wordt soms ook verwacht dat ze hun gezicht laten zien.”

Is dat ook hier het geval? „Zou kunnen”, zegt Rahbari. Misschien is dat wel niet nodig. „Je zult altijd mensen hebben die ideologisch achter het regime blijven staan. Sommige mensen zijn zo erg tegen het Westen dat ze Iran als een vorm van verzet en steun zien.” Toch benadrukt Rahbari dat deze groep zeer klein is, en door de huidige daden van het regime bovendien krimpt.

De verdeeldheid binnen de Iraanse diaspora doet Samira verdriet, vertelt ze vrijdagavond op de Dam. „Het is zo treurig. Als we niet verenigd zijn, zullen we nooit vrijheid in Iran krijgen.

nrcwebwinkel

Adviesprijs van 179,-
159,-

BLOOMING GOOD

Topkwaliteit kunstbloemen die jarenlang meegaan

- › Ontdek de nieuwe boeketten
- › Geniet van luxe zijden bloemen
- › Duurzaam en onderhoudsvrij

Haal iets bijzonders in huis met de luxe kunstbloemen van Blooming Good. De zijden boeketten, samengesteld door topstylisten, staan garant voor de hoogste kwaliteit en een elegant design. Of het nu voor je woonkamer of kantoor is, de kunstbloemen passen bij elk interieur. Geen gedoe met onderhoud, wel de hele dag door genieten van perfect gestylde bloemen.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/bloemen

Modeontwerper **Valentino Garavani** poseert in 2007 bij een tentoonstelling van zijn beste werken in het Ara Pacis in Rome. FOTO PIER PAOLO CITTO/AP

NECROLOGIE **VALENTINO GARAVANI (1932-2026)** MODEONTWERPER

Geen revolutionair, maar wel de grote favoriet van filmsterren

Valentino Garavani ontwierp uitsluitend glamoureuze, superflatteuze jurken. Zijn ontwerpen waren klassiek, nooit trendbepalend of vooruitstrevend. Op 19 januari overleed hij op 93-jarige leeftijd.

Valentino Garavani in Rome in 1985. FOTO MASSIMO SAMBUCETTI/AP

De bruiloft van **Willem-Alexander** en **Máxima Zorreguieta** in 2002. Valentino ontwierp de jurk van Máxima. FOTO ANP

Nathalie Wouters

AMSTERDAM

Valentino Garavani was nog geen jaar bezig met zijn eigen modemark toen Elizabeth Taylor in 1960 op eens in zijn winkel stond. Ze was in Rome voor de opnames van *Cleopatra* en zocht een jurk voor de Italië aanse première van *Spartacus*. Ze koos een witte, geplisseerde jurk met aan de onderkant een rand veren. Garavani, toen pas 28 jaar, stond in één klap bekend als ontwerper van de sterren.

Nu, 66 jaar later, zijn er maar weinig rode-loper-evenementen waarop géén Valentino-jurk te zien is. Generaties filmsterren hebben zijn ontwerpen gedragen. Joan Collins droeg ze tijdens de hoogtijdagen van *Dynasty*. Julia Roberts nam in 2001 haar Oscar voor Beste Actrice in ontvangst in een vintage Valentino-jurk uit 1992. Catherine Blanchett won haar Oscar in 2005 in een gele Valentino.

Gek is dat niet, want Valentino ontwierp uitsluitend glamoureuze, superflatteuze jurken. Zijn ontwerpen waren klassiek, nooit trendbepalend of vooruitstrevend. „*I just love beauty, it's not my fault*”, zei hij daarover in de documentaire *Valentino: The Last Emperor* uit 2008. Valentino-rood was zijn handelsmerk, in vrijwel al zijn collecties zat minstens één rode jurk.

Op 19 januari overleed hij op 93-jarige leeftijd. „Vaarwel Valentino Garavani, de keizer van de mode”, kopte het Italiaanse dagblad *la Repubblica*.

Zakelijk niet goed

Garavani werd in 1932 geboren in het Noord-Italiaanse stadje Voghera. Zijn vader verkocht elektrische apparaten. Zijn moeder, huisvrouw, vernoemde hem naar haar favoriete acteur uit stomme films: Rudolph Valentino.

„Ik was érg verwend”, zei Garavani in 2004 tegen *Vanity Fair*. „Ik had thuis mijn eigen bestek en glas, omdat ik niet uit dat van anderen wilde drinken. Op mijn veertiende of vijftiende vroeg ik om speciaal voor mij gemaakte truien omdat ik de truien in alle winkels niet mooi genoeg vond.” Zijn ouders stemden met alles in. Ook toen hij op zijn zeventiende naar Parijs wilde verhuizen om aan de École des Beaux-Arts te studeren. Eenmaal in Parijs won hij net als zijn generatiegenoten en levenslange rivalen Karl Lagerfeld en Yves Saint Laurent een Woolmark Prize. Hij ging werken bij ontwerper Jean Dessès en later bij Guy Laroche.

Eind jaren vijftig keerde hij terug naar Italië, waar hij in 1959 zijn eigen modehuis opende aan Via dei Condotti in Rome. Ondanks beroemde klanten als Elizabeth Taylor ging het zakelijk niet goed. Hij smeet met geld. Modellen liet hij invliegen uit Parijs en hij wilde uitsluitend met de duurste stoffen werken. Zijn redder ontmoette hij toevallig op een terras: de architectuurstudent Giancarlo Giammetti, met wie hij een relatie kreeg.

Giammetti gaf zijn studie op om Garavani's zakelijke rechterhand te worden. Een gouden

greep: ze bleven de rest van Garavani's leven samenwerken. In de documentaire *Valentino: The Last Emperor* zegt Giammetti dat ze de afgelopen vijftig jaar hooguit twee maanden zonder elkaar hebben doorgebracht, hoewel hun liefdesrelatie al in 1972 eindigde.

Een wereldwijd bekende naam werd Valentino in 1964 toen Jackie Kennedy - pas net weduwe - zes outfits bij hem bestelde. Toen ze in 1968 trouwde met de Griekse scheepvaartmiljonair Aristoteles Onassis droeg ze ook een Valentino-jurk. Net als Máxima Zorreguieta tijdens haar huwelijk met de Nederlandse kroonprins Willem-Alexander in 2002.

Grunge

In 1978 kwam het eerste Valentino-parfum uit. Daarna volgden tientallen licentie-deals. In de loop der jaren zijn er zakdoeken, paraplu's, aanstekers en badkamertegels onder de naam Valentino verkocht. Dat leverde Garavani vijf huizen op: een stadspaleis en een villa in Rome, een chalet vlakbij Versailles, een chalet in Gstaad, een negentiende-eeuws herenhuis in Londen en een penthouse met uitzicht op Central Park in New York. Ze hangen vol Picasso's, Warhols, Basquiats, Twomblys en Rothko's. De zomer bracht hij door op zijn bijna vijftig meter lange jacht in de Middell-

Valentino-rood was zijn handelsmerk, in vrijwel al zijn collecties zat minstens één rode jurk

landse Zee. In *Valentino: The Last Emperor* stapte hij, altijd vergezeld door minstens vijf mopshonden waarvan de namen allemaal met een 'm' beginnen, van de ene privéjet in de andere.

In de jaren negentig leken de hoogtijdagen voorbij. Grunge deed zijn intrede in de mode, een stroming die regelrecht indruiste tegen alles waar Valentino voor stond. In 1998 verkochten Garavani en Giammetti het modehuis aan een Italiaans conglomeraat HdP. Valentino bleef actief, maar in de documentaire uit 2008 zie je hem meermaals mopperen op private-equityfirma Permira, ook een tijdje eigenaar van het bedrijf. Sinds 2012 is het in handen van een investoersgroep uit Qatar.

In 2008 gaf Valentino zijn laatste show en ging hij met pensioen. Hij werd opgevolgd door ex-Gucci-ontwerper Alessandra Facchinetti. Na twee jaar werd ze vervangen door Maria Grazia Chiuri en Pierpaolo Piccioli, die allebei al achter de schermen bij Valentino werkten en het merk weer succesvol maken. Sinds 2024 is Alessandro Michele creatief directeur. Tot een paar jaar geleden zat Garavani op de eerste rij bij alle shows. Hij ontwierp nog sporadisch bruidsjurken, bijvoorbeeld voor actrice Anne Hathaway, en kostuums voor een opera.

Op 21 en 22 januari ligt hij opgebaard in het Valentino-hoofdkwartier, vlakbij de Spaanse Trappen in Rome. Op 23 januari wordt hij begraven.

Valentino Garavani, met actrice **Sharon Stone** in Parijs in 1994. FOTO LIONEL CIRONNEAU/AP

FRANKRIJK

Omstreden wet om begroting door te voeren

AMSTERDAM

De Franse regering wil het parlement omzeilen bij het doorvoeren van de staatsbegroting voor 2026. Premier Sébastien Lecornu had eerder toegezegd dat niet te zullen doen, maar zei maandag geen andere mogelijkheden meer te zien. Daarmee hoopt hij een einde te maken aan een slepende begrotingscrisis.

Lecornu doet een beroep op het grondwetsartikel 49.3. Dat stelt een regering in staat om een wet door te drukken zonder de daarvoor gebruikelijke parlementaire stemming. De enige manier om dit te blokkeren, is

als een Kamermeerderheid een motie van wantrouwen tegen de regering steunt.

In het parlement werd eerder geen overeenstemming bereikt over het grootste deel van de begroting. In december nam het parlement noodwetgeving aan om de regering draaiende te houden.

Het kantoor van de premier sprak vorige week van „voortdurende sabotage” door partijen, waardoor het onmogelijk zou zijn om de ontwerp-begroting op de gangbare wijze door te voeren.

Een beroep op artikel 49.3 is niet uitzonderlijk. Met name onder Emmanuel Macron werd er gebruik van gemaakt. (NRC)

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Opleidingen & cursussen

MEDITEREN LEREN?
Minder stress, meer energie.
Zen.nl 40 locaties in NL
Cursussen starten snel
Doe nu gratis proefles

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN 675- ex btw 2e persoon half geld

Originele reacties cursisten

- Voldoende bagage**
Rob, Robbin en Adam geven duidelijke antwoorden op vragen. Daarnaast zorgen zij ervoor dat je voldoende bagage meekrijgt om zelfstandig aan de slag te gaan.
- Goede basis**
Heldere aanpak met een methode die in de praktijk goed werkt. Je krijgt veel handvatten, maar eigen inzet blijft belangrijk. De cursus is het volgen meer dan waard.

Extra inbegrepen Na de cursus nog acht weken live meekijken via Zoom. Gratis handelsrobot en onbeperkte ondersteuning met onze veelgeprezen service.

Cursusdata Hotel vd Valk Breukelen:
vrijdag 30 jan, vrijdag 6 feb en vrijdag 6 mrt
Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden
WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15

Vind alle aanbieders op één rij!
BijzondereZaken.nl

Plaats ook uw advertentie in onze rubriek Bijzondere Zaken. Dit is heel gemakkelijk, geef online op en betaal direct via IDEAL!

Op het eiland **Diego Garcia**, in de Indische Oceaan staat een grote Amerikaanse militaire basis. FOTO U.S. NAVY/AP

REACTIE TRUMP

Afstaan soevereiniteit Chagos-eilanden bespot

Ondanks kritiek ondertekenden Mauritius en het Verenigd Koninkrijk in mei vorig jaar daar een overeenkomst over.

Or Goldenberg

AMSTERDAM

De Amerikaanse president Donald Trump heeft dinsdag op cynische wijze felle kritiek geuit op een plan van het Verenigd Koninkrijk om de soevereiniteit over de Chagos-eilanden, een archipel in de Indische Oceaan, over te dragen aan Mauritius. In mei vorig jaar ondertekenden Mauritius en het Verenigd Koninkrijk daar een overeenkomst over, ondanks kritiek van inwoners en mensenrechtenorganisaties.

De archipel op een afgelegen plek in de Indische Oceaan is de laatste Britse kolonie. Sinds 1814 staan de Chagos-eilanden onder

Brits bestuur, nadat ze door Frankrijk werden afgestaan. In 1965 scheidde het Verenigd Koninkrijk de eilanden van de voormalige Britse kolonie Mauritius. Op het grootste eiland, Diego Garcia, is sinds de jaren zeventig een militaire basis van de Verenigde Staten gevestigd. Toen de VS afgelopen april Houthi-doelwitten in Jemen aanvielen, stationeerden ze hun B-2 bommenwerpers op Diego Garcia.

Volgens de overeenkomst van vorig jaar zullen de Britten Diego Garcia voor 99 jaar huren van Mauritius voor ongeveer 100 miljoen pond per jaar. De overeenkomst kan met veertig jaar worden verlengd. Het plan werd in maart vorig jaar juist nog expliciet door de Amerikaanse regering gesteund.

Het afstaan van de eilanden-groep is „een daad van grote domheid” die „zwakte” uitstraalt naar China en Rusland, schrijft Trump nu op zijn socialemediaplatform Truth Social. „Dit zijn landen die

alleen luisteren naar kracht.” Trump haalt het Britse besluit ook aan als extra reden waarom de VS Groenland nodig hebben voor de „nationale veiligheid”.

De Britse regering verdedigde dinsdag het akkoord over de Chagos-eilanden. „Het VK zal nooit concessies doen op het gebied van nationale veiligheid”, zei een woordvoerder tegen Britse media. De Britse minister Darren Jones van Internationale Betrekkingen zei tegen de BBC dat de overeenkomst „die militaire basis voor de komende honderd jaar veiligstelt”.

De overeenkomst tussen het Verenigd Koninkrijk en Mauritius kwam na een jarenlange strijd tot stand. In 2019 deed het Internationaal Gerechtshof een niet-bindende uitspraak waarin Groot-Brittannië werd opgeroepen de controle op te geven, omdat het zo'n tweeduizend bewoners van Diego Garcia had gedwongen te vertrekken om plaats te maken voor de militaire basis.

TELEVISIETOESPRAAK

Bulgaarse president Rumen Radev kondigt vertrek aan

AMSTERDAM

De Bulgaarse president Rumen Radev heeft maandag aangekondigd af te treden. In een televisietoespraak zei Radev dat dit zijn „laatste toespraak als president” van Bulgarije is.

Onverwacht komt zijn vertrek niet helemaal. Radev kondigde afgelopen vrijdag aan vervroegde verkiezingen te houden, nadat het opnieuw niet was gelukt een kabinet te vormen. In maart of april zouden de Bulgaren volgens persbureau AFP opnieuw

naar de stembus moeten - voor de achtste keer sinds 2021.

Al lange tijd wordt gespeculeerd dat Radev, een voormalige luchtmachtcommandant, van plan is een eigen politieke partij op te richten. Daarmee zou hij willen meedingen in de verkiezingen in de hoop premier te worden. De scheidend president ging hier in zijn televisietoespraak niet expliciet op in.

Een golf van protesten leidde in december tot de val van het kabinet, dat onder leiding stond van de centrumrechtse GERB-partij. In het armste land binnen

de Europese Unie leeft wijdverbreide onvrede onder de bevolking over corruptie, wat in de afgelopen maanden duizenden mensen op de been bracht.

Politieke partijen slagen er keer op keer niet in om een levensvatbare regeringscoalitie te vormen. De opkomstpercentages in het land dalen bij elke verkiezing. Bij de parlementsverkiezingen van 2024 kwam niet meer dan 34 procent van de kiesgerechtigden opdagen. In zijn toespraak voedde Radev de verwachting dat zijn vertrek geen definitief afscheid is. (NRC)

Hotel Restaurant De Bloemenbeek in De Lutte. Eigenaar Raymond Strikker: „Komend jaar gaan we verlies draaien, daar ben ik van overtuigd.” FOTO ERIC BRINKHORST

REPORTAGE HORECA

Hogere btw bezorgt hotels kopzorgen. Hoteleigenaren: 'We worden uitgehold'

Sinds 1 januari is de btw op overnachtingen verhoogd - van 9 naar 21 procent - om de staatskas met 1,1 miljard euro te spekken.

Jonathan Sekeris

DE LUTTE

Sinds begin van dit jaar moet Raymond Strikker, eigenaar van Landhuishotel en Restaurant De Bloemenbeek in De Lutte, flink meer btw afstaan. Zijn hotel is heropend na twee weken winterstop, waarin De Bloemenbeek werd klaargestoomd voor het nieuwe seizoen. Het is zwaar, zegt Strikker. In de lounge, met vrijstaande kachel en glas-in-loodramen, slaat de hotelier zijn armen over elkaar. „De overheid verwacht dat ondernemers het verlies voor hun rekening nemen. We worden gewoon uitgehold.”

Een nachtje weg in eigen land is duurder geworden. In de zoektocht naar inkomsten besloot het kabinet toerisme zwaarder te belasten. En zodoende is sinds 1 januari de btw op overnachtingen verhoogd, van 9 naar 21 procent. Dat geldt voor zogeheten logies voor kort verblijf, zoals hotels, vakantiewoningen, hostels en bed and breakfasts. En ook voor de verhuur van pipowagens, bootcabines, gastenkamers door ziekenhuizen en opvangplekken voor asielzoekers. Voor kampeerterreinen

geldt nog wel het oude tarief van 9 procent.

Volgens het hoofdlijnenakkoord 2024 levert de belastingverhoging de staatskas ruim 1,1 miljard euro op. Hotels, pensions en vakantieparken moeten samen zorgen voor meer dan de helft - 666 miljoen - van de totale opbrengst.

Meer belasting betalen geeft de hoteliers kopzorgen, ze moeten harde keuzes maken. Ze kunnen gasten meer laten betalen, met als risico dat ze minder vaak of minder lang boeken. Of ze vangen de btw-verhoging op door in te leveren op hun marge. „Dit gaat de ondernemers veel geld kosten”, zegt hotelier Strikker.

Niet naar Nederland

Het ministerie van Financiën gaf eind 2024 Significant APE, een onderzoeksbureau, opdracht om de effecten van de btw-verhoging te onderzoeken. Er werd een enquête uitgeschreven onder ruim tweeduizend potentiële hotelgasten in binnen- en buitenland. Voor een kwart van de Nederlandse respondenten die in eerste instantie zouden kiezen voor een binnenlandse vakantie, was de prijsstijging reden uit te wijken naar het buitenland. Voor 30 procent van de Duitse respondenten en voor

23 procent van de Belgische respondenten, was de prijsverhoging reden niet naar Nederland af te reizen.

Ook ABN Amro analyseerde de mogelijke gevolgen van de btw-verhoging. Gebaseerd op de voorspelde vraaguitval zou de overheid 513 miljoen euro aan belastinginkomsten op hotels en vakantieparken mislopen, zo berekende de bank. Daarmee blijft volgens ABN Amro maar weinig over van de

De voorspelling is dat hoteliers in de grensregio meer last krijgen

voorspelde opbrengst van 666 miljoen. Bovendien, staat in het rapport, bovenop elke euro die een buitenlandse toerist uitgeeft aan een overnachting, spendeert diegene gemiddeld nog eens 3,50 euro in horeca, winkels, dagrecreatie en vervoer. Minder overnachtingen raken de economie dus breder. En de prijzen laten stijgen heeft volgens brancheorganisatie Koninklijke Horeca Nederland (KHN), gevolgen voor het aantal overnachtingen. Hotels werken met „dynamische

prijzen”, verklaart Marijke Vuik, voorzitter van KHN. „En er is vraaguitval, want een hogere prijs leidt tot minder vraag.”

Warmtepompen

Ook Martin van Bourgonje, eigenaar van hotel-restaurant Merlet in Schoorl, wordt door het opgeschroefde tarief geraakt. „Het gaat niet altijd lukken om de verhoogde btw te verwerken in de prijs: de consument moet die hogere prijs wel willen betalen. In periodes van minder vraag, vanwege slecht weer bijvoorbeeld, wordt het een kwestie van eigen geld inleggen om de prijs te drukken.” Als gevolg loopt dan de marge voor de helft terug, legt Van Bourgonje uit, wat dan weer ten koste gaat van investeringen. „Vooral in duurzaamheid, zoals warmtepompen.”

Significant APE concludeert ook dat de impact van de prijsverhoging afhangt van lokale omstandigheden. Zo heeft Amsterdam een grote aantrekkingskracht op toeristen, omdat het veel musea en andere bezienswaardigheden heeft. Een toerist neemt daarom de btw-verhoging eerder voor lief, staat in het rapport. Toeristen in de grensregio kunnen daarentegen niet kiezen uit alternatieven om hogere prijzen te vermijden, er is immers

veel minder aanbod. De voorspelling is daarom dat hoteliers in de grensregio meer last krijgen van de btw-verhoging dan elders.

Dat maakt het „extra duur en wrang”, zegt Raymond Strikker. De Lutte ligt op zo'n tien kilometer van de Duitse grens, waar de btw op voedsel dit jaar van 9 naar 7 procent is verlaagd. „Ondernemers hier zien hun omzet weglekken naar net over de grens. Komend jaar gaan we verlies draaien, daar ben ik van overtuigd.”

Grijs gebied

Sommige hoteleigenaren proberen de schade op een andere manier te beperken. Uit een rondgang van de NOS in november bleek dat sommige hotels de kamerprijs verlagen, om vervolgens de prijs van het ontbijt en de wellnessvoorzieningen te verhogen. Voor faciliteiten die hotels aanbieden - naast overnachtingen - blijft de btw van 9 procent namelijk gewoon van kracht.

Maar daar gelden regels voor, benadrukt Vuik: Het voorbeeld van „een flesje water van 200 euro en een gratis overnachting” mag niet. „Maar het blijft ook een grijs gebied. We adviseren ondernemers dan ook wat dit betreft terughoudendheid.”

nrcwebwinkel

Adviesprijs van 399,-
329,-

MUUTO

Leaf vloerlamp

- › Ideaal als leeslamp
- › Draaibare, asymmetrische kap
- › Energiezuinige geïntegreerde LED

De Leaf vloerlamp van Muuto, ontworpen door Broberg & Ridderstråle, is een elegante en lichte vloerlamp met een organisch, asymmetrisch ontwerp - ideaal om te lezen. Door de draaibare kap ontstaat een subtiel spel van licht en schaduw dat de ruimte tot leven brengt. De energiezuinige LED-verlichting zorgt voor zowel gericht als sfeervol licht, ideaal voor een leeshoek of als stijlvol accent in de woonkamer. Een verfijnde designlamp die functionaliteit en Scandinavische eenvoud moeiteloos combineert.

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/muuto

Een minderheidsregering zeldzaam? In Denemarken weten ze niet beter

A large crowd of people, many holding cameras and flashlights, surrounds a man in a suit who is waving his hand as he descends a grand staircase. The scene is crowded and chaotic, with many people taking photos.

De Deense premier **Poul Nyrup-Rasmussen**, premier van een minderheidsregering tussen 1993 en 2001 FOTO JERRY BERGMAN/ GETTY IMAGES

A man in a dark suit is walking away from the camera through the empty wooden desks of the Tweede Kamer der Staten-Generaal. The room is large and modern, with a high ceiling and a wall featuring the text 'Tweede Kamer der Staten-Generaal' in large, golden letters. The desks are arranged in a semi-circular pattern, and the chairs are blue. In the background, a Dutch flag is visible, and a few people are standing near the front of the chamber. The man is looking back over his shoulder towards the camera.

D66-leider Rob Jetten in november 2025, voorafgaand aan een debat over de uitslag van de verkiezingen. FOTO BART MAAT

KOPENHAGEN

Dat ze werken, komt volgens Stubager omdat in het Deense parlement wordt gewerkt met twee blokken: rood en blauw - oftewel, een linkse en een rechtse alliantie. Een regering kan daarbij in principe rekenen op steun van oppositiepartijen binnen het eigen blok. Van oudsher zijn de sociaal-democraten (*Socialdemokraterne*) en het centrumrechtse Venstre de grootste partijen. „Meestal vormen enkele van de middenpartijen een regering die wordt getolereerd of gesteund door de andere, meer ‘extreme’ partijen in dat blok. Je kunt ook een regering vormen met kleinere partijen en dan vooronderdelen op zoek gaan naar een meerderheid.”

Het voordeel van een minderheidskabinet is dat je niet een grote hoeveelheid partijen op één lijn hoeft te hebben voordat je aan de regeerperiode begint. Het leidt tot een soort berekende politiek, die vaak gericht is op langetermijnafspraken, aldus Stubager. De regering kan blijven zolang een meerderheid van de volksvertegenwoordigers haar niet naar huis stuurt: „Er is geen vertrouwenstemming in een nieuwe regering”, legt Stubager uit. Alleen bij een motie van wantrouwen moet die aftreden. En een nieuwe regering kan niet worden gevormd als de verwachting groot is dat ze niet door een meerderheid in het parlement wordt getolereerd en er dus een motie van wantrouwen in het parlement zal komen.”

Een minister kan ook een motie van wantrouwen krijgen, maar dat is de laatste veertig jaar niet gebeurd. Die stapt volgens Stubager bij wanbeleid op vóórdat het tot zo'n motie komt.

Een minderheidsregering gaat dus bijna altijd goed, vooral omdat het systeem is gebaseerd op compromissen. Elke vier jaar worden er verkiezingen gehouden. Tussentijds kan een premier wel nieuwe verkiezingen laten uitschrijven, maar dat moet dan binnen een maand geregeld zijn. Het is ook de beste manier om extremistische partijen uit de regering te houden. „Ze hebben wel veel macht, zeker binnen het blok, maar het gaat om de balans in hoeverre ze een regering tolereren. Als ze een regering laten vallen, kan het zijn dat bij volgende verkiezingen het andere blok de overhand krijgt.”

Alleen in de jaren zeventig was het een puinhoop, vertelt Stubager. Door de oliecrisis ging het economisch slecht, en er was geen meerderheid voor belangrijke beslissingen. Ook

In de jaren tachtig, negentig en begin deze eeuw waren de minderheidsregeringen juist stabiel. De conservatieve premier Poul Schlüter (1982-1993), de sociaal-democraat Poul Oluf Nyrup Rasmussen (1993-2001) en daarna weer de conservatief Anders Fogh-Braschmussen (2001-2009) worden allemaal als succesvolle premiers gezien, aldus Stubbager. De laatste premier en huidige minister van Buitenlandse Zaken, Lars Løkke Rasmussen (die er van 2009 tot 2011 zat en van 2015 tot 2019) zag het blok als een wurggreep. „Met zijn vorige minderheidsregering van 2015 tot 2019 waren er

Dat resulteerde in de regering die er nu zit, een coalitie van sociaal-democraten, centrumrechts en liberalen, een meerderheidsregering. Toch is dat niet waar de Deense kiezers op zit te wachten, zegt Stubbager grinzend. „Kiezers zijn voorstander van samenwerking en veel kiezers vinden het idee van deze centrumregering wel aantrekkelijk. Ze zijn alleen niet blij met wat eruit voortkomt en vinden dat er te veel concessies worden gedaan.”

Hij is er dan ook van overtuigd dat de huidige premier Mette Frederiksen de verkiezingen dit jaar flink gaat verliezen. „De meerderheid is klein, slechts één zetel meerderheid, en ze zijn impopulair. Waarschijnlijk komt er dus weer een regering die een fundamenteel in een van de twee traditionele blokken. Dus of-

Welke vorm het Nederlandse minderheidskabinet krijgt is nog onbekend. D66-leider Rob Jetten hoorde van de aanstaande oppositie de wens dat een minderheidskabinet met „open vizier” met de Tweede Kamer samenwerkt, zei hij maandag bij het begin van een nieuwe formatieweek. Misschien, zei hij, was het mogelijk grotere akkoorden te sluiten op deelonderwerpen.

Dat laat de toekomstige oppositie in het openbaar nog niet merken. Vaste gedoogsteun zien zij nu niet zitten, bleek na gesprekken van de oppositie afgelopen week met de informateur. Nu openlijk bereidheid tonen tot het sluiten van deals op deelonderwerpen evenmin. Laat de drie eerst maar met hun plannen komen – deadline 30 januari. Daarna kijkt de oppositie of het aanknopingspunten ziet.

Met die kennis spraken informateur Rianne Letschert en de leiders van D66, VVD en CDA maandag met vier deskundigen op het gebied van minderheidskabinetten. Om inspiratie op te doen over de vorm en werkwijze voor de toekomstige coalitie. Wat besproken is, bleef binnenskamers.

wel een links blok, ofwel een rechts blok.”

Het voordeel van minderheidsregeringen is vooral dat extremisten zo niet in de regering komen, omdat een op blokken gebaseerde politiek afhankelijk is van compromissen. „Het is een soort onderhandelings spel. De gevestigde partijen kunnen tegen de extremisten dreigen met overstappen naar het andere blok. De middenpartijen kunnen onderhandelen met de middenpartijen uit het andere blok wanneer ze het gevoel hebben tot iets extreems gedwongen te worden. Partijen in het midden hebben kortom meer mogelijkheden om overeenkomsten te sluiten dan de partijen aan de uitersten.”

In Nederland wordt het sluiten van compromissen ingewikkelder, omdat het politieke landschap hier gepolariseerd is. „Het hangt er natuurlijk van af of de meer radicale partijen bereid zijn samenwerking tot op zekere hoogte te tolereren. Het kan nog flink ingewikkeld worden voor ze.”

nrcwebwinkel

WORLD OF NIX Dry January in stijl

Ontdek de voordelen van alcoholvrij

- › Prijswinnende alcoholvrije dranken in een pakket
- › Geschonken door gerenommeerde sommeliers
- › Exclusief samengesteld voor NRC-lezers
- › Voel je fitter, heb meer focus en slaap beter

Adviesprijs Dry January
pakket van 90,95

77,31

15%
korting op
alcoholvrije
dranken

Steeds meer mensen kiezen voor de kwalitatieve alcoholvrije dranken van World of NIX. Ontdek het nu zelf en proef het verschil met dit exclusief samengesteld pakket vol bekroonde dranken. Deze zorgvuldig geselecteerde dranken, geserveerd in toprestaurants, passen perfect bij een stijlvolle borrel, een verfijnd diner of een feestelijk toastmoment. Zo wordt jouw Dry January vanzelf een smaakvol feestje.

Premium bubbel uit de Bordeaux 0.0%

Naam: AURA Louis Vallon
Herkomt: Bordeaux, Frankrijk
Smaakprofiel: Mousserend,
fruitig en fris
Druivensoort: Merlot

Van 16,99

14,44

Frisse Pinot Gris <0,5%

Naam: Saboritz Pinot Gris
Herkomt: Rheinhessen,
Duitsland
Smaakprofiel: Licht, fruitig
Druivensoort: Pinot Gris

Van 11,99

10,19

Luxe Sparkling Tea set 0.0%

Naam: Saicho Giftset
Herkomt: Azië
Smaakprofiel: Verfijnd en complex

Van 19,99

16,99

Bekroonde Italiaanse Bitter 0.0%

Naam: Absinthe Blood
Herkomt: Zuid-Afrika
Smaakprofiel: Bitterzoet

Van 16,99

14,44

Award-winning Amaretto 0.0%

Naam: Rebels 0.0%
Herkomt: Zwitserland
Smaakprofiel: Romig, noot,
klein bittertje

Van 24,99

21,24

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/worldofnix

Danielle Pinedo

AMSTERDAM

De artistieke vrijheid van kunstenaars in Nederland staat onder druk, constateert de Raad voor Cultuur in het dinsdag verschenen adviesrapport *Maken (z)onder druk*. Het rapport werd samengesteld door een commissie waarvan Hans Boutellier, bijzonder hoogleraar Polarisatie & Veerkracht aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, deel uitmaakt. NRC sprak met hem en Kristel Baele, voorzitter van de Raad voor Cultuur, die eindverantwoordelijk is voor het rapport.

Het onderzoek naar artistieke vrijheid volgde op signalen, in 2023, dat medewerkers van jeugdvoorstellingen in Nederland steeds vaker last hadden van ‘weerstand’ van jongeren, ouders en scholen. Hoe zag die weerstand eruit?

Baele: „Kunst roept altijd reacties op, maar we merken dat die reacties agressiever en haatdragender werden bij jeugdvoorstellingen over racisme, homoseksualiteit en gendervraagstukken: kinderen die voorwerpen op het podium gooiden, boegeroep, acteurs die fysiek werden bedreigd. Ook medewerkers van jeugdpodia hadden er last van. Aan de telefoon, bij de balie kregen ze dingen te horen als: ‘Ik weet waar je woont en waar je kinderen naar school gaan.’ We hebben de adviescommissie gevraagd te onderzoeken waar dat vandaan komt en wat we er – ook in bredere zin – tegen kunnen doen.”

Ook bij schoolbibliotheken, blijkt uit het rapport, beklagen ouders zich steeds vaker over het aanbod. Ze verwijderen boeken of eisen dat scholen die verwijderen.

Baele: „Je zou verwachten dat ouders in gesprek gaan met de schoolleiding, maar ze verwijderen op eigen houtje boeken uit de bibliotheek. Een nieuwe ontwikkeling.” Boutellier: „En dat is nogal wat hè? De culturele sector zit in een turbulente fase, maar het betekent niet dat je dit soort dingen moet accepteren. Want als je de artistieke vrijheid in gevaar brengt, breng je ook onze vrije samenleving in gevaar.”

De Amerikaanse staat Florida gaf ouders in 2022 het recht in te grijpen in het schoolcurriculum via de zogenoemde parental rights-wetten. Is zoiets denkbaar in Nederland?

Baele: „Laten we hopen van niet.” Boutellier: „In Nederland kennen we het Thorbecke-adagium, vernoemd naar minister Johan Rudolph Thorbecke, die in 1862 zei: ‘De Regering is geen oordeelaar van wetenschap en kunst.’ Nog altijd is dat een belangrijk uitgangspunt voor het cultuurbeleid van de overheid. Plat gezegd: bemoei je er niet mee. De overheid stelt weliswaar voorwaarden aan subsidies, maar er is geen bemoeienis met het grote voorrecht van kunstenaars om te verbeelden wat er in hun hoofd zit.”

De artistieke vrijheid wordt in Nederland beschermd via artikel 7 van de Grondwet, dat over de vrijheid van meningsuiting gaat. Toch klinkt ongerustheid door in het rapport. Alsof niet uitgesloten wordt dat politici culturele instellingen in Nederland ooit gaan dwingen bepaalde standpunten achterwege te laten,

INTERVIEW KRISTEL BAELE EN HANS BOUTELLIER
COMMISSIE RAAD VOOR CULTUUR

‘Breng je artistieke vrijheid in gevaar, dan breng je onze vrije samenleving in gevaar’

Kunstenaars krijgen vaker weerstand van boze burgers. De artistieke vrijheid moet beter beschermd worden, vindt de Raad voor Cultuur.

zoals nu in de VS gebeurt.

Baele: „We weten dat wat er in de VS gebeurt, regelmatig overwaait naar Europa. In het rapport wordt daarom geadviseerd om het Thorbecke-adagium in de wet te verankeren, bij voorkeur via de Wet op het Specifiek Cultuurbeleid. Dan heb je twee ankers: de grondwettelijke vrijheid van meningsuiting én iets dat specifiek over cultuur gaat.”

De toenemende inmenging van politici in de Amerikaanse cultuursector komt uitgebreid aan bod in het rapport. Het ontslag van museumdirecteuren, de dreigementen van president Trump om federale gelden in te houden als collecties niet worden aangepast. ‘In Nederland zijn dergelijke incidenten nog niet gerapporteerd’, valt in het rapport te lezen, maar ‘waakzaamheid is geboden’.

Baele: „In andere Europese landen – Hongarije, Polen, Slowakije – zie je steeds meer voorbeelden van politieke inmenging. Vaak wordt in Nederland gedacht: het zal zo’n vaart niet lopen hier, maar dat betwist ik. We moeten dat soort ontwikkelingen op de voet blijven volgen. De Europese kunsten zijn sterk verbonden met elkaar. Makers en brancheorganisaties zijn voortdurend in gesprek. Het is belangrijk dat we Europese collega’s blijven bevragen: hoe voorkom je dat de artistieke vrijheid verder onder druk komt te staan? Wat kun je doen als het toch gebeurt?”

Boutellier: „Het enige voordeel van

nrc

WOENSDAG 21 JANUARI 2026

president Trump is dat we nu een voorbeeld hebben van hoe het níét moet. Je moet er alert op zijn dat het niet overwaait.”

Vorig jaar beschuldigde VVD-leider Dilan Yeilgöz zanger Douwe Bob van ‘jodenhaat’ omdat hij een optreden op een joods voetbaltoernooi afblies vanwege ‘een zionistische poster en pamfletten’. Zoiets vermindert het draagvlak voor artistieke vrijheid, staat in het rapport.

Baele: „Een van de taken van politieke vertegenwoordigers is om signalen in de samenleving te duiden. Ze hebben meer vrijheid van meningsuiting dan de gemiddelde Nederlander. Tegelijkertijd vinden wij dat politici zich terughoudend moeten opstellen, omdat hun *tone of voice* wordt gekopieerd door burgers, waardoor er meer druk op kunst en cultuur komt. Politici hebben een heel apparaat achter zich dat hen kan helpen bij de verdediging van vrijheid van meningsuiting. Individuele kunstenaars en culturele instellingen beschikken over veel minder middelen.”

Toch zijn het doorsnee burgers, niet politici, die de artistieke vrijheid het meest onder druk zetten, blijkt uit het rapport.

Boutellier: „Kunst en cultuur schuren per definitie, maar zeker in tijden van polarisatie. Tot op zekere hoogte is dat een goed teken, want het zou niet best zijn als kunst en cultuur mensen onverschillig laat.”

”Burgers oefenen druk uit om bepaalde kunstuitingen niet te tonen

Kristel Baele

”Bescherming begint met uitstralen dat artistieke vrijheid belangrijk is

Hans Boutellier

Baele: „Burgers oefenen steeds meer druk uit om bepaalde kunstuitingen niet meer te tonen. Mij heeft vooral verrast hoe groot de druk vanuit sociale media is. Ergens weet je het wel, maar de mate waarin kunstenaars en culturele instellingen via sociale media gedemoniseerd worden – en hoe daarbij wordt opgeroepen tot actie – is nog groter dan ik dacht.”

In het rapport wordt het voorbeeld gegeven van fotografen die niet meer durven te exposeren omdat ze bang zijn dat foto’s van geportretteerden via sociale media worden verspreid in een heel andere context. Is dat een wijdverbreide angst?

Baele: „Ja, want vroeger waren tentoonstellingen besloten. Je koos ervoor om erheen te gaan. Wat je nu ziet is dat kunstuitingen – in dit geval foto’s – via sociale media worden opgepikt door mensen die nooit naar zo’n tentoonstelling zouden gaan, maar er wel iets van vinden omdat het in de echokamer van de sociale media wordt rondgepompt.” Boutellier: „En dat heeft effect op de sentimenten rond zo’n foto.” Baele: „Ik sprak een fotograaf die mensen met een handicap fotografeerde in al hun kwetsbaarheid. Daarvoor had hij het vertrouwen van de geportretteerden gewonnen, en impliciet hun veiligheid gegarandeerd. De foto’s die op sociale media circuleerden werden van commentaar voorzien: ‘Moet onze subsidie dáár nou naartoe?’ of ‘Doe niet zo moeilijk, iedereen heeft wel wat’. Als ik dat had geweten, zei de fotograaf, had ik de tentoonstelling anders ingericht. Het was nooit de bedoeling dat de geportretteerden over de hele wereld geëxposeerd zouden worden.”

Een van de adviezen in het rapport is dat de overheid culturele instellingen en kunstenaars beter beveiligd. Maar hoe bescherm je iemand als jeugdboekenschrijver Pim Lammers, die met de dood werd bedreigd toen een conservatieve stichting hem een ‘pedofilieschrijver’ noemde?

Baele: „Lammers kon procederen dankzij de steun van zijn uitgever. In andere gevallen werden kunstenaars geholpen met crowdfundingacties. Mooi, maar je kan er natuurlijk niet vanuit gaan dat elke kunstenaar of culturele instelling op die manier z’n verdediging of beveiliging organiseert. Wat ons betreft richt de overheid een fonds op om kunstenaars beter te beschermen. Maar ook de culturele instellingen hebben ondersteuning nodig. We horen dat die soms van de burgemeester en politie te horen krijgen: jullie zorgen voor de veiligheid van bezoekers en medewerkers in het pand, wij dragen zorg voor de veiligheid buiten.”

Boutellier: „Bescherming begint met uitstralen dat je artistieke vrijheid als overheid belangrijk vindt. Dat je politiebescherming geeft bij voorstellingen die als controversieel beschouwd kunnen worden. De polarisatie in de samenleving is toegenomen – iets waar culturele instellingen zelf ook meer over zouden kunnen denken. Hoe groot is de kans dat vijandschap gemobiliseerd wordt? Die vraag zou daar vaker gesteld mogen worden.”

Het lijntje tussen zelfbescherming en zelfcensuur is dun.

Boutellier: „Dat is waar. Zelfbescherming kan ook doorslaan in zelfcensuur, een probleem dat niet onderschat mag worden.”

nrcwebwinkel

Adviesprijs

159,95

79,-

Puzzelbord met draaisysteem

- › Voor puzzels tot 1000 stukjes | 77 x 57 centimeter
- › Met 360° draaibare ringstandaard en kantelfunctie
- › Voor optimaal puzzelplezier

Wat dit puzzelbord bijzonder maakt, is de ingebouwde draaibare ringstandaard. Dankzij deze slimme functie kun je het gehele bord moeiteloos ronddraaien zonder het op te tillen of te verschuiven. Ideaal wanneer je alle kanten van de puzzel comfortabel wilt bereiken. Dankzij de kantelfunctie kun je het puzzelbord op de gewenste hoek plaatsen. Perfect voor comfortabel puzzelen, waar je ook bent. Het puzzelbord heeft vier handige opbergladen en is bekleed met vilt.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/puzzelbord

ME voor het Concertgebouw, vorig jaar, waar gedemonstreerd wordt tegen een optreden van de Israëlische cantor Shai Abramson. FOTO ANP

VUUR

Brand centrum steden lastig om te blussen

Voor de brandweer is het ingewikkeld om dichtbebouwde binnensteden, zoals Utrecht, te blussen.

Titia Ketelaar
AMSTERDAM

De oorzaken zijn nog niet bekend, maar in de eerste drie weken van dit jaar woedden in drie historische binnensteden grote branden. Tientallen omwonenden moesten worden geëvacueerd en de schade aan omringende panden is groot.

Oudejaarsnacht stortte de toren van de Vondelkerk in Amsterdam in. Vorige week dinsdag woedde een grote brand in het centrum van Leeuwarden. En twee dagen later vond er in hartje Utrecht een grote explosie plaats, waarna brand uitbrak.

De woordvoerders van de brandweer hadden het, net zoals in Arnhem vorig jaar maart toen daar een grote brand woedde, over de ingewikkeldheid van het blussen in de binnenstad en over het grote risico op het overslaan van de brand naar omliggende gebouwen. Wat maakt het bestrijden in de binnenstad zo lastig en anders dan elders?

„Binnensteden zijn dichtbebouwd, met oude panden die vaak intern zijn verbouwd, doorgebrouwen of met elkaar zijn verbonden. Ook kunnen hoogteverschillen zijn ontstaan of dubbele plafonds of muren zijn ingebouwd”, vertelt Ricardo Weewer, lector brandweerkunde aan het Nederlands Instituut Publieke Veiligheid. „Waar de brand is, is lastig te zien. Je rijdt met de auto zo’n smal straatje in en ziet niet onmiddellijk hoe ver de brand zich heeft uitgebreid.”

Handhaven

Het lokaliseren is een probleem, vervolgens moet de brandweer bij de brand kunnen komen, water op de goede plek krijgen, en genoeg „slagkracht” hebben om de brand „in te pakken”, dus voorkomen dat die overslaat naar omliggende gebouwen. Zijn collega Lieuwe de Witte, lector brandveiligheidskunde, vult aan: „Dat kost tijd, terwijl een brand dynamisch is en verder woedt.”

Er is regelgeving, die voor oudere gebouwen wat minder streng is dan voor nieuwe panden. Zo moet nieuwbouw zestig minuten brandwerend zijn, oudbouw twintig minuten. Eigenaren en gebruikers hebben zelf een zorgplicht om gevaar te voorkomen, de gemeente is verantwoordelijk om na verbouwingen die vergunningplichtig zijn, te controleren op brandveiligheid en te handhaven.

De Witte: „Dat is de theorie, de praktijk is vaak anders. Zeker in een binnenstad waar panden vaak verbouwd zijn, zijn er niet altijd re-

cente tekeningen van beschikbaar.” Weewer: „Tekeningen helpen, maar de vraag blijft: hoe kan ik erbij?”

Bij een grote kerktoerenbrand, zoals in Amsterdam, is dat vrijwel onmogelijk, vertelt hij. „Als het gaat branden, is er altijd sprake van veel hout en heb je veel water nodig. Het is bij brand gevaarlijk om binnendoor te gaan. Buitenom is het dan te hoog. Kerkbranden komen bijna nooit voor, het is een geaccepteerd risico dat bestrijden lastig is en dat de kerktoeren verloren gaat.”

‘Valschaduw’

In de oude binnenstad is een ‘rondomverkenning’ vaak lastig, omdat het bijvoorbeeld moeilijk is om aan de achterkant van een pand te komen. Enkel glas, dat nog in oude woningen zit, sneuvelt snel waardoor het vuur zuurstof krijgt en aanwakkerd. De betere isolatie van de laatste jaren betekent juist dat branden meer rook produceren, wat voor bewoners en de brandweerlieden gevaar oplevert.

In smalle straatjes, zoals in Utrecht, Leeuwarden en vorig jaar in Arnhem het geval was, moet de brandweer uit de „valschaduw” blijven. Om niet gewond te raken als een gebouw instabiel wordt en instort, houdt de brandweer een afstand aan van anderhalf keer de hoogte van een gevel. „Dat is in smalle straatjes waar je al nauwelijks kan komen helemaal lastig”, vertelt Weewer. Steeds vaker worden drones en robots ingezet.

”

In de middeleeuwen was alles brandbaar

Lieuwe de Witte
lector brandveiligheidskunde

De brandweer probeert in binnensteden de brand vooral te beperken, vertellen ze, waarbij geaccepteerd moet worden dat het pand waar de brand ontstond, soms uitbrandt. Weewer: „De inzet bij monumentale panden is vaak om gevels te redden, en groter te voorkomen.” De Witte: „In de middeleeuwen was alles brandbaar, nu zijn de regels erop gericht om branduitbreiding naar naastgelegen panden te voorkomen.”

Dus blussen richt zich ook op het beperken van de branduitbreiding. Maar de risico’s in een binnenstad los je nooit helemaal op. Je kunt smalle straatjes nu eenmaal niet aanpassen.”

Wat wel kan helpen, zeggen beiden, is gedragsverandering. „Mensen achten de kans dat het misgaat heel klein en zijn zich niet bewust van de effecten van brand”, zegt Weewer. „Als een elektrisch stepje begint te roken, onderschatten ze hoe snel een brand kan uitbreiden.”

IN BEELD

Het Noorderlicht bij het **Peinder Kanaal**. FOTO JILMER POSTMA/ANP

Het noorderlicht in het **Enters Reggedal** bij Enter. FOTO WOUTER DE WILDE/ANP

Fotogenieke lucht door explosies op de zon en botsende deeltjes

Als de Eschmolen niet op de foto had gestaan, zou je zo kunnen denken dat deze in het noordelijkste puntje van Scandinavië was genomen. Maar de vlammeende aurora borealis werd boven het Drentse Deldeneresch gefotografeerd. Door heel Nederland was het noorderlicht maandag te zien. En dat leverde bijzondere foto’s op.

Zo helder als maandagavond zag ook Eelco Doornbos het noorderlicht nog niet eerder – en dat gewoon vanaf zijn eigen balkon. Doornbos is onderzoeker ruimteweer bij het KNMI en weet alles van het natuurkundige verhaal achter dit fotogenieke fenomeen.

Het begint, zo legt hij uit, met een zeer actieve zon. Explosies op het zonneoppervlak, ook wel ‘zonnevlammen’ genoemd, veroorzaken een zonnestorm: een stroom geladen deeltjes die met grote snelheid richting de aarde trekt. Als deze elektronen de aardse atmosfeer binnendringen, botsen ze met de zuurstof- en stikstofatomen waaruit onze lucht bestaat.

Als die botsing op zeer hoge snelheid

plaatsvindt, komen de atomen in een instabiele energietoestand terecht. Om weer terug te komen in hun oude toestand, zenden ze overvloedige energie uit als licht in een specifieke golflengte. En dat licht is wat bekendstaat als het noorderlicht.

De lucht had maandag (bijna) alle kleuren van de regenboog: rood, geel, roze, paars en groen. Welke kleur het licht is, wordt bepaald door met welke lichtdeeltjes de elektronen botsen. Hoog in de atmosfeer, waar de lichte zuurstofdeeltjes zweven, uit de botsing zich in groen en rood licht. De zwaardere stikstofdeeltjes, die dicht bij de grond hangen, zenden paars licht uit.

Dat het noorderlicht nu zo veelkleurig was, is zeer uitzonderlijk. Wetenschapper Doornbos vertelt dat er vaak alleen groen licht is. „Die kleur zie je sowieso altijd bij het noorderlicht.” Voor rood licht heb je heftiger activiteit nodig. „En dit was een heel felle storm,” zegt Doornbos. „Dat moet ook wel, anders is het niet helemaal in Nederland te zien.”

De aurora borealis van maandagavond was

Het noorderlicht bij de Eschmolen op de **Deldeneresch**. FOTO ERIC BRINKHORST/ANP

Twee vrouwen fotograferen het noorderlicht in **Eanjum**. FOTO SUMEN HENDRIKS/ANP

Eind december bezocht de Israëlische premier **Benjamin Netanyahu** president **Donald Trump** op zijn landgoed Mar-a-Lago in Florida. FOTO JONATHAN ERNST/REUTERS

RELATIE VS-ISRAËL

Ook Israël weet nu dat Trump weinig geeft om oude bondgenootschappen

De Vredesraad van Donald Trump maakt Netanyahu nerveus. „De MAGA-wereld is niet heel geïnteresseerd in ons belang”

Guus Valk

JERUZALEM

Hoe meer toeters en bellen er aan de zogeheten Vredesraad van Donald Trump worden gehangen, des te nerveuzer wordt de grootste bondgenoot van de Verenigde Staten in het Midden-Oosten: Israël. Het is niet voor het eerst dat de Amerikaanse regering die van Israël negeert. Ondanks de vele uitingen van wederzijdse affectie merkt de Israëlische premier Benjamin Netanyahu dat de afstand tot de VS toeneemt.

De Vredesraad, die komende donderdag met een ceremonie in Davos opgericht zou moeten worden, krijgt steeds meer het karakter van een concurrent van de Verenigde Naties. De regering-Trump heeft tientallen landen, waaronder Nederland, gevraagd om zitting te nemen in de raad, die hij zelf wil voorzitten. De eerste taak van de Vredesraad wordt zorgen voor de wederopbouw van Gaza. Het uitvoerend bestuur van de raad wordt sterk gedomineerd door Amerikanen, maar ook oud-minister Sigrid Kaag (D66) en de voormalige Britse premier Tony Blair zullen erin plaatsnemen.

Die aankondiging, afgelopen

vrijdag, verraste de Israëlische regering totaal. Israël heeft nu ruim de helft van Gaza in handen, en controleert alle grensovergangen. De regering zit er niet op te wachten om de controle over Gaza weg te geven. Zeker niet omdat Turkije en Qatar een grote rol krijgen in de raad - landen die Israël ervan beschuldigt dat ze Hamas steunen.

Sterke leiders

„Netanyahu komt er, erg laat, nu pas achter dat de agenda van Donald Trump een totaal andere is dan die van hemzelf”, zegt de Israëlische politicoloog en emeritus hoogleraar Shmuel Sandler. „Trump handelt niet in het belang van Israël, dat was vanaf het begin van zijn tweede termijn overduidelijk. In de Israëlische regering merken ze dat Trump zelfs meer voelt voor een sterke leider als Erdogan in Turkije.”

Dezer dagen rijgen de incidenten tussen de twee bondgenoten zich aaneen. Trump dreigde Iran te bombarderen naar aanleiding van de duizenden burgerdoden na protesten tegen het Iraanse regime. De Israëlische regering, meldden media, vreesde wraak vanuit Teheran, terwijl de luchtverdediging nog niet op orde was. Netanyahu moest op Trump inpraten om het plan in

ieder geval tijdelijk niet door te laten gaan.

Over de toekomst van Gaza bestaan ook grote spanningen. De VS hebben de tweede fase aangekondigd van het zogeheten twintigpuntenplan voor het Palestijnse gebied, waar ondanks een staakt-het-vuren met Hamas nog dagelijks Israëlische luchtaanvallen plaatsvinden. De oprichting van de Vredesraad past in die tweede fase: er zou een overgangsbestuur in Gaza moeten komen onder internationaal toezicht.

De regeringen van de VS en Israël zijn het over vrijwel niets van het twintigpuntenplan eens

De regeringen van de VS en Israël zijn het over vrijwel niets van het plan eens. Israël vindt dat Hamas eerst volledig ontwapend moet zijn voordat de tweede fase kan beginnen, en dat het lichaam van de laatste Israëlische gijzelaar moet zijn teruggebracht. Israël weigert zich terug te trekken achter de zogeheten gele bestandslijn, en wil ook grensovergang Rafah met Egypte niet openen.

De VS hebben totaal andere belangen in Gaza, zegt Shmuel Sandler. „Ten eerste zien ze Gaza als een manier om andere coalities in de regio te versterken, zoals met Saoedi-Arabië en Qatar. Ten tweede is Trump op zoek naar snelle successen, en ziet hij Gaza als een kans daartoe. En bovendien: Trump en de MAGA-wereld zijn niet heel erg geïnteresseerd in ons belang. Dat is een moeilijk inzicht voor de regering-Netanyahu, maar wel het enig juiste.”

Vastgoedproject

Daar komt bij dat Trump Gaza vooral ziet als een interessant vastgoedproject. Tijdens de Israëlische vernietigingsoorlog in Gaza, waar bij tussen 2023 en 2025 de overgrote meerderheid van alle gebouwen in Gaza platgebombardeerd werd, speculeerde Trump al over een ‘Riviëra’ aan de Middellandse Zee. Dat zou de etnische zuivering betekenen van de ruim twee miljoen Palestijnen in Gaza. Internationale diplomaten weten dat het twintigpuntenplan niet los kan worden gezien van Trumps ambitie om Amerikaanse bedrijven te laten profiteren van een wederopbouw van Gaza.

De liefde tussen de VS en Israël wordt meestal openlijk en luid-

ruchtig beleden. Netanyahu noemde Trump in oktober nog „de beste vriend die Israël ooit in het Witte Huis heeft gehad”. Maar de tweede termijn van Trump verloopt anders dan de eerste (2017-2021), toen de Amerikaanse regering veel toeschietelijker was om Netanyahu zijn zin te geven.

Netanyahu heeft Trump hard nodig, daarvoor zijn de economische en defensiebelangen te groot. Maar hij geeft signalen dat Israël het ook best alleen kan. Tegen *The Economist* zei de premier deze week dat hij binnen tien jaar af wil van de Amerikaanse militaire steun, ter waarde van 3,8 miljard dollar per jaar, die onder Trumps voorganger Barack Obama was afgesproken. „Ik zei tegen Trump: we waarderen de hulp, maar we zijn volwassen geworden.”

Hoogleraar Shmuel Sandler zegt dat deze uitspraak tactisch uitgelegd moet worden. „Trump houdt niet van gratis geld weggeven, ook niet aan Israël. Netanyahu geeft een signaal aan Trump dat hij dat inziet. Maar met financiële steun komt ook afhankelijkheid, en Netanyahu is de Amerikaanse bemoeienis met Israëlisch beleid al jaren zat. De uitspraak laat zien dat de gecompliceerde relatie met de VS onder grote druk staat.”

REPUBLIKEINSE STILTE

Durven er Republikeinen op te staan tegen Trump om de NAVO te redden?

Hoewel de meeste Amerikanen niet zitten te wachten op een annexatie van Groenland, laten de Republikeinen in het Congres president Trump het NAVO-bondgenootschap in zijn ergste crisis in tachtig jaar storten. Waarom?

Merijn de Waal

MIAMI

Donald Trumps aanhoudende dreigementen om Groenland te bezitten zijn „dommer dan dom”, meent de Republikeinse senator Thom Tillis uit North Carolina. De verdeeldheid die hij hiermee zaait binnen de NAVO „speelt Poetin in de kaart”, zegt ook Lisa Murkowski, Republikeinse senator uit Alaska. Trump „bedreigt NAVO-lidstaten, wat beschamend is”, zei de Republikeinse afgevaardigde Don Bacon uit Nebraska. „Ik en de meeste Amerikanen zijn het oneens met de president zijn hardhandigheid.”

Het is niet dat Republikeinse Congresleden collectief zwijgen over Trumps obsessie met het inlijven van Groenland. Zeker binnenskamers zouden sommigen op hem inpraten in te binden. Wat vooral opvalt, is dat zo weinigen zich openlijk durven uit te spreken. En dat die paar dapperen reeds als critici bekend staan. Of dat ze, zoals Tillis, hun vertrek uit Washington al hebben aangekondigd.

„Zijn Republikeinen en minister Marco Rubio [van Buitenlandse Zaken] werkelijk bereid om de NAVO te dumpen omdat ze te bang zijn op te staan tegen Trump?”, sneerde de Democratische senator Mark Kelly maandag daarom op X.

Het antwoord op die vraag lijkt vooralsnog: ja. En na tien jaar mag dat weinigen in Washington nog verrassen. Sinds de buitenstaander Trump hun partij in 2016 overnam, zijn de meeste Republikeinen doodsbang hem openlijk dwars te zitten.

Kadaverdiscipline

Intern verzet drukt Trump effectief de kop in, met het dreigement om bij de Republikeinse voorverkiezingen steun uit te spreken aan een loyalere uitdager. Die *endorsements* werken zeer disciplinerend: omdat bij voorverkiezingen vooral radicalere kiezers stemmen, komt Republikeinse dissidentie in de praktijk neer op politieke zelfmoord.

Het maakt dat zijn partij zelfs niet met de president afrekende, nadat hij in januari 2021 aanhangers het Capitool liet bestormen. Ook Republikeinse volksvertegenwoordigers moesten die dag rennen voor hun leven, maar bij de daaropvolgende afzettingsprocedure durfden ze Trump er niet op af te rekenen.

Hun angst was gerechtvaardigd, bleek later. De tien afgevaardigden die voor impeachment van de president durfden te stemmen, moesten een voor een de politiek verlaten, nadat Trump steun gaf aan rivalen, of daarmee dreigde.

Eerder deze maand wist het Witte Huis zo ook een interne op-

De voorzitter van het Huis van Afgevaardigden, de Republikein **Mike Johnson** (midden), en zijn partijgenoten **Lisa McClain** en **Steve Scalise** na een persconferentie in het Capitool in Washington op 7 januari. FOTO ROD LAMKEY, JR. / AP

stand tegen zijn Venezuela-beleid te smoren. Vijf Republikeinse senatoren dreigden met de Democraten voor een voorstel te stemmen, waarmee de regering het Congres toestemming zou moeten vragen om troepen in het Zuid-Amerikaanse land te mogen stationeren. Op de valreep wist het Witte Huis twee andere Republikeinse senatoren zo te intimideren dat ze hun aanvankelijke steun in trokken en het voorstel sneuvelde.

Terwijl de mondiale gevolgen van zijn Groenland-beleid in potentie nog groter zijn dan rond Venezuela, houdt de Republikeinse kadaverdiscipline zo stand. Ook nu de populariteitscijfers van de president dalen en peilingen uitwijzen dat een grote meerderheid van de Amerikanen niet zit te wachten op annexatie van het eiland, laten de Republikeinen hem het NAVO-bondgenootschap in zijn ergste crisis in tachtig jaar storten.

Ongelooft

Naast de vrees voor Trumps toorn, spelen meer politieke calculaties. Ten eerste lijken sommige partijgenoten niet te kunnen of willen gelo-

ven dat het de president menens is met Groenland. Hij zou ‘slechts’ dreigen met militair ingrijpen om een goede deal te sluiten. Vanuit dit ongelooft beargumenteren ze dat ze Trumps dreigement serieuzer zouden maken dan nodig door zich er tegen uit te spreken.

Zelfs een bescheiden intelligente brugklasleerling begrijpt dat het binnenvallen van Groenland eersteklas stupide zou zijn

John Kennedy

Republikeinse senator

Zo stelde de Republikeinse senator John Kennedy (Louisiana) eerder deze maand dat „zelfs een bescheiden intelligente brugklasleerling begrijpt dat het binnenvallen van Groenland eersteklas stupide zou zijn. En president Trump is niet eerste klas stupide, noch is minister Rubio dat. Ze zijn niet van plan om Groenland binnen te vallen.”

Daarnaast rekenen Republikeinen er op dat het invoerheffingen wapen waarmee Trump nu dreigt, hem spoedig uit handen wordt getrokken. Het Hooggerechtshof kan elk moment uitspraak doen over de vraag of de president deze wel buiten het Congres om kan instellen. In eerdere hoorzittingen toonden de hoge rechters zich hier sceptisch over.

Ook kan onrust op de financiële markten Trump mogelijk dwingen de heffingen in te trekken, zoals vorig jaar april gebeurde toen hij zijn handelsoorlog aftrapte. Toen dinsdag de Amerikaanse beurzen na een lang weekeinde weer opengingen, begon de tienjaarsrente op Amerikaanse staatsobligaties meteen te klimmen.

Trans-Atlantische band

De Democraten proberen de Republikeinen ondertussen voor het blok te zetten. Er circuleren meerdere resoluties en wetsvoorstellen om Trumps handelingsvrijheid op voorhand te beteugelen. Deze verbieden Trump bijvoorbeeld om de VS uit de NAVO terug te trekken, spreken zich uit voor „respect voor soevereiniteit en territoriale inte-

griteit” of houden de president aan de *War Powers Act*, die regelt dat het Congres instemming moet geven voor oorlogshandelingen.

Deze voorstellen krijgen ook steun van Republikeinen. Maar nog niet genoeg om een eventueel presidentieel veto te overleven. Daarvoor zou zich in beide kamers van het Congres een twee derde meerderheid moeten aftekenen - die lijkt er zeker in het Huis niet te zijn.

Anders dan hun collega's in de Senaat, die voor zes jaar worden gekozen, moeten alle afgevaardigden in november op voor herverkiezing. Zelfs als zij Trumps annexatiedrift niet delen, moeten zij vrezden dat zij in opmaat naar de Congresverkiezingen van november Trumps steun verliezen. Of om donaties mis te lopen van belangrijke Republikeinse geldschieters, vooral uit de techwereld, die met de president azen om Groenlands zeldzame aardmetalen.

Hun eigen politiek overleven stellen ze op de korte termijn zo wellicht veilig. De schade die Trump ondertussen aanricht in de trans-Atlantische relatie zal van blijvende aard zijn.

Bewoners reageren terwijl een bus met **Koerdische strijders** zich op 10 januari 2026 klaarmaakt om onder begeleiding van veiligheidstroepen de Koerdische wijk Sheikh Maqsud in Aleppo te verlaten. FOTO OMAR HAJ KADOUR/AFP

Vrouwelijke soldaten van de door Koerden geleide, door de VS gesteunde **Syrische Democratische Strijdkrachten** (SDF) marcheren tijdens een militaire parade in Qamishli, in het noordoosten van Syrië, op zondag 18 januari 2026. FOTO BADERKHAN AHMAD/AP

ANALYSE SYRIË

Al-Sharaa is weer een stap dichterbij een verenigd Syrië

Het Syrische regeringsleger heeft na een reeks nieuwe aanvallen gebieden veroverd op de overwegend Koerdische Syrisch Democratische Strijdkrachten (SDF). Luidt dit het einde in van de Koerdische autonomie in het noordoosten van Syrië?

Suzan Yücel

ISTANBUL

Beelden van een groep uitzinnige mannen die in de Syrische stad Tabqa een standbeeld onlaaghalen van een Koerdische strijder met een kalasjnikov op haar rug gingen dit weekend het internet over. Het standbeeld was daar geplaatst door de overwegend Koerdische strijdgroep Syrische Democratische Strijdkrachten (SDF), als ode aan hun strijd tegen de terreurgroep Islamitische Staat (IS) in Syrië. Dat juist nu dat beeld tegen de vlakke is gegaan is symbolisch voor de gevechten die in het weekend weer zijn opgeblaaid tussen het Syrische regeringsleger en de SDF.

In een gepubliceerd decreet kondigde de Syrische interim-president Ahmed Al-Sharaa vrijdag aan dat Koerden in Syrië rechten krijgen, zoals herstel van staatsburgerschap en formele erkenning van de taal. Dat betekent onder meer dat scholen in het Koerdisch les mogen geven.

Het leek een handreiking naar Koerdische milities in de SDF, die autonomie genieten in het noordoosten, nadat het regeringsleger een week ervoor twee wijken in Aleppo op de strijdgroep had veroverd. Maar snel na het decreet volgden nieuwe operaties tegen Koerdische strijdkrachten in grote delen van Noord-Syrië. Belangrijke overwinningen waren de steden Raqqa, ooit het hoofdkwartier van IS, Deir Ez-Zor en strategische dammen en olievelden.

„Dit was niet per se wat de Syrische regering voor ogen had”, zegt Mohammad Kanfash, onderzoeker aan het Centrum voor Conflictstudies aan de Universiteit Utrecht, aan de telefoon. „Voor de Syrische regering zou een geleidelijke integratie van de SDF een veel betere uitkomst zijn geweest dan het innemen van grote delen van het land.” Om dat te bereiken, kwamen de Syrische regering en de SDF in maart vorig jaar tot een overeenkomst, maar daar kwam sindsdien weinig van terecht.

Volgens Kanfash voelde de Syrische regering zich genoodzaakt in te grijpen omdat SDF-gebieden steeds meer een schuilplaats vormden voor separatistische bewegingen, zoals de Druzen uit Suweida in het zuiden en voormalige Assadaffiliaties aan de westkust. In beide regio's braken vorig jaar hevige gevechten uit met de Syrische regering, met veel doden tot gevolg. „De afgelopen maanden zag de Syrische regering dat de SDF allianties smeedde met groeperingen die streefden naar een vorm van zelfbestuur.

Daarbovenop zochten SDF-functionarissen contact met Israëliërs en gaven zij interviews aan Israëliëse media, terwijl Syrië op gespannen voet staat met Israël”, zegt Kanfash.

Geen grootschalig plan

Volgens Kanfash was er aanvankelijk geen grootschalig plan om heel NoordOost-Syrië in te nemen. De focus lag op Aleppo, de tweede stad van het land. Maar de SDF begon intern uiteen te vallen, waarbij lokale Arabische stammen overliepen naar het Syrische leger in steden waar zij de meerderheid vormen. Daardoor werd de militaire opmars van het Syrische leger plotseling veel eenvoudiger.

„De SDF werd in veel Arabische gebieden gezien als een externe macht die een ideologie oplegde die weinig aansluiting vond bij de lokale bevolking”, zegt Kanfash. Hij verwijst daarmee naar de Koerdische militie YPG, die ideologisch verwant is aan de PKK, de militante Koerdische beweging van leider Abdullah Öcalan, die vredesgesprekken voert met de Turkse regering. „Daarnaast groeide de onvrede over corruptie en over het feit dat Arabieren, ondanks beloften van de SDF, nauwelijks werden betrokken bij het lokale bestuur. Ook infrastructuur, onderwijs en basisvoorzieningen bleven achter.”

De Syrische regering en de SDF bereikten zondag een staakt-het-vuren. Maandag kwamen Al-Sharaa en SDF-leider Mazloum Abdi samen voor een vijf uur durend overleg om die overeenkomst te bezegelen, onder bemiddeling van de Verenigde Staten. De Amerikanen bevinden zich in een unieke positie om een eind te maken aan deze crisis, omdat ze nauwe banden onderhouden met beide partijen.

”

Wat overblijft is in feite een terugkeer naar de oorspronkelijke structuur van de SDF

Aliza Marcus Koerdenspecialist

Reacties Syriërs Feest in Damascus, angst onder Koerden in noordoosten

Dansende mensen, toeterende auto's en vuurwerk. In Damascus vierden Syriërs zondagavond de „vereniging”, zoals sommigen de verovering van de door de Syrische Democratische Strijdkrachten (SDF) gecontroleerde gebieden in het noordoosten van het land noemen. Veel van hen hopen dat interim-president Ahmad al-Sharaa zijn beloften van een verenigd Syrië waar zal maken. Maar onder Koerdische Syriërs in het noordoosten van het land, waar het regeringsleger aan terrein wint, overheerst onzekerheid en angst.

Sarah Bahboh (35) uit Damascus: 'We zijn blij met deze vereniging'

In Damascus hoorde Sarah Bahboh (35) zondagavond het geluid van de kerkklokken en de „prachtige *takbirs*” – de aanroep *Allahu akbar* – uit de moskeeën. Het nieuws dat het Syrische regeringsleger de oliërijke gebieden in het noordoosten van het land had veroverd van de door Koerden geleide SDF, viel in de hoofdstad in goede aarde. „Deze vereniging heeft iedereen blij gemaakt, want een verdeelde staat kan niet succesvol zijn. Alle Syriërs wachten erop dat de resterende regio's onder de paraplu van de staat verenigd worden.” Als ze de vraag krijgt wat haar religie is, frons Bahboh.

Ze is moslim, zegt ze met tegengenzin, want die vraag doet er volgens haar niet toe. „We zijn allemaal Syriërs. Wat voor ons telt, is in vrede leven en ons land heropbouwen.” Ze benadrukt dat het Koerdische volk „een voltallig onderdeel” is van Syrië en dat hun taal en rechten moeten worden gerespecteerd. „Syrië is de bakermat van beschavingen en heel divers. Al sinds de vroegste beschavingen leven we hier samen.”

Perwer Muhammad Ali (38) uit Noordoost Syrië: 'We zijn bang'

Perwer Ali woont in Kobani, ook wel bekend als Ayn al-Arab, in het noorden van Syrië, en zegt dat de situatie daar aan het verslechteren is. De overwegend Koerdische plaats nabij de grens met Turkije staat sinds 2012, als gevolg van de Syrische burgeroorlog, onder controle van de SDF. „Maar we zijn bang dat de Syrische regering verder oprukt naar onze steden en we zijn bang voor massamoorden.” Vluchten kunnen ze niet, zegt hij: de stad is belegerd en de water- en elektriciteitsvoorzieningen zijn afgesloten. Het nieuwe presidentiële decreet dat Ahmad al-Sharaa vorige week ondertekende om de rechten van Koerdische Syriërs te waarborgen neemt zijn zorgen niet weg. Een presidentieel decreet

kan later nog worden gewijzigd of ongedaan worden gemaakt, zegt Muhammad Ali. „We zijn pas blij als onze rechten in de grondwet worden opgenomen.”

Koerdisch-Syrische reisdids (32) uit Damascus: 'Dit is een goede eerste stap'

„Ik heb me als Koerd nooit bedreigd gevoeld in Damascus”, zegt een 32-jarige reisdids uit Damascus, die niet met haar naam in de krant wil. Ze vindt het decreet van Al-Sharaa „een goede stap” om te erkennen dat Koerden een onderdeel zijn van Syrische maatschappij. Maar de situatie blijft gespannen, zegt ze, „zeker nu de SDF zich heeft teruggetrokken uit Raqqa en Deir ez-Zor. Het is afwachten wat er daar gaat gebeuren.”

Haar hoop is vooral dat het land weer veilig wordt. „En dan bedoel ik in de nabije toekomst, niet in de verre toekomst. We hebben vijftien jaar chaos gehad in Syrië, en al die tijd heb ik hier gewoond. Het was hier niet makkelijk voor degenen die niet de kans hadden om te vertrekken naar het buitenland. Ik hoop dat Syrië weer veilig en stabiel wordt, en dat alle Syriërs elkaar weer accepteren, bij welke sekte of religie je ook hoort.”

Loliet Witteveen vanuit Damascus

Vorig jaar bezocht Al-Sharaa het Witte Huis, waarna Amerikaanse sancties tegen Syrië werden opgeheven. Eerder, in 2015, hadden de Verenigde Staten samen met de SDF een succesvolle coalitie gevormd om de opmars van Islamitische Staat in Syrië te stoppen.

De Amerikaanse Koerdenspecialist Aliza Marcus werkt aan een nieuw boek over de politieke situatie van Koerden in Syrië, dat uitkomt in mei. Wat volgens Marcus nu overblijft is in feite een terugkeer naar de oorspronkelijke structuur van de SDF, met de YPG als dominante kracht en hooguit enkele kleine lokale milities aan de randen. „De Koerden lijken vooralsnog Koerdische kerngebieden te controleren, zoals Kobani en delen van Hasaka. De vraag is of zij in die gebieden enige vorm van zelfbestuur kunnen houden binnen een gecentraliseerd Syrië.”

Dubbele rol van de VS

Over de dubbele rol van de Verenigde Staten in dit conflict is Marcus duidelijk. „De VS hebben de Koerden destijds uitsluitend militair gesteund in de strijd tegen IS, maar nooit beloofd om de Koerdische autonomie te beschermen. Toch bleven de Koerden geloven dat het anders zou zijn. Dat voelt voor veel Koerden nu als een nieuwe vorm van verlating door hun bondgenoten, terwijl zij een sleutelrol speelden in de nederlaag van IS.”

Opvallend is dat juist nu honderdtwintig IS-strijders zijn ontsnapt uit gevangnissen die onder SDF-bewaking stonden. Syrische veiligheidstroepen houden een klopjacht op de gevangenen en melden dat inmiddels meer dan tachtig van hen opnieuw zijn opgepakt. De Syrische regering en de SDF beschuldigen elkaar van verantwoordelijkheid voor de uitbraak.

Volgens onderzoeker Mohammad Kanfash zal de komende tijd duidelijk worden wie erachter zit, al acht hij een wederopstanding van IS onwaarschijnlijk. „Voor de Syrische regering heeft er geen enkel belang bij dat IS opnieuw voet aan de grond krijgt. Zij is aangesloten bij de internationale coalitie tegen IS. We moeten niet vergeten dat niet alleen de SDF tegen IS heeft gevochten in Syrië, maar ook andere facties die nu deel uitmaken van het huidige Syrische leger.”

Advertentie

WAAROM DE REVOLUTIE IN IRAN MISLUKT

Weer massaprotesten in Iran. Weer keihard neergeslagen door het regime. Hoe houdt het regime stand? Wat is er nodig voor een geslaagde revolutie?

Luister elke dinsdag een nieuwe aflevering bij NRC en in alle podcast-apps. Ga naar nrc.nl/wereldzaken voor meer over de podcast

nrc

Installatie van zonnepanelen op een dak in Vlaardingen. FOTO JEFFREY GROENEWEG/ANP

PROEFPROJECT

De bank die helpt met het verduurzamen van je woning

Nederlandse banken financieren vooral hypotheek. Willen ze vergroenen, dan moeten ze ervoor zorgen dat de huizen die ze financieren duurzamer worden. Maar hoe doe je dat? ABN Amro hoopt de gouden oplossing te hebben.

Eva Smal

AMSTERDAM

Het is een moeizame strijd voor Nederlandse banken om hun grootste leningenportefeuille - die gevuld met hypotheekleningen - te vergroenen. ABN Amro grijpt daarom naar een vergaand middel: ze willen klanten bijna alles uit handen nemen bij de verduurzaming van hun huis. De bank begint daar deze dinsdag een proefproject in Zuid-Nederland mee.

ABN Amro hoopt in de pilot 1.500 huiseigenaren te vinden bij wie het mogelijk is om hun huis qua energielabel vooruit te krijgen - bijvoorbeeld door isolatie of installatie van een warmtepomp en/of zonnepanelen, zonder dat ze er qua maandlasten op achteruit gaan. Als bijvoorbeeld de financiële lasten iets stijgen doordat de hypotheeklening wordt verhoogd, moet dat gecompenseerd worden door een lagere energierekening. Voor die groep waarbij dit

‘gesloten beurs’-scenario zou moeten kunnen, wil de bank, samen met installatiebedrijven, het hele traject van offerte tot aan oplevering - en de aanvraag van een nieuw energielabel - zo veel mogelijk uit handen nemen.

Beter energielabel, lagere rekening
Voor retailbanken als ABN Amro is de vergroening van de hypotheekportefeuille een belangrijke - zo niet de belangrijkste - knop waar ze aan kunnen draaien als het gaat om het tegengaan van klimaatverandering en de vergroening van hun balans. Van de bijna 250 miljard euro aan leningen die de bank in 2024 had uitstaan, zat 150 miljard euro in huizenfinancieringen.

Kort door de bocht vergroent een bank of een andere leningverstrekker diens hypotheekportefeuille door ervoor te zorgen dat de energielabels van alle huizen waar ze een lening voor verstrek hebben, verbeteren. De vraag is echter hoe. Eerst moeten mensen hun huis verduurzamen. En daarna moet

Veel mensen ervaren drempels bij het verduurzamen van hun huis

een nieuw label worden aangevraagd. Een label is echter alleen verplicht bij verkoop of verhuur; voor mensen die niet van plan zijn om te verhuizen heeft een nieuw label meestal weinig zin.

„Wat je tot nu toe ziet, is dat hypotheekverstrekkers een rentekorting geven aan mensen die al een mooi label hebben. Label A, soms nog B. Er worden vouchers uitgedeeld om zo’n label gratis te vernieuwen”, zegt Gitte van Haaren, baas van het hypotheekbedrijf van ABN Amro, in een videogesprek. „Sommige banken proberen ook wel klanten te adviseren hoe ze hun huis kunnen verduurzamen, maar dan moet de klant verder alles zelf doen.” Zo deed ABN Amro het tot nu toe ook. Anderhalf jaar geleden begon de bank klanten wel actief op te bellen, om ze te wijzen op de opties en eventuele subsidies.

Zo’n aanpak bleek per saldo weinig verduurzaming op te leveren, gaf de bank toe in het jaarverslag. „En dat is wat we uiteindelijk willen”, stelt Van Haaren. „Ja, zo’n beter label is goed voor

ons als bank; het zorgt ervoor dat we van de toezichthouder net wat minder kapitaal hoeven aan te houden.” Banken moeten ter bescherming tegen waarde-daling door niet-klimaatbestendigheid van een huis extra kapitaal aanhouden. „Maar uiteindelijk willen we vooral dat meer huizen bewoonbaar blijven in de toekomst. We willen dat mensen niks extra’s hoeven te betalen en toch comfortabeler wonen en hun huis in waarde zien stijgen in plaats van dalen.”

Directe aanleiding voor het woonproefproject is een rapport van vorig jaar van onderzoeksinstituut TNO met het Centraal Planbureau en het Planbureau voor de Leefomgeving, twee belangrijke adviesorganen van de overheid. Zij onderzochten hoe financieel aantrekkelijk het is voor huishoudens van een eengezinswoning om hun woning te verduurzamen met de huidige subsidiemogelijkheden. Behoorlijk, was de conclusie. Negen op de tien huishoudens houden meer geld over na bijvoorbeeld de installatie van een warm-

tepomp in combinatie met isolatie. Voor Sandra Philippen, sinds 1 januari *chief sustainability officer* van ABN Amro en daarvoor jarenlang hoofdconoom van de bank, was dat rapport het zetje om de 700.000 panden te analyseren die haar bank financiert. Daaruit bleek dat voor ongeveer 450.000 panden verduurzaming mogelijk is met gesloten portefeuilles - dus zonder dat de huiseigenaren er qua maandlasten op achteruitgaan. „Maar goed, dat was allemaal theorie”, zegt Philippen. „De vraag was: hoe werkt dat in de praktijk, die verduurzaming ook echt in gang zetten?”

ABN Amro zag dat veel mensen hun huis wel willen verduurzamen - volgens onderzoeksbureau Ipsos 60 procent van de Nederlanders - maar dat veel mensen drempels ervaren. Philippen: „Je ziet dat mensen zowel overheden als leveranciers niet vertrouwen. Installateurs gaan fail-lie. Subsidieregelingen stoppen - als je je spaarrekening hebt leeggehaald om zonnepanelen op je dak te leggen, is het nu nog maar de vraag of je daadwerkelijk lagere lasten houdt.” Mensen die alsnog willen, weten vaak niet waar ze moeten beginnen of denken niet voldoende financiële middelen te hebben, onderzocht ABN Amro samen met TNO.

In het proefproject moeten al die drempels weg worden genomen. De bank heeft voor de 1.500 huiseigenaren die mee gaan doen installateurs gevonden die zelf wat winstmarge inleveren in ruil voor extra klanten, om het betaalbaar te krijgen. Die installateurs gaan berekenen of vergroening met gesloten portemonnee kan. Philippen: „Die optie moet erin zitten. Ja, als mensen ook dubbel glas willen achter hun glas-in-lood, dan moeten ze dat zelf bekostigen. En als mensen hun thermostaat omhoog gaan draaien, ook na isolatie, dan lukt het wellicht ook niet om onder de streep niet duurder uit te zijn. Maar het idee is: als maandkosten bij gelijk gedrag gelijk blijven, gaan we aan de slag.”

ABN Amro draagt naast de manuren voor het vinden van de installateurs, ook bij door klanten rentekorting te geven. Om zoveel mogelijk huiseigenaren in beweging te krijgen, wil de bank het beleid qua rentekorting aanpassen. Niet langer wordt alleen voor label A en B de rente wat verlaagd; ook als je van een F- of G-label je huis naar bijvoorbeeld C krijgt, kan je meedoen.

Nieuwe duurzaamheidsstrategie

Het project is onderdeel van de nieuwe duurzaamheidsaanpak van ABN Amro, die de bank afgelopen najaar begon - en waar zeventig van de vierhonderd mensen in het duurzaamheidsteam hun baan om verloren. Het streven is om duurzaamheid minder te vatten in het schrijven van algemene rapporten, en meer in de praktijk te integreren, in het contact met klanten. Philippen, die de strategie mede schreef, mag die in haar nieuwe functie als hoofd duurzaamheid ook gaan uitvoeren - zoals met dit huizenproject.

ABN Amro zal het project na drie tot zes maanden evalueren. Lukt het de bank om mensen mee te laten doen? Hoe is de conversie: hoeveel mensen moeten ze benaderen om 1.500 mensen mee te laten doen? Lukt de ‘gesloten beurs’? Philippen, die al jarenlang in kranten en op televisie pleit voor meer aandacht voor klimaatopwarming en energietransitie, vindt het project als nieuwe directeur duurzaamheid spannend, zegt ze. „Het moet wel echt gaan lukken. Dit is heel belangrijk voor mij. We moeten nu echt gaan bewijzen dat we van praten en rapporteren naar doen gaan. Anders zijn we niet geloofwaardig.”

Als het werkt, is ABN Amro niet van plan om op het ei van Columbus te blijven zitten. Philippen: „Nee, de raad van bestuur zit direct tegen mij toen ik dit presenteerde: als dit werkt, gaan we dit met de hele sector zo doen in Nederland.”

MUNITIE EN PANTSERVOERTUIGEN

Defensiebedrijf wil op Damrak miljarden ophalen

Vorige week kondigde het Tsjechische CSG een beursgang in Amsterdam aan. Het defensiebedrijf wil komende vrijdag al een eerste notering.

Jorg Leijten

AMSTERDAM

Defensiebedrijf Czechoslovak Group (CSG) gaat komende vrijdag al naar de beurs in Amsterdam. Het Tsjechische concern hoopt daarbij 3,7 miljard euro op te halen, zo blijkt uit de dinsdag gepubliceerde prospectus.

CSG kondigde vorige week woensdag zijn beursgang aan, waarmee de periode tot de feitelijke introductie uitzonderlijk kort is. De onderneming maakt onder meer munitie en pantservoertuigen.

De snelheid waarmee de beursnotering tot stand komt, zou te maken hebben met onzekerheden op de aandelenmarkt, die weer volgen op uitspraken van president Trump over extra importheffingen voor bepaalde Europese landen, meldt persbureau Bloomberg. Vorige week liet CSG nog weten in te zetten op een waardering voor het gehele bedrijf van 30 miljard euro. Inmiddels is die verwachting bijgesteld naar 25 miljard euro. Ook dan is sprake van de grootste beursgang van een defensiebedrijf ooit; het maakt CSG tegelijk kandidaat voor opname in de hoofdingex van de Amsterdamse beurs.

Het grootste deel van de aandelen die straks op de markt komen

(een pakket ter waarde van 3 miljard euro), komt van eigenaar Michal Strnad. Hij is de zoon van CSG-oprichter Jaroslav Strnad, en inmiddels, op z’n 33ste, de belangrijkste man van Tsjechië. Verder geeft het bedrijf voor 750 miljoen euro aan nieuwe aandelen uit. Onder meer investeerder BlackRock en een Saoedisch staatsfonds hebben zich al gecommiteerd aan aankopen ter waarde van in totaal 900 miljoen euro.

Vrede als risico

Volgens persbureau Reuters is de intekening op CSG-aandelen dinsdagochtend al na een paar uur gesloten. Dat duidt op grote belangstelling van beleggers. Defensiebedrijven doen het de laatste tijd goed op de beurzen, onder meer vanwege de miljardeninvesteringen die overheden komende jaren willen doen in defensie. Het Tsjechische concern wil de grootste defensie-onderneming van Europa worden.

en, daarmee het Duitse Rheinmetall voorbijstreven.

CSG haalt een kwart van zijn omzet - in de eerste negen maanden van 2025 bedroeg die 4,5 miljard euro - uit verkoop aan Oekraïne. Het concern is een van de belangrijkste leveranciers van munitie en wapens in de strijd tegen het Russische leger. Voor 2026 rekent het op 7,4 tot 7,6 miljard euro omzet. Wereldwijd werken zo’n 14.000 mensen bij CSG.

Het prospectus omschrijft de grote afhankelijkheid van inkomsten uit Oekraïne als risico voor het bedrijf. Hoewel NAVO-landen ook bij een vredesakkoord voor Oekraïne „mogelijk behoefte blijven houden aan het aanvullen van munitievoorraad en defensiematerieel”, aldus het prospectus, kan CSG niet garanderen dat het zijn producten „in dezelfde volumes als in eerdere periodes zal kunnen verkopen”.

De AEX-index op een scherm tijdens de corona-pandemie. FOTO RAMON VAN FLYMEN/ANP

Advertentie

hoogheemraadschap
Hollands
Noorderkwartier

Voor Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK) is ADJ op zoek naar een

secretaris-directeur

- verbindende kracht en strategische spil die bestuur en organisatie samenbrengt
- geeft met visie en bestuurlijke sensitiviteit richting in een dynamische omgeving
- weet overzicht te houden, stabiliteit te borgen én vernieuwing mogelijk te maken

Interesse? zie het wervingsprofiel op
www.adj.nl of bel ons via +31 (0)30 737 11 85

NRC VANDAAG

Luister iedere werkdag naar *NRC Vandaag*
in de NRC Audio-app of alle podcast-apps.

De ideale start van je dag. Vandaag is
de dagelijkse podcast van NRC. Elke werkdag
hoor je in twintig minuten hét verhaal van
de dag, verteld door onze beste journalisten.

Ga naar nrc.nl/podcastvandaag voor alles over de podcast.

nrc

In Duitsland zit de verkoop van **elektrische auto's** sinds 2024 weer in de lift. FOTO HANNIBAL HANSCHKE/EPA

ELEKTRISCHE AUTO'S

Duitsland voert opnieuw subsidieregeling in

Sinds 2024 zit de verkoop
weer in de lift. De
afschaffing van de
„milieubonus” betekende
destijds een flinke klap
voor de markt.

Stephan Pronk

AMSTERDAM

Duitsland gaat opnieuw subsidies
uitdelen aan kopers van elektrische
auto's. Het land steekt de komende
drie jaar drie miljard euro in een
programma dat de verkoop van
EV's moet stimuleren, zo kondigde
milieuminister Carsten Schneider
(SPD) eerder deze week aan.

De regeling is volgens Berlijn
goed voor zo'n 800.000 auto's.
Huishoudens komen in aanmer-
king als zij niet meer dan 80.000
euro per jaar verdienen. De hoogte
van de subsidie is onder meer af-
hankelijk van het type auto en het
inkomen. Zo geldt voor volledig
elektrische auto's een hogere sub-
sidie dan voor hybridevoertuigen.

In 2023 schrapte het land abrupt
de voordelen voor kopers van elek-
trische auto's af, mede als gevolg
van een begrotingscrisis. Tot het
eind van dat jaar betaalde de staat
kopers van elektrische auto's een
subsidie van maximaal 9.000 euro.
De afschaffing van de „milieubo-
nus” betekende destijds een flinke
klap voor de markt van elektrische
auto's, maar sinds 2024 zit de ver-

koop weer in de lift. In 2025 wer-
den in Duitsland volgens de *Finan-
cial Times* ongeveer 545.000
nieuwe elektrische voertuigen ge-
registreerd, een stijging van 45 pro-
cent ten opzichte van het jaar er-
voor.

Duitse autoverkopers ondervin-
den echter hevige concurrentie van
de goedkope elektrische auto's van
Chinese merken. Het Verenigd Ko-
ninkrijk en Frankrijk stelden eerder
bij vergelijkbare subsidies beper-
kingen in voor Chinese auto's.
Duitsland doet dat niet: de subsidie
geldt ook voor auto's uit China. In
Brussel lobbyde Duitsland recent
nog met succes tegen een Europees
verbod op de benzineauto. De Eu-
ropese Commissie wil dat verbod
nu afzwakken.

ENTERTAINMENT

Netflix verbetert overnamebod op Warner Bros

De streamingreus heeft
het bod aangescherpt en
biedt aan om het hele
bedrag voor Warner Bros
in cash te betalen.

Juurd Eijsvogel

AMSTERDAM

Netflix heeft zijn bod op amuse-
mentsreus Warner Bros. Disco-
very (WBD) aangepast, om een
betere kans te maken de overna-
mestrijd te winnen van rivaal Pa-
ramount. Was het bod dat de
streamingdienst begin december
uitbracht nog deels in aandelen
Netflix en deels cash, nu biedt
Netflix de aanhoudeelhouders
van WBD volledig in contanten te
betalen (27,75 dollar per aan-
deel).

De waarde van het bod blijft ge-
lijk: 83 miljard dollar. Het bestuur
van WBD steunt het bod van Net-
flix unaniem. Beide partijen zijn
overeengekomen dat de kabelte-
levisiezenders, waaronder CNN
en Discovery, buiten de transactie
blijven. WBD brengt die onder in
een apart bedrijf, dat het zal afsto-
ten.

Of het zover komt, hangt af
van de aandeelhouders van WBD.
Het tegenbod van Paramount is
ook in contanten (108 miljard

dollar) - en omvat het héle be-
drijf, inclusief CNN en Discovery.
Het is enkele keren aangepast,
maar volgens de WBD-top nog
steeds minder solide dan dat van
Netflix.

Tot de financiers van het Para-
mountbod horen onder meer de
staatsinvesteringsfondsen van
Saoedi-Arabië, Qatar en Abu
Dhabi. De vader van Paramount-
topman David Ellison is miljardair
Larry Ellison, oprichter van Ora-
cle, een van de rijkste mensen ter
wereld en goede vriend van presi-
dent Trump. Larry Ellison heeft
zich met zijn persoonlijk kapitaal
garant gesteld voor het bod.

Paramount heeft
gedreigd zijn vijandige
bod te willen doorzetten

Paramount heeft gedreigd zijn
vijandige bod te willen doorzet-
ten op de nog uit te schrijven aan-
deelhoudersvergadering van
Warner Bros., door er de aandeel-
houders te laten stemmen over
benoeming van een nieuw be-
stuur. WBD is een begeerde prooi,
omdat het met zijn grote film- en
tv-studio's én streamingdienst
HBO Max een belangrijke produ-
cent van films en tv-programma's
is. Ook heeft het een games-tak.

Familieberichten

Overleden

*Het is niet fijn om dood te zijn.
Soms maakt me dat een beetje bang.
Het doet geen pijn om dood te zijn,
maar dood zijn duurt zo lang.*

Willem Wilmink

Zij had gehoopt op nog veel mooie extra jaren, maar wij hebben
met veel verdriet afscheid moeten nemen van mijn lieve vrouw,
onze moeder, schoonmoeder en trotse oma

Nelleke de Priester - Verboom

☆ Rotterdam, 9 maart 1942

† Leiderdorp, 18 januari 2026

Leiderdorp: Wessel de Priester
Kinderen
Kleinkinderen

Correspondentieadres:
Coöperatie Dela, t.a.v. Familie de Priester
Kamperfoeliestraat 2a
2563 KJ Den Haag

De crematieplechtigheid vindt plaats op maandag 26 januari
om 14.00 uur in aula Boerhaave van DELA Rhijnhof,
Laan te Rhijnhof 10 te Leiden.

Met verdriet en grote dankbaarheid nemen we
afschied van

Carl Haarnack

1963 - 2026

Met grote toewijding, kennis en liefde zette Carl
zich in voor het opbouwen en breeduit delen van
zijn Buku – Bibliotheca Surinamica.
Hij was de beste ambassadeur van de Surinaamse
geschiedenis. Voor velen was hij een inspirator,
bron van kennis, altijd bescheiden, warm en
vriendelijk; een bruggenbouwer, die generaties wist
te verbinden.

Gran tangi Carl

Waka bun

Stichting Buku – Bibliotheca
Surinamica
The Black Archives
Anton de Kom Stichting
Anton de Kom Leerstoel

INTERVIEW

‘We moeten de Europese defensie-industrie opschalen’

ARMIDA VAN RIJ
SENIOR ONDERZOEKER

CV

Armida van Rij is senior onderzoeker bij het Centre for European Reform. Eerder werkte ze bij Chatham House en was ze verbonden aan King's College London.

Europa kende crisis na crisis. Dus er is niet veel capaciteit om vooruit te denken, ziet *Armida van Rij*. Toch is dat nodig om afbrokkeling van de EU en NAVO te voorkomen.

In december werd het officieel Amerikaans buitenlandbeleid, maar in juni vorig jaar schreef Armida van Rij het al op: de MAGA-beweging, met de Amerikaanse vicepresident JD Vance voorop, streeft naar een trans-Atlantische culturele revolutie, die radicaal-rechtse, nativistische waarden dominant moet maken. In de Verenigde Staten, én in Europa. Waar dan de Europese Unie moet worden ondermijnd of zelfs kapot gemaakt.

Wat nogal van belang is, stelde Van Rij, die onderzoeker is op het gebied van veiligheid, defensie en internationale betrekkingen bij de Londense denktank Centre for European Reform. De EU helpt namelijk voorkomen dat de Europese democratieën en rechtsstaten afbrokkelen.

Dat is ook een van de doelen van de NAVO - en dat militaire verbond staat op dit moment onder grote druk, nu de Verenigde Staten en Europa met elkaar in conflict zijn vanwege Groenland. En laat het nu net de NAVO in Brussel zijn waar Van Rij komende week op bezoek gaat, vertelt ze in een Londens hotel. In Brussel wil ze van binnenuit horen hoe het er met de alliantie voor staat.

Beleven we nu het einde van de NAVO?

„Nou, je hebt het politieke niveau van de NAVO, dat loopt nu heel moeilijk. Maar je hebt ook alle structuren, processen en bureaucratie die daaronder zitten, de dagelijkse samenwerking. En dat loopt gewoon door.

Als de Amerikanen inderdaad op de een of andere manier, politiek, economisch of militair - militair acht ik onwaarschijnlijk, daarvoor is er nu te veel weerstand in het Congres en in de publieke opinie - Groenland besluiten in te nemen, dan is dat een radicaal einde van de NAVO. Vooral omdat Rusland dan heel snel zal proberen om de NAVO te testen. Op dat moment zullen we waarschijnlijk geen gecoördineerde respons hebben. En dan valt de NAVO uit elkaar.

Er zijn allerlei scenario's denkbaar in de Baltische staten. Wat als Rusland Narva in Estland, dat tegen de grens aan ligt, inneemt en kijkt wat er gebeurt? Of ze kunnen de Baltische staten van de rest van de NAVO afsnijden. De NAVO kan dan niet snel genoeg naar het front. En dan staan die landen er alleen voor. Daar zijn zij, en ook Polen, heel erg bang voor.”

Europa staat op een kantelpunt, denkt Van Rij. „We hebben nu geen machtige leider meer, zoals eerdere presidenten in de VS wel waren, met wie we ons kunnen verdedigen tegen allerlei risico's en bedreigingen. Waaronder Rusland, waaronder China. Dat is natuurlijk een heel groot probleem, omdat we in Europa niet genoeg middelen hebben om ons te verdedigen.”

Moet er een alternatief voor de NAVO komen? Een nieuw Europees politiek orgaan om over defensie en veiligheid te beslissen?

„We hebben al veel instituties. Die vragen allemaal de nodige middelen voor hun functioneren. Om daar nog een andere institutie aan toe te voegen, lijkt me heel erg moeilijk.

We hebben er tachtig jaar over gedaan om die NAVO-structuren op te bouwen. Dat zomaar weggooien moet je niet te snel doen. Ik zou eerder kijken: hoe kan je de NAVO hervormen?

Het probleem is dat we in Europa in feite twee groepen landen hebben. De eerste groep, Frankrijk voorop, is duidelijk: die willen onafhankelijk zijn van Amerika, en zijn bereid om daar werk van te maken, zelfs als ze geen geld hebben. De andere groep - Polen, Noorwegen en de andere Scandinavische landen, Duitsland - is zo afhankelijk van Amerika, dat die denken: we zien wat er gebeurt, we zijn niet blind, maar een andere mogelijkheid hebben we niet.”

Wat kan Europa doen om op defensiegebied meer eenheid te bereiken?

„Dat weten ze op een hoog niveau natuurlijk heel goed: veel sterkere banden op het vlak van defensie tussen de lidstaten, inclusief de defensie-industrie. Een deel van het antwoord ligt in meer integratie. En gaat dat gebeuren binnen het huidige politieke landschap? Nee, absoluut niet.”

Van Rij wijst op de grootte van radicaal- en extreem-rechts in Europa, dat banden heeft met Rusland en dat ook in de grote EU-landen Frankrijk en Duitsland aan de macht kan komen. Dan krijg je „een heel ander Europa”, waarin landen nog minder willen samenwerken, waardoor daadkracht op het wereldtoneel nog verder uit zicht raakt. China zou dan wel eens de lachende derde kunnen zijn, stelt Van Rij: „Als China het goed speelt, dan kunnen de komende decennia of misschien wel de hele eeuw de eeuw van China worden. De vraag is: wil Europa leven in een wereld, in een orde, geleid door China? Als het antwoord daarop nee is, dan moeten we serieus tegenwicht bieden.”

Moet Europa ook meer tegenwicht bieden aan de VS?

„Absoluut. Ik ben voor strategische autonomie, Europa moet op zijn eigen benen staan. We moeten onze Europese defensie-industrie opschalen, en dat moeten we niet doen door steeds Amerikaanse wapens te blijven kopen.

Wat voor mij het probleem is: natuurlijk zijn er Russische en Chinese invloeden in het Arctische gebied, maar niet op Groenland. We gaan nu mee in de retoriek van Trump, met zijn analyse van de veiligheidssituatie rond Groenland. Trump heeft het steeds over Russische en Chinese boten die rond de kust van Groenland zijn - die zijn er niet. Waar die wel zijn momenteel, is boven de kust van Alaska. Maar daar hebben we het niet over.

We hebben in Europa crisis na crisis gehad de afgelopen twintig jaar. Financiële crisis, migratiecrisis, corona, invasie van Rusland. Dus er is niet veel capaciteit om vooruit te denken. Desondanks: als we dit nog niet als crisis zien, nu we oorlog hebben in Europa én we hebben een Amerika dat dit soort acties onderneemt en dit soort retoriek uitsprekt - Venezuela en Groenland, de veiligheidsstrategie - wat hebben we nog meer nodig om in actie te komen?”

COLUMN
MAXIM FEBRUARI

Europa, let op je data

Als je het maatschappelijke gesprek volgt, zou je haast denken dat AI iets voor kinderen is. Een digitaal antropoloog van de Universiteit Utrecht vertelt ons dat men in het mondiale Zuiden al om enthousiast is over ChatGPT en Gemini. Omdat ze kinderen op school „helpen bij het leren”.

In Europa rijst juist verzet tegen het AI-model van Elon Musk, Grok, dat naaktbeelden genereert. „We zullen de bescherming van onze kinderen niet uitbesteden aan Silicon Valley.” Aan universiteiten vraagt men zich af of studenten voortaan chatbots mogen inschakelen om in hun plaats te studeren. Kinderen, scholieren en exameneisen: het publieke debat komt helaas niet verder dan dat.

Intussen kondigt Pete Hegseth, de Amerikaanse minister van defensie, in de wereld van de grote mensen een AI-versnellingsstrategie aan. Deze maand wordt Grok losgelaten op alle militaire informatie. „Binnenkort hebben we 's werelds toonaangevende AI-modellen beschikbaar op elk niet-geclassificeerd en geclassificeerd netwerk binnen ons Departement.”

Terwijl de kinderen blijmoedig hun huiswerk maken, koopt de Amerikaanse immigratiedienst ICE voor tientallen miljarden aan surveillance technologie in. Zijn budget is vergelijkbaar met de legers van Oekraïne en Israël. De dienst beschikt over gezichtsherkenningssoftware waarmee agenten op straat iedereen kunnen identificeren en spyware die iedere telefoon kan hacken. ICE is in staat drie op de vier volwassenen in de VS te lokaliseren met data die ze ophalen bij overheden en bedrijven.

Maar hé, scholieren vinden AI leuk. Dus wat zeur je nou, meneer de intellectueel? Westerlingen zijn te pessimistisch over AI, zegt de Utrechtse digitaal antropoloog, die door zakenblad Forbes wordt geprezen om haar optimisme. „Het debat heeft dringend constructieve (sic) optimisme nodig”, schrijft ook een Leuvense techniekfilosoof in *de Volkskrant*. „Stop met die obsessieve focus op privacy en discriminatie.”

Oké. Glas half vol. Maar laat ik nu denken dat je bij uitstek een optimist bent als je data weghoudt bij Pete Hegseth en de agenten van ICE. Dat je constructief denkt als je niet alleen kinderen wilt beschermen tegen Grok, maar ook aan de bel trekt zodra Amerika voor vrij persoonsverkeer inzage eist in databases van onze politiediensten. In Europa ligt een plan om in 2026 daartoe een „Enhanced Border Security Partnership” aan te gaan met Trump. Ik vind het positief om daar tegen te zijn. Ik vind het, om het modewoord maar eens te gebruiken, Europees.

AI is onderdeel van de data-industrie en het getuigt van levenslust om politieke en militaire belangstelling te tonen voor die industrie. „Olie is niet zomaar een grondstof”, zegt NRC in de podcast *Wereldzaken*. Olie is „al meer dan een eeuw de meest geopolitieke grondstof ter wereld”. Datzelfde geldt eens te meer voor data. Ook die zijn niet zomaar grondstof: in deze eeuw zijn misschien zij wel de meest geopolitieke grondstof ter wereld.

Data zijn niet het nieuwe olie, maar samen met AI het nieuwe bewind

De olie-industrie maakt andere industrieën mogelijk, maar de data-industrie voegt daar nog een heel nieuwe dimensie aan toe. Data en artificiële data-analyses maken regeren en besturen mogelijk, beslissen en handhaven. Wereldwijde surveillance. Hightechwapensystemen die automatisch ingrijpen. Data zijn niet het nieuwe goud en niet de nieuwe olie, zoals investeerders lange tijd beweerden, ze zijn in combinatie met AI het nieuwe bewind.

Dringt dat een beetje door? Neuh. Nederlandse overheidsdiensten en organisaties zijn nog steeds afhankelijk van de Amerikaanse digitale infrastructuur. Dat betekent allereerst dat, bijvoorbeeld, het betalingsverkeer, het vervoer of de havenloodsen lamgelegd kunnen worden vanuit de VS. Zoals mail- en bankaccounts van internationale rechters worden geblokkeerd, zodra ze het Amerikaanse regime voor de voeten lopen. Maar het roept ook de vraag op of onze data veilig zijn voor de militaire AI-plannen van Pete Hegseth en ICE.

„Donkere wolken pakken zich samen”, schreef de Algemene Rekenkamer een jaar geleden in een rapport. De Rekenkamer had gekeken naar „kan-toorautomatisering bij ministeries, weerdata van het KNMI en de klantgegevens in de zorg” en het bleek dat meer dan de helft van dat spul was ondergebracht bij de Amerikaanse bedrijven. Zonder aan risicoanalyse te doen.

Dat is linke soep, zei de Rekenkamer vorig jaar. „Bijvoorbeeld als buitenlandse overheden gegevens opeisen bij de cloudaanbieder.” En, inderdaad, dat moment komt nu dus duidelijk dichterbij.

Weet je wat ik denk? Ik denk dat het slim en gezellig en positief is om wel aan risicoanalyse te doen. Om de data-industrie en de AI-versnellingsstrategie wel kritisch te volgen. Donkere wolken pakken zich samen en goed op je data passen is daadkrachtig.

Commentaar

MECENAAT

Jammer dat beeldentuin geen Nederlandse meesters krijgt

De Nederlandse kunstliefhebber, en specifiek het Rijksmuseum in Amsterdam, heeft een prachtig cadeau gekregen. Dankzij de gulle schenking van 60 miljoen euro door de familie Van Rappard kan het Carel Willinkplantsoen, aan de overkant van het museum, worden omgetoverd tot een overdag voor iedereen toegankelijke beeldentuin.

De familie geeft bovendien een aantal iconische beelden langdurig in bruikleen, en schonk in 2023 12,5 miljoen euro voor beeldtentoonstellingen in de tuin van het museum zelf.

Dergelijke gulheid moet worden toegejuicht, en vindt hopelijk meer navolging. De overheid bekijkt al jaren op de cultuursector, daarbij negerend dat kunst - in de breedste zin - ook iets oplevert, maatschappelijk én financieel. Vier grote private fondsen berekendden onlangs dat het landelijke budget in twintig jaar is gedaald van 0,47 procent naar 0,35 procent van de rijksbegroting.

Giften van vermogende particulieren mogen echter geen vervanging worden van wat in essentie een overheidstaak is. Cultuur in Nederland betekent immers ook dat kunst van onderop wordt gestimuleerd. De beeldhouwcurcus om de hoek, de broedplaats met ruimte voor boetseren, het streekmuseum met tentoonstellingen van lokale (amateur-)kunstenaars en de kunstacademie zijn nét zo belangrijk als het Rijksmuseum.

Het gevaar bestaat ook dat aan donaties voorwaarden zijn verbonden, of dat de schenker uitgesproken voorkeuren heeft voor wat wel en niet wordt getoond. Dat is volgens

Giften van vermogende particulieren mogen geen vervanging worden van wat in essentie een overheidstaak is

keuren heeft voor wat wel en niet wordt getoond. Dat is volgens Rijksmuseum-directeur Taco Dibbits hier niet het geval, er worden geen tegenprestaties verwacht. „Onze onafhankelijkheid staat voorop. Wij bepalen wat wel en wat niet in de tuin komt”, zei hij tegen NRC.

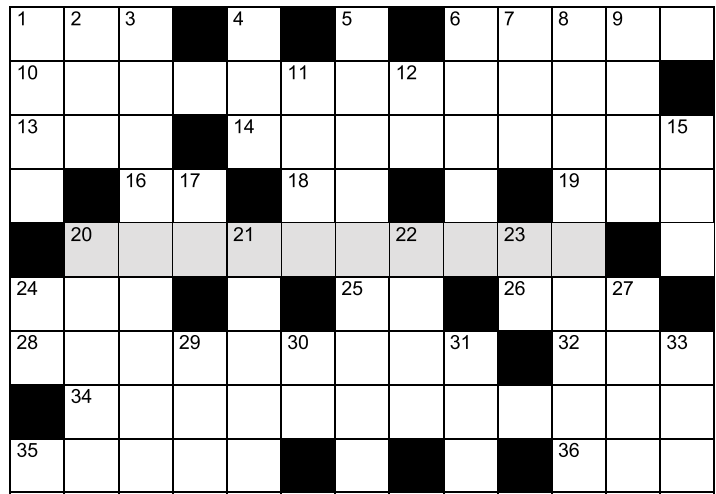
In dat licht is het teleurstellend om te zien welke keuzes het Rijksmuseum al maakte voor de beeldentuin. Gekozen is voor de Brit Norman Foster en de Belg Piet Blankaert om paviljoen en tuin te ontwerpen, en volgens het persbericht zijn de beelden die te zien zullen zijn van de Amerikaan Alexander Calder, de Frans-Amerikaanse Louise Bourgeois, de Catalaan Joan Miró en de Zwitser Alberto Giacometti.

Dat zal ongetwijfeld bezoekers trekken. Maar juist een museum dat zichzelf afficheert als ‘hét museum van Nederland’, waar het „verhaal van 800 jaar Nederlandse geschiedenis met de grote meesters” wordt verteld en dat eerdere grote donaties onder meer gebruikte om Rembrandts en de Haagse School aan te kopen, had die lijn kunnen doortrekken.

Als het om tuinontwerp gaat, is de Dutch Wave wereldberoemd, Piet Oudolf ontwierp al onder meer de beeldentuinen van Museum Voorlinden in Wassenaar en Singer Laren. Internationaal tellen architecten Winy Maas van MVRDV (depot voor het Boymans van Beuningen in Rotterdam), Francine Houben van Mecanoo (renovatie van het Boymans) en Rem Koolhaas (Kunsthal Rotterdam) mee. Herman Hertzberger ontwierp TivoliVredenburg en CODA in Apeldoorn. Kunstenaar Peter Struycken maakte spannende buitenkunst in Arnhem (Blauwe Golven) en bedacht voor Den Haag een sokkelroute, glas-kunstenaars Maria Roosen won meerdere prijzen.

De beelden in de tuin zullen rouleren, beloofde directeur Dibbits. Het zou mooi zijn om in het hart van de hoofdstad aan iedereen te laten zien welke prachtige Nederlandse buitenkunst er bestaat.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. *Che* __ è, film met Mastroianni 6. Huisjes rond een binnenplein 10. *Bowling for Columbine*-regisseur (7+5) 13. Eén stap verder dan 24 verticaal 14. 'Overleden keizer van de mode' 16. Frank __, de stem van Yoda 18. __ Fireworks 19. Boom 24. Om het weer kloppend te krijgen 25. Lokale omroep? 26. Dr. van de hiphop 28. Bewijzen van vermogen 32. Omstreden handhavers 34. Was in Nederland te zien 35. Soepel 36. Past voor tel of pik

Verticaal: 1. ' __ aan de top', K3 2. Kostbaar lichaamsdeel 3. Bespeel je met duw-en-trekwerk 4. M.b.t. 5. Makkelijke gast 6. Ishir __, Godzilla-regisseur 7. __moedig 8. Nietzsche of Merz 9. 'Van Dis schrijft voor het eerst over verhouding met Ellen' 11. At __ 12. Handhavers 15. Getrouwd met één van 1 verticaal 17. Werk __! 20. Franse sf-pionier 21. Kleintje 22. Hou je __ recht! 23. Krant 24. __ Fab 27. De E van NAVO 29. Oi Va __, klezmerband 30. Functie van Ten Hag 31. Techniek die Ratelband propageerde 33. Naaldwerk

Oplossing puzzel 20 januari. Horizontaal: 1. PANENKA 7. LEASE 11. MAR 12. ADVIES 13. MARTENS 15. NAT 16. SPEL 17. RIT 23. OUR 24. ARIA 25. DRACO 27. CORDOBA 29. GODWIN 30. IKE 31. ADELE 32. DEKSELS Verticaal: 2. AMATEUR 3. NAR 4. ERTS 5. KANEN 6. ADSL 7. LINEAIR 8. E.E.A. 9. ASTRO 10. ECHT 14. EPISODE 18. ISABEL 19. WODKA 20. FRAGE 21. DRONE 22. VADIS 24. ACID 26. COL 28. OKE In het midden: WEF IN DAVOS

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

NOORDERLICHT

Familieappgroep. Vol trots stuurt iedereen zijn foto's van het noorderlicht. Van Leeuwarden tot Amsterdam en Het Gooi. Heel zeldzaam dat een groene gloed dit keer ook in Nederland de hemel kleurt in een magisch lichtspel. Werkelijk prachtig en leidend tot de meest poëtische beschouwingen. Totdat de serie eindigt in een nuchtere vaststelling: „Mooi, zijn we toch een beetje Groenland.”

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

Peter van den Dungen

nrc > puzzels

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

COLUMN
FRITS ABRAHAM

Van Dis en de liefde

Het is vreemd om een boek te lezen over mensen die je een poos van nabij hebt kunnen meemaken. Opeens krijg je een kijkje achter het scherm waar we allemaal datgene verbergen wat de buitenwereld niets aangaat.

Mij overkwam het met het nieuwe boek van Adriaan van Dis: *Alles voor de reis*. „Een roman over liefde en leugens”, zoals de schrijver zelf aan de titel toevoegt.

Ik leerde Van Dis en zijn omgeving kennen toen ik omstreeks 1985 toetrad tot de redactie van het boekenprogramma op tv *Hier is ... Adriaan van Dis*. Andere redactieleden waren toen Martin van Amerongen, Geert Mak, Hubert Smeets, Louise Fresco, Rudi Wester, Jan Meng, Rudie Kagie en Arend Jan Heerma van Voss. Voor de VPRO namen Roelof Kiers en Cherry Duyns aan de vergaderingen deel, maar zij trokken zich op den duur terug; Van Dis onderhield een nogal gespannen relatie met hen.

De vergaderingen waren luchtig maar vruchtbaar en vonden plaats ten huize van Ellen Jens, de regisseur, in haar achterkamer om precies te zijn. In de voorkamer vertoefde haar man, die soms met ironisch getinte uitroepen de gesprekken aan de vergadertafel van commentaar voorzag. Hem komen we nu in het boek van Van Dis tegen in de gedaante van ‘de Ander’, de echtgenoot in de driehoeksrelatie met Jens en Van Dis.

Deze relatie ontstond in die jaren, maar was nooit onderwerp van gesprek in de redactie. Wie vermoedens had, verzwegen ze. Het was hún zaak. Ellen Jens was een attente, hartelijke vrouw, zeer diplomatiek in het gladstrijken van lastige plooiën in de omgang met de redactie en de beroemde gasten. Pas jaren

later werd haar relatie met Van Dis een min of meer publiek feit.

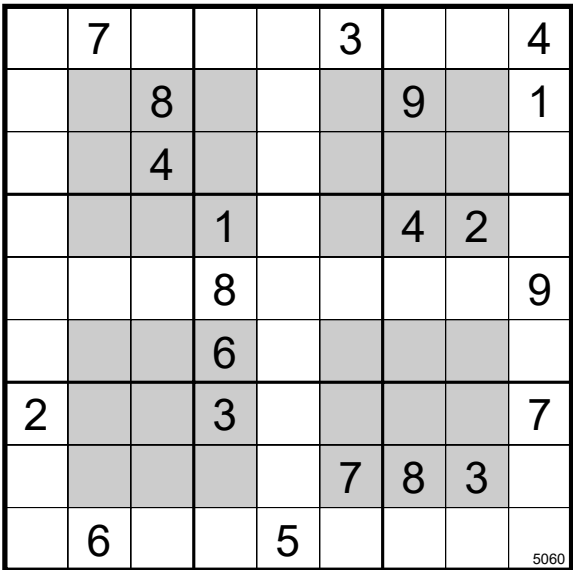
En nu ligt dan dit verbazingwekkende boek naast me - een boek dat ik niet had verwacht omdat de drie betrokkenen, Jens voorop, nooit in het openbaar over hun relatie spraken. Ik vroeg me weleens af: hoe hielden ze het zo lang vol, bijna veertig jaar lang, tot aan de dood van Jens, twee jaar geleden?

‘Minnaar in de schaduw’, noemt hij zich, ‘en ik pikte het’

Dit boek geeft openhartig antwoord op zulke nogal voyeuristische vragen. Het laat zien met hoeveel onvermijdelijke spanningen zo’n relatie gepaard gaat. De ‘Ander’ komt er weinig in voor, maar zijn schaduw hangt voortdurend over de relatie tussen de andere twee. Jens (‘Eefje’ in het boek) wil niet kiezen tussen de twee, dit tot ergernis en wanhoop bij Van Dis. „Minnaar in de schaduw”, noemt hij zich. „En ik pikte het. Gelukkig met elke kruimel.” En waarom? „Een scheiding zou de Ander verwonden. Of erger: hij dreigde met erger ... Ik moest hem ontzien. Dus onze liefde niet van de daken schreeuwen.”

Van Dis noemt zijn boek een roman, ik zou het eerder een combinatie van roman en memoir willen noemen. Voor wat het nog waard is na mijn voorgeschiedenis met Van Dis: ik vind het een subliem boek, niet alleen over ‘liefde en leugens’ maar ook over aftakeling en de dood. Het laatste deel, waarin hij het sterven van Eefje in een hospice beschrijft, is onvergetelijk.

SUDOKU

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter Ritmeester PZZL.com Rechts: de oplossing van gisteren.

4	1	9	2	3	7	5	8	6
8	5	3	4	9	6	7	1	2
6	2	7	8	1	5	9	4	3
5	9	6	1	4	3	8	2	7
7	8	4	6	5	2	3	9	1
1	3	2	7	8	9	6	5	4
2	6	8	9	7	4	1	3	5
3	4	1	5	6	8	2	7	9
9	7	5	3	2	1	4	6	8

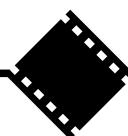

THEMA IFFR
**Van sm-
romkom tot
Egyptische
kaskrakers**

**ZO'N 400 FILMS TE
ZIEN IN ROTTERDAM**

PAGINA C6-12

Cultuur
FILM & SERIES

Oud-politicus **Klaas Dijkhoff** in 'Klaas aan het front'
BEELD NPO

Mobilisatie aan de stamtafel

Waarom sterven voor Groenland? Die defaitistische vraag, een variatie op een appeasement-motto voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog („Waarom sterven voor Danzig?“), kwam maandagavond niet langs op de vaderlandse televisie. Integendeel, het was blijmoedig mobiliseren aan de talkshowtafels, van handelsba-zooka tot force de frappe.

Eva (NPO 1), nieuw seizoen, trapte af met een in gradaties bezorgd trio gasten over het imperialisme van Trump. Zelfs de contrair stoïcijnse Jort Kelder werd het nu te gortig. Hij twijfelde aan de geestelijke gezondheid van de MAGA-president, die net had bedreigd: geen Groenland (of Nobelprijs) voor mij, dan ook geen vrede voor de wereld.

Volgden twee minicolleges van historica Beatrice de Graaf en militair deskundige Mart de Kruijf. De Graaf perste een geopolitieke analyse in een verwarrende metafoor van regionale biljartballen tegen het recht van de sterkste. Vijf 'biljartballen' oftewel machtsblokken, inclusief India en Zuid-Amerika, kunnen voor mondiale stabiliteit zorgen, zoals Europese machten dat deden in de negentiende eeuw.

Ze zei er nog wel bij dat die evenwichtige orde in de negentiende eeuw niet „fijn“ was „voor de hele wereld“ - een heel fijn understatement over de koloniale orde - maar er was tenminste geen wereldoorlog.

De Kruijf deed er een schepje bovenop, met een foto van zijn ouders die de oorlog nog „in hun DNA hadden“, om te laten zien hoe „uniek“ tachtig jaar vrede is geweest. Hij riep om existentiële bezinning: „Waar staan we voor, waar geloven we in, wie zijn wij?“ De kracht van Europa zit „in de mensen“.

En zo veranderde de talkshowtafel in een peptalktafel.

Maar daarna kwam Klaas. De eerste aflevering van het driedelige *Klaas aan het front* (NPO 1), waarin oud-VVD-politicus Klaas Dijkhoff de oorlogsdreiging voor Nederland onderzoekt. Hij doet dat in een zeezieke mengeling van ego-reportage en klakkeloze Defensievoorlichting. We zien 'Klaas', zoon van een beroepsmilitair, op *sentimental journey* naar de bases waar hij opgroeide (met filmpjes van de jonge Klaas). We zien hem staan in de kruiddampen aan een loopgraaf bij een legeroefening. We zitten gezellig met hem aan de bar een biertje te drinken met acteur Frank Lammers, die oorlog maar niks vindt (ze spelen ook een potje biljart en babbelen wat over de dienstplicht)

Ter verhoging van de dreigende sfeer zien we intussen tanks rijden, marineschepen opstomen en horen we drones zoemen. Klaas bezoekt ook, ernstiger, Oekraïense oorlogsgewonden en reist naar de Poolse grens met Rusland, waar de dreiging echt „binnenkomt“. Dat ene woord „dreiging“, herhaald als mantra, moet kennelijk serieuze historische en politieke analyse vervangen, want die ontbreekt.

Jammer, want Dijkhoff was er zelf bij. Als staatssecretaris van Justitie en (korte tijd) minister van Defensie in het kabinet-Rutte II, dat zo zwaar bezuinigde op uitgaven voor Defensie dat in 2015 „het dieptepunt“ werd bereikt van 1,1 procent van het bbp, aldus een reconstructie van Tom-Jan Meeus in *NRC* (2022). In het begin van de aflevering wordt de Defensie-functie van Klaas wel genoemd (uit zijn eigen mond, bij zijn ministersportret en door een Duitse militair die vraagt wie van zijn Nederlandse bezoekers ooit de *Verdedigingsminister* was). Maar een terugblik hoe we politiek gekomen zijn waar we nu zijn met onze defensie, was kennelijk niet nodig.

Heel Nederlands: een onderwerp van leven en dood aanpakken als de persoonlijke reis van een toffe BN'er. Ja, dat komt binnen.

Sjoerd de Jong

GENOCIDE

Zuid-Afrika trekt inzending over Gaza in voor Biënnale

Een werk van de Zuid-Afrikaan Goliath is na ingrijpen van een minister teruggetrokken voor de Biënnale van Venetië.

Peter Vermaas

AMSTERDAM

Over Zuid-Afrika's steun aan de Palestijnse zaak bestaat weinig twijfel. Al eind 2023 begon de regering van president Cyril Ramaphosa een zaak tegen Israël bij het Internationaal Gerechtshof in Den Haag vanwege schending van het genocideverdrag in Gaza. Bij steundemonstraties voor Gaza zie je wereldwijd nu niet meer alleen Palestijnse vlaggen, maar ook de veelkleurige Zuid-Afrikaanse vlag.

Een kunstproject voor de Biënnale van Venetië dat deels draait om de dood van vrouwen en kinderen in Gaza, gaat de Zuid-Afrikaanse minister voor Cultuur echter te ver. Hij zegde begin januari het contract op met de organisatie die de Zuid-Afrikaanse inzending voor Venetië moest regelen. Met het risico dat het op kunstgebied de laatste jaren zeer toonaangevende Zuid-Afrika nu niet vertegenwoordigt is, want de Biënnale-deadline is inmiddels verstreken. De kunstenaar, Gabrielle Goliath, heeft om interventie van de president zelf gevraagd.

De hoogoplopende kwestie draait om het werk 'Elegy' dat performance en videokunstenaar Goliath al in 2015 begonnen is en waar ze steeds verder aan voortbouwt. Centraal staan daarin, volgens haar site, „herinnering, herstel en zwarte feministische liefde“. Bij elke uitvoering voeren zeven operazangers monotoon zingend een soort rouwritueel uit, een klaagzang voor vrouwen en queer-per-

sonen die het slachtoffer zijn van „verkrachtingscultuur en femicide in Zuid-Afrika en wereldwijd“. De veelgeprezen performance is behalve in Zuid-Afrika onder andere ook al in Parijs, Bazel, Sao Paulo en Amsterdam te zien geweest.

Voor Venetië wilde Goliath in Elegy twee elementen toevoegen: de Duitse genocide aan het begin van de twintigste eeuw in wat nu Namibië heet en dus de gedode vrouwen en kinderen in Gaza. Voor het Gaza-deel had Goliath een Zuid-Afrikaanse dichter gevraagd een experimentele zogenoemde gazal te schrijven, een traditioneel Arabisch rijmdicht. In het werk wordt de Palestijnse dichteres Hiba Abu Nada gememoreerd. Zij werd gedood bij een Israëlische aanval op Khan Younis in 2023.

Van censuur is volgens de minister geen sprake, hij zegt als 'patriot' te hebben gehandeld

De inzending zou volgens minister Gayton McKenzie van Sport, Kunst en Cultuur echter „tot veel verdeeldheid“ en „polarisatie“ kunnen leiden. Dat schreef hij eind december in een brief aan Art Periodic, de organisatie die van zijn ministerie de opdracht had gekregen om het Zuid-Afrikaanse paviljoen voor Venetië voor te bereiden en fondsen te werven. Hij vroeg om een aanpassing.

McKenzie is voorman van de kleine radicaal-rechte Patriottische Alliantie, die sinds 2024 deel uitmaakt van de brede Zuid-Afrikaanse regeringscoalitie. Hij staat bekend om zijn xenofobe uitspraken én om zijn liefde voor Israël. „Mijn bijbel draagt me op om Israël te steunen“, zei hij eind 2023. „Wie

Israël vervloekt, vervloekt zichzelf“

Goliath en de curator, Ingrid Masondo, hekelen in hun antwoord op de brief van december de bemoeienis van de minister. Dat was „machtsmisbruik“ en een „schending van het recht op vrijheid van meningsuiting“, tekent internetkrant *Daily Maverick* uit hun brief op. NDie reactie mocht niet baten: op 2 januari, precies acht dagen voor de uiterste inzendingstermijn van de Biënnale, zegde de minister de samenwerking met Art Periodic definitief op.

Ingrijpen van de president

Van censuur is volgens hem in het geheel geen sprake. In een officiële verklaring zegt hij als „patriot“ te hebben gehandeld omdat hem ter ore was gekomen dat een „buitenlandse mogendheid“ mee zou gaan betalen aan het Zuid-Afrikaanse paviljoen in Venetië. Dat zou gaan om Qatar Museums, dat in 2024 ook een bijdrage leverde aan de Nigeriaanse inzending. Maar volgens Zuid-Afrikaanse media was die cultuurstelling al eerder afgehaakt. Qatar mag dan steunpilaar van de Palestijnen en financier van Hamas zijn, de bij de Gaza-aanklacht meekomende queerkunst zou volgens ingewijden voor de golfstaat weer een stap te ver zijn.

Behalve Goliath zelf hebben nu ook maatschappelijke organisaties om ingrijpen van president Ramaphosa gevraagd. De woordvoerder van de president laat aan *The Art Newspaper* weten dat de president en McKenzie nog met elkaar moeten praten. Wat voor hem wel vaststaat is dat de positie van Zuid-Afrika aangaande de situatie in Gaza onveranderd is. Goliathhoopt intussen op enige flexibiliteit van de organisatie van de Biënnale.

„Het is mogelijk om uitstel te krijgen“, denkt ze.

INTERVIEW **DILAN YURDAKUL** ACTRICE EN THEATERMAKER

Ode aan de vrouwen die zich opofferden voor hun familie

Dilan Yurdakul kruipt voor haar nieuwe voorstelling 'De Stille Vrouw' in de huid van haar moeder en grootmoeder. „Ik wil de pijn en het verdriet van deze vrouwen tonen.“

hun vleugels uitslaan.“

De stap naar Nederland moest zorgen voor meer kansen. „De eerste generatie kwam hierheen vanuit armoede. Die was gericht op overleven.“ Het harde werken moest wel ergens toe leiden. Yurdakuls oma en opa hadden torenhoge verwachtingen van hun dochter. „Mijn moeder moest op zijn minst burgemeester worden.“ Maar haar grootouders waren conservatiever op andere vlakken en vonden het lastig als hun dochter zich buiten hun toezicht bevond. „Ze mocht niet mee op schoolreisje, of met vriendinnen de stad in“, legt Yurdakul uit.

Yurdakuls moeder probeerde zich te onttrekken aan de verwachtingen van haar ouders door vroeg het huis uit te gaan en werd verliefd op Yurdakuls vader. „Maar toen werd ze zwanger van mij, dat was volgens mij helemaal niet de bedoeling.“ Yurdakul legt uit dat haar ouders vervolgens in dezelfde ouderwetse rolpatronen vervielen. Haar vader maakte carrière en ging op pad met vrienden, terwijl haar moeder thuis voor de kinderen zorgde en haar eigen dromen liet varen.

Ondanks het feit dat Yurdakul haar voorstelling een ode noemt aan de vrouwen in haar familie, stelt ze de zaken niet rooskleuriger voor dan ze zijn. De vrouwen hebben hun leven in het teken van hun familie gesteld, maar er sijpelden ook frustraties door. Toen Yurdakul zelf op haar negentiende het huis uit ging om haar leven op haar eigen manier te gaan leiden, werd haar moeder woedend. De actrice wijt haar moeders boosheid mede

Iets in mijn moeder dacht: dat heb ik niet kunnen doen, waarom jij dan wel?

aan jaloezie. „Iets in haar dacht: dat heb ik niet kunnen doen, waarom jij dan wel?“

Lang begreep Yurdakul niets van die frustraties, maar nu ze zelf ouder is, kan ze zich beter inleven in haar oma en moeder. „Je krijgt nooit alles van je ouders. Zij hebben het beste gedaan wat binnen hun mogelijkheden lag. Daarom voel ik ook de druk om het zo goed

mogelijk te doen en nog hoger te mikken.“

Jongvolwassenenshit, zeg maar

Voor *De Stille Vrouw* is Yurdakul in het gevoelsleven van haar moeder en oma gedoken. Na het overlijden van haar opa kwamen er veel verhalen los bij de vrouwen. Aan de hand van monologen probeert ze nu hun verlangens, gedachten en (gebroken) dromen te vangen. Daarbij wordt ze begeleid door muzikanten die het publiek mee moet voeren naar de verschillende periodes waarin het stuk zich afspeelt. De muziek is er overigens niet alleen voor het tijdsbeeld, maar vertelt ook een deel van het verhaal. Zoals de opzweepend melancholische klassieker 'Ak Eski Bir Yalan' uit 1967; 'liefde is een oude leugen'.

In 2019 dook Yurdakul in de geschiedenis van haar eigen mentale worstelingen met de voorstelling *Door de schaduw heen*. „Die voorstelling ging nog over identiteit. Over wat Turks zijn is, en Nederlands.“ Dat werk voelt voor Yurdakul nu als een gepasseerd station. „Ik probeerde te bewijzen dat ik slim was, niet preuts en niet

volgzaam. Maar ik vind identiteit niet zo interessant meer. Het is jongvolwassenenshit zeg maar.“

In de voorstelling *Alter* (2022) nam ze haar hele familiegeschiedenis onder de loep, net als in haar autobiografische roman *Maskerziel*. „Ik denk dat het grootste verlies van migratie onverwachts kwam“, zegt ze over die geschiedenis. De actrice doelt op het verliezen van een collectief. „Familie is in Turkije zeer belangrijk. Je moet binnen de lijntjes kleuren, maar doordat je binnen de lijntjes kleurt wordt je wel gedragen. Als je erbuiten valt ontstaat er schuring.“

In Yurdakuls familie schuurt het af en toe ook, mede door het werk dat ze over hen maakt. Maar voor Yurdakul is haar werk de manier waarop ze haar familie in zekere zin ook eert. „De manier waarop ik dat doe is door te laten zien wat zij hebben gedragen, en misschien doet dat af en toe pijn.“ Het creëert afstand. Ze voelt zich geen echt onderdeel meer van haar familie. Van geen enkele groep overigens. „Dat is ook waar mijn voorstelling eindigt, het is niet heel optimistisch. De grootste pijn in mijn leven is dat ik me nergens onderdeel van voel.“

Die pijn geeft de actrice, schrijver en theatermaker wel creatieve brandstof. De ingewikkelde relatie met haar familie, mentale worstelingen, identiteit: Yurdakul wil het omzetten in kunst. „Ik bevind me in een tussenruimte, ik hoor nergens bij.“ Met een brede lach: „Het is mijn grootste obstakel, maar ook mijn grootste kracht.“

De Stille Vrouw, door Dilan Yurdakul en Via Rudolphi Producties gaat op 22 januari in première in Theater Bellevue (Amsterdam) en is tot en met 27 maart te zien in verschillende steden. Info: viarudolphi.nl/productie/de-stille-vrouw/

Theatermaker
Dilan Yurdakul
FOTO DAAN KIST

De audio-video-installatie 'Personal Accounts' van de Zuid-Afrikaanse kunstenaar Gabrielle Goliath tijdens de Biënnale in Venetië in 2024. FOTO GABRIEL BOUYS/AFP

Wie wil nou de 'tweede viool' zijn? En wat is een tweede viool eigenlijk?

STRIJKKWARTET BIËNNALE

De 'tweede viool' heeft nogal een negatieve connotatie. Is dat terecht? NRC vroeg de tweede violisten van het Belinfante Quartet, Cuarteto Casals en Quatuor Ébène waarom ze graag tweede violist zijn.

Rahul Gandolahage

AMSTERDAM

Ondergeschikt, tweederangs, minder goed. Als je het gezegde moet geloven, wil je geen 'tweede viool' zijn. Toch kan de klassieke muziek niet zonder goede tweede violisten, en gelukkig zijn ze er ook. Dat kun je dit weekend horen op de Amsterdamse Strijkkwartet Biënnale.

Maar het gezegde (ook in het Engels: *'playing second fiddle'*) helpt het imago van de tweede viool niet. Hardnekkige vooroordelen: tweede violisten zijn stiekem mislukte eerste violisten. Eerste violisten zijn zelfverzekerde solisten, tweede violisten zijn bescheiden volgers. En tweede violisten spelen nauwelijks interessante partijen, want je hoort ze nooit.

Wat denken tweede violisten daar eigenlijk zelf over? En in welke kwartetmuziek moet je volgens hen nou eens specifiek op de tweede viool letten?

”Ik heb de tweede viool nooit, nóóit als minder gezien.

Fiona Robertson Tweede violist van het Belinfante quartet

Fiona Robertson (zittend) van het Belinfante Quartet. FOTO COSIMO BEDUINI

TWEDE VIOLIST VAN HET BELINFANTE QUARTET (NEDERLAND)

FIONA ROBERTSON

'Een écht goede tweede violist hoor je juist bijna niet'

„Zeggen dat elke tweede violist eigenlijk eerste violist had willen zijn, is een beetje ouderwets. Ik heb de tweede viool nooit, nóóit als minder gezien. Het is een moeilijke rol om te spelen. Ik zou zelfs durven zeggen: de moeilijkste. Je moet kunnen wat de eerste violist kan, want je hebt soms solo's en moeilijke capriolen, maar je moet alle andere rollen van het kwartet ook beheersen: middenstem en begeleiding. En je moet de mediator zijn tussen iedereen. Tussen al die rollen moet je snel en intuïtief kunnen schakelen, wat een dubbele verwerkingssnelheid vraagt.

„Ik heb de tweede viool muzikaal ook altijd erg interessant gevonden. Je krijgt de interessantste harmonieën voor je kiezen. Maar het is inderdaad best jammer dat je doorgaans geen goed hoorbare lijn speelt. Iedereen hoort altijd de eerste violist. Als een tweede violist écht goed bezig is, hoor je die juist bijna niet. Het is een beetje als bij ballet: als de mannelijke danser goed is, kan de vrouwelijke danser shinen. Soms is dat een beetje frustrerend. Buiten het Belinfante heb ik ook

wel projecten waarin ik eerste violist ben, wat allereerst goede training is voor de keren dat je als tweede violist een solistische rol inneemt, maar het is ook gewoon prettige afwisseling.

„Wat de persoonlijkheidskwestie betreft: dat ligt een beetje aan de dynamiek in de groep, denk ik. Vroeger had je kwartetten zoals het Amadeuskwartet, met een hele sterke persoonlijkheid op de eerste viool. Maar tegenwoordig zijn kwartetten veel minder hiërarchisch. Sommige eerste violisten blijven dominante mensen, maar ik ken inmiddels ook kwartetten waar juist de tweede violist wat dominanter is. Ook de muziek heeft zich wat dat betreft ontwikkeld: in latere kwartetten zijn de stemmen gelijkwaardiger.”

Tweede viool luistertip:

„Het *Strijkkwartet* van Ravel. Dat is perfect geschreven voor alle stemmen. De tweede viool is vaak goed hoorbaar en heeft aardig wat solo's. Het is tweede viool op z'n best, want je hebt daar enorme invloed op de klank van de rest.”

Wat is een Tweede viool

Voor wie niet weet wat een tweede viool is, even de basics op een rij:

Een tweede viool is geen ander instrument dan een eerste viool. Het is hetzelfde instrument. Het verschil zit in 'm in de muzikale functie: de eerste violist speelt meestal de hoge lijnen en de 'belangrijkste' melodieën. De tweede violist speelt de muzikale stem daaronder: meestal iets lager, soms de melodie, soms een tegenmelodie, soms begeleidingsnoten.

De tweede violist en de altviolist (een altviool is wél een ander instrument) spelen samen de middenstemmen van een muziekstuk met strijkers. Ze zijn de brug tussen de eerste viool en de bas, gespeeld door de cello en contrabas.

Tweede violen hoor je in strijkkwartetten (die bestaan uit een eerste viool, tweede viool, altviool en cello), maar ook in symfonische muziek. In een orkest zitten de violen meestal links op het podium. De linkerhelft zijn de eerste violen, de rechterhelft de tweede violen.

Vera Martínez Mehner is eerste én tweede violist van Cuarteto Casals. FOTO MARC CAMPA

VIOLISTEN VAN CUARTETO CASALS (SPANJE)

VERA MARTÍNEZ MEHNER EN ABEL TOMÁS

"Je moet enorm flexibel zijn, je bent de brug"

Tomàs: „Bij Casals zijn we geen vaste eerste en tweede violist. Al sinds het begin wisselen wij de rol af. Ik denk dat we daar allebei betere musici van zijn geworden.”

Mehner: „De tweede violist minder dan de eerste? Nee. Sterker nog: het is moeilijker om een goede tweede violist te vinden dan een goede eerste. Niet iedereen kan zo luisteren, denken, interveniëren en samenbrengen als een tweede violist moet doen.”

Tomàs: „Je hoeft als tweede violist misschien niet zo technisch begaafd te zijn als de eerste, maar je moet wel enorm flexibel zijn en actief de bas verbinden met de melodie. Je bent de brug.”

Mehner: „Omdat we allebei de rol van tweede violist kennen, hebben we een enorm vertrouwen in elkaar. We

voelen ons altijd gehoord. Ik zou me nu geen andere violist meer naast me voor kunnen stellen dan Abel.”

Tomàs: „Wij hebben ons dus niet gespecialiseerd in rol, maar wel in repertoire. Ik speel vaker eerste viool in muziek uit de klassieke periode, Vera in romantische en 20ste-eeuwse muziek.”

Mehner: „Ja, eerste en tweede viool zijn andere persoonlijkheden. Maar die hebben we allebei allebei. Het is goed om die persoonlijkheden af te kunnen wisselen.”

Tweede viool luistertip:

Tomàs: „Het strijkkwintet van Schubert [dat twee cello's heeft in plaats van één] heeft een geweldige tweede-vioolpartij, met een paar hele mooie melodieën en charismatische begeleidingen.”

Abel Tomás van Cuarteto Casals. FOTO JOSEP MOLINA

Gabriel Le Magadure van Quatuor Ébène. FOTO QUATUOR ÉBÈNE

TWEDE VIOLIST VAN QUATUOR ÉBÈNE (FRANKRIJK) GABRIEL LE MAGADURE

'Je bent het hart en de adem van de groep'

„Ik wilde al vanaf jongs af aan tweede violist zijn. Je moet continu overzicht houden, je aanpassen, muzikale suggesties doen en de energie van het kwartet van binnenuit voelen. Meer dan in, als ik een beetje mag overdrijven, de primadonnarol van de eerste viool. Je bent het hart en de adem van de groep. Dat heeft altijd goed bij me gepast.

„Je bent als tweede violist niet zo zeer bezig met creëren, maar wel met vervormen, aannemen, terugkaatsen. Nee, tweede viool spelen is nooit saai. Het kan wel vermoeiend zijn. Neem het 'Dissonantenkwartet' van Mozart. Het hele eerste deel speel je één ritme van zestiende en achtste noten. We hebben ons suf gestudeerd om dat gelijk te krijgen. Dat is enorm uitputtend. Het lukte me niet om daarna nog een melodie te spelen.

„Dat de tweede violist de eerste 'volgt' vind ik geen goede beschrijving. Wij zeggen altijd: 'Wie in een kwartet iemand anders volgt, is te laat'. Ook iemand die niet de leiding neemt, moet actief én creatief zijn. Ook de tweede violist moet energie in de groep stoppen. Jij bent een van de touwtjes van de marionet. Als jij niet actief bent, komt de marionet niet tot leven.”

„Wat ik beginnende tweede violis-

ten wil meegeven: denk nooit dat je tweede viool speelt omdat ze je niet goed genoeg vinden voor eerste viool. De tweede violist moet er trots op zijn dat-ie in het centrum van de muziek staat. Sterker nog, ik verzeker je: het is voor een tweede violist veel makkelijker om eerste viool te spelen, dan voor een eerste violist om de tweede te zijn.”

Tweede viool luistertip:

„Ik ben Frans, ik moet nu natuurlijk een Franse componist aanraden. Debussy en Ravel hebben allebei geweldige partijen voor tweede viool. Maar als ik eerlijk moet kiezen, zeg ik toch Brahms' *Tweede strijkkwartet*. In alle delen kun je daar prachtig expressief spelen als tweede violist.”

Strijkkwartet Biënnale: van 24 t/m 31 januari in Amsterdam. **Cuarteto Casals** speelt zaterdag, zondag en maandag muziek van respectievelijk Beethoven, Bach en Sjostakovitsj. **Quatuor Ébène** speelt zondag kwartetten van Beethoven en samen met het Belcea Quartet het octet van Mendelssohn. **Belinfante Quartet** speelt vrijdag o.a. de wereldpremière van het eerste strijkkwartet van Mathilde Wanteenaar. Info: sqba.nl

CLOSE-UP

'Severance' werd per aflevering gestreamd.

Streaming = gewoon tv, en bingen wordt passé

Ik weet niet of het u is opgevallen, maar bingewatchen ligt op zijn sterfbed. Een tragisch en vroegtijdig overlijden, want hoelang geleden is het nu helemaal dat Netflix het als hippe nieuwe levensstijl introduceerde? Waar lineaire televisie ons per week slechts één aflevering van zijn series gunde, zette Netflix hele seizoenen van *House of Cards* en *Breaking Bad* vanaf 2013 in één klap online. In de jaren negentig was bingen al een woord, toen mensen hele tv-seizoenen in één keer op dvd gingen bekijken.

Critici bingden tv-series al langer in *enem Zug* voor recensies; dat ging nu mainstream. Bingewatchen gaf 'beter leven'-redacties ook weer iets om u bang voor te maken. De term staat in de verslavingszorg voor langdurige intoxicatie, en dat bleef volgens een Amerikaanse studie uit 2018 ook bij televisie kijken niet zonder gevolg.

Gelukkig bekommert de markt zich inmiddels om uw gezondheid. Ooit was het een tactiek van monopolist Netflix om mensen van lineaire en kabeltelevisie naar streaming te lokken. Toen daar vanaf 2022 concurrentie kwam en consumenten zomaar van abonnement wisselden, werd het zaak om abonnees langdurig aan je platform te binden. Nieuwe spelers als Apple TV+, Disney+ en HBO Max zochten en vonden tussenvormen tussen

Streamingdiensten investeren in reality tv, spelshows: dat zag je vroeger gratis op tv

het populaire bingen en het lineaire model van één aflevering per week. Een seizoen in twee stukken hakken bijvoorbeeld. Of eerst een paar afleveringen dumpen en dan de rest ééns per week (*Severance*). Of elke week enkele episodes (*Andor*). Naast dit 'hybride bingen' keert men ook terug naar één episode per week: zie kijkcijferkanonnen als *The Pitt* en straks *Heated Rivalry*.

Vorig jaar raakte het sterfproces van bingewatchen in een stroomversnelling: bij HBO Max ging het aantal series dat in één keer online werd gezet van 50 naar 11 procent, bij Prime Video van 68 naar 33 procent, bij Netflix, de kraamkamer van het bingen, van 89 naar 68 procent.

De teloorgang van het bingen leidde recentelijk tot stukken die voorspellen dat ook de lusten van de lineaire tv terugkeren: de gezamenlijke kijkervaring, het geanimeerde gesprek bij de koffie-automaat de dag daarop. Of keren met de teloorgang van het bingen juist de lasten van de lineaire televisie terug? Hun budgetten steken streamingdiensten in toenemende mate in reality tv, sport, komedie, series, spelshows, true crime, documentaires, tv-films 'straight from the headlines'.

Het spul dat je vroeger gratis op tv zag dus, met reclame. O ja, die reclame ruikt nu ook op bij streamers, in het kader van de 'enshittication'. Bij Prime Video blijf je nu alleen tegen extra betaling verschoond van reclame, al betaal je ook dan de prijs: algehele verbraving, want bedrijven willen liever niet naast controversiële content adverteren. Misschien voordeliger om series maar weer op dvd te bingewatchen. Oh, oude dvd-speler weg? Jammer nou.

Coen van Zwol

Alexander Skarsgård en Harry Melling in 'Pillion'.

INTERVIEW **ALEXANDER SKARSGÅRD** ACTEUR

'Pillion is geil en sexy, juist door de onhandigheid van de seks'

'Pillion' is de leukste film op het Internationaal Film Festival Rotterdam. Een sadomasochistische romkom over gay biker Ray en zijn 'submissive' Colin. „De seks is niet zo grafisch of expliciet om kijkers te choqueren, maar om een mooi liefdesverhaal te vertellen.”

Coen van Zwol

CANNES

Op de sofa in Cannes torent hij dominant uit boven zijn iele tegen-speler Harry Melling, soms legt hij een loodzware arm over diens smalle schouders. De Zweed Alexander Skarsgård, oudste, knapste en succesvolste van de zeven kinderen van acteur Stellan Skarsgård, is 39 jaar, 1 meter 94 lang, heeft een lijf van gepolitoerd eikenhout en is speels als een puppy.

Skarsgård is de seksueel dominante gay biker Ray in wat de leukste film op het afgelopen filmfestival van Cannes was - en op het komende IFFR Rotterdam zal worden: *Pillion*. Een sadomasochistische romkom.

De rol is niet eens zo'n onverwachte keus, want Skarsgård is ondanks al zijn kalme, stoere autoriteit ook een *pleaser* die mensen graag op hun gemak stelt met grappen en zelfrelativering. Dat heb je anno 2026 als dubbelgespied supermens uit Hollywood nodig om beetje verteerbaar te blijven, maar bij Skarsgård voelt het ongeforceerd. Hij is een malle Viking, en dat maakt hem geknipt voor de rol van biker Ray,

wiens ogenschijnlijke kilheid een ongrijpbaar soort kwetsbaarheid maskeert.

Skarsgårds vrolijke charisma was al zichtbaar toen hij als twaalfjarige de hoofdrol van Jojo had in de Zweedse tv-serie *The Dog That Smiled* (*Hunden som log*, 1989). Hij schrok zo van de plotsse roem dat hij subiet stopte met acteren, maar na zijn dienstplicht bij de antiterreureenheid van de Zweedse marine - waar anders? - pakte hij tien jaar later de draad weer op. Er waren wat vage studies in Engeland en New York terwijl pa Stellan een wereldster werd; Alexander was alweer *big in Sweden* toen hij in 2001 een rolletje kreeg als leeghoofdige fotomodel die een stapelbed met Ben Stiller deelt in hitkomedie *Zoolander*.

Na nog zeven jaar sappelen beleefde hij in 2008 zijn grote doorbraak als sergeant Brad 'Iceman' Colbert in *Generation Kill*, ijskoud onder vuur. Daarna liet Hollywood hem niet meer gaan. Alexander Skarsgård was oeroude vampierprins in *True Blood*, vechtersbaas in meerdere blockbusters, Zweedse techbro in *Succession*, Tarzan in lendenboek, berserker in *The Northman*, vechtrobot in *Murderbot*, meppende echtgenoot van Nicole Kidman in *Big Little Lies*. O ja, en in 2013 wandelde hij naar de Zuidpool met prins Harry.

Het oude feestbeest

Hij gaat deze week nog een avond stappen met zijn vader Stellan Skarsgård, vertelt hij. Het oude feestbeest dat Cannes vroeger onveilig maakte met Lars van Trier promoot in Cannes de film *Sentimental Value*, en doet het sinds een beroerte wat rustiger aan. Op de rode loper droeg Alexander Skarsgård gisteren een glimmende zwart lederen broek onder zijn smoking: een Marlon Brando-look die de film *Pillion* vermindert. Regisseur Harry Lighton vond zwart leer een biker-cliché, hij zag Skarsgård liever in wit leder of in een crèmekleurige onesie. „Een moderne Power Rangers-look”, zegt de filmster. Vandaag draagt hij een T-shirt met een afbeelding van de laars die zijn slaaf Colin met zoveel gevoel likt.

Hoe hij in een film belandde van een totaal onbekende, debuterende Britse regisseur? Zijn agent mailt wekelijks een stapel scripts voorzien van een *log line* die de zaak samenvat, wat Skarsgård een hoop lezen bespaart, want het meeste is sowieso hopeloos derivaat. „Maar dit was anders. Ik weet de exacte tekst niet meer, maar het zou gaan over muurbloempje Colin die ene Ray ontmoet, een enigmatische, kinky homo biker. Samen gaan zij dan op avontuur in de bdsm-wereld, met romkom-elementen.

„Ik dacht: *o, hello there!* Wie is die Harry Lighton, dit klinkt opwindend! Mijn oren waren gespitst, dus ik las het hele script en het was *fucking* ongelooflijk, enorm goed. Dus gingen we zoomen en wist ik: dit wil ik beslist doen.”

Omdat hij als Zweed relaxed is over seks? „Nou, zo *relaxed* ben ik niet over seks. Traditioneel zitten Zweden niet met naaktheid, dat klopt wel. En we zijn minder puriteins dan Britten. Hoewel we volgens mij elk jaar wat Britser worden, wat conservatiever. Dat gaat *Pillion* in zijn eentje terugdraaien. Het wordt een keerpunt!”

In *Pillion* - bikerjargon voor degene die achterop de motor zit - ontdekt de timide Colin - gespeeld door Harry

Melling, ooit dappere dodo Dudley Dursley in de Harry Potter-serie - via Ray zijn seksualiteit als 'submissive' in knullige scenes die vaak hilarisch én geil zijn. Want wie wil bij Alexander Skarsgård niet vastgebonden op een kampeertafel huiverend wachten op wat komen gaat, *bottom* up?

Harry Melling en Alexander Skarsgård lijken het enorm naar hun zin te hebben in Cannes, na de enthousiaste wereldpremière van *Pillion* gisteravond. „Ik had alleen nog maar een vroege cut van de film op mijn iPad Mini gezien bij de nasynchronisatie”, zegt Melling. „En dan nu goddomme in Cannes, met een volle zaal die ons toejuicht!” Skarsgård glundert als we vragen naar filmster Pedro Pascal, die hem na afloop kwam omhelzen. „Pedro liep halverwege even weg toen hij in slaap dreigde te vallen”, grapt de acteur. „Maar nee, Pedro en ik gaan heel ver terug, ik ben zeer verveerd dat hij kwam.”

Homo-orgie

Een collega-journalist bekennt dat hij vooraf dacht: homo-orgiën, sadomasochisme: dit wordt zo'n 'Gaspar Noé-achtig hardcoreding'. „En dan krijg je zo iets charmants!” Skarsgård: „Wat me zo aantrok in het script is dat de seks niet grafisch of expliciet is om kijkers te choqueren, maar om een mooi en eerlijk liefdesverhaal te vertellen. Het is grappig, maar wordt nooit slapstick.”

Eigenlijk lijkt *Pillion* nogal op *9½ Weeks*, merk ik op. De softcore sm-hit met Mickey Rourke en Kim Basinger uit 1986, maar nu met gay bikers. „O Harry, dan ben jij Kim Basinger!”, zegt Skarsgård. „Qua plot: zeker, dat is zo. Maar in termen van seks mikten we zo'n beetje op het omgekeerde. De seks in *9½ Weeks* is heel erg jaren tachtig: de choreografie is esthetisch en gestileerd, de stukjes waarin ze van positie wisselen zijn er tussenuit geknipt. Wij gingen juist voor die on-

gemakkelijke momenten, dat maakt het zo echt. *Pillion* is geil en sexy juist door die onhandigheid. Daardoor landt de humor ook.”

De scènes op de motor waren voor Skarsgård een makkie - hij heeft een motorrijbewijs. „In Los Angeles had ik twintig jaar geleden het stomme idee om mij per motor te verplaatsen. Dat is levensgevaarlijk, en bovendien: een motor is leuk bij mooi weer, maar als het regent of als je 's nachts afgepeigerd bent, voel je je bepaald geen *easy rider*. Uiteindelijk kocht ik toch maar een auto en stapte ik alleen nog op de motor als ik klaarwakker was en er echt zin in had.”

Fragiel ego

Hoe ziet hij het personage Ray? Hij lijkt uit marmar gehouwen, maar verbergt een fragiel ego. Skarsgård: „Ik denk dat Ray iets verdringt, ook voor zichzelf. Daarom bewaakt hij zo scherp de grenzen van wat hij wil en niet wil. Die grenzen zijn overduidelijk: *take it or leave it*. Maar het is nogal defensief. Kom niet te dichtbij.”

Dat blijkt als Rays relatie met Colin zich verdiept en er tedere, romantische komedie in de film sluipt. Skarsgård: „Een vriend die ik het script liet lezen vond Ray tegen het eind wreed of zelfs sadistisch worden. Ik zie dat anders. Voor Ray is het de enige manier om Colin een duw in de juiste richting te geven. Als in: jij zoekt iets dat ik jou niet kan geven, zelfs niet één dag per week. Op zeker moment, in een toekomstige relatie, is Ray er misschien wel klaar voor. Maar nu nog niet.”

Colin heeft altijd nog zijn herinneringen. En wat voor herinneringen. Skarsgård: „Je moet je bedenken dat de beste seksscènes die de twee Harry's, de intimiteitscoördinator en ik samen verzonnen niet eens de film hebben gehaald. Die scènes gingen echt te ver, zelfs voor *Pillion*. Misschien keren ze nog terug in onze uitgebreide kerst-misspecial.”

Ik dacht: *o, hello there!* Dit klinkt opwindend! Dus ik las het script en het was *fucking* ongelooflijk, enorm goed

Alexander Skarsgård bij de Critics Choice Awards in Californië, begin januari. FOTO REUTERS

TIPS IFFR		In de honderden films op het Internationaal Film Festival Rotterdam is het moeilijk je weg te vinden. De filmredactie van <i>NRC</i> stelde een lijst met zestien tips samen. Zeven ‘mainstream’, voor een avondje uit. Acht zijn wat experimenteler – het genre waarin IFFR traditiegetrouw floreert – voor wie op filmisch avontuur wil gaan.	
Tristan Theirlynck, Coen van Zwol, Sabeth Snijders en Dana Linssen			
MAINSTREAM		Dead Man's Wire (Gus van Sant) Gus van Sants thriller draait rond een beruchte en hevig gemediatiseerde gijzeling uit 1977 waarbij Tony Kiritsis (Bill Skarsgård) hypotheekverstrekker Richard Hall drie dagen lang gijzelde. Hij bond Hall vast aan een geladen geweer dat zou afgaan als iemand hem iets zou aandoen. Ondertussen gaf hij zijn eisen door aan de politie en de media, zoals aan de charismatische en relaxte radio-dj Fred Temple, gespeeld door Coleman Domingo. Sants film, die de zaak van alle kanten belicht én naast duistere ook zwartkomische elementen bevat, was een van de publieksfavorieten op het afgelopen festival van Venetië.	
	No Other Choice (Park Chan-wook) Grappig, sneu en extreem gruwelijk, dat is Park Chan-wooks zwarte komedie <i>No Other Choice</i>. Een passieproject van de regisseur van moderne klasiekers als de barokke wraakfilm <i>Old Boy</i> (2003) en erotische thriller <i>The Handmaiden</i> (2016). Nu richt de Zuid-Koreaanse meester zijn pijlen op toxische masculiniteit en ego. We leren Man-su (<i>Squid Game</i>-acteur Lee Byung-hun) kennen als iemand die „alles” heeft: het perfecte gezin, de woning die hij altijd al wilde hebben en een baan waar hij wordt gewaardeerd. Als dat laatste wegvalt, zakt de bodem onder zijn wereld weg. En verkiest hij geweld boven zelfinzicht. Het levert een steeds bloediger, behoorlijke onderhoudende, maar nét iets te lange satire op.	Secret Agent (Kleber Mendonça Filho) Na Walter Salles' Oscarwinnaar <i>I'm Still Here</i> in 2025, komt er dit jaar weer een briljante film uit over de Braziliaanse militaire dictatuur van de vorige eeuw. In <i>The Secret Agent</i> ontvlucht weduwnaar Marcelo de meedogenloosheid van het regime in zijn nadagen. Hij belandt in de stad Recife tijdens de carnavalsviering, waar het schuilt van de dissidenten, corruptie, en massahallucinaties (hinkt een bovennatuurlijk, harig been 's nachts door de straten?). Een virtuoos mengsel van genres, culturen, filmreferenties en heden en verleden, en een van de beste films van het jaar. Niet voor niks won hij twee prijzen in Cannes (beste regie en acteur) én twee Golden Globes (acteur en internationale film).	Exit 8 (Kawamura Genki) Een Japanse forens verdwaalt in een game: de gangen van zijn metrostation vormen onverwachts een Möbiusstrip, compleet met ‘non playing characters’ - die in een andere realiteitslaag wellicht spelers zijn. Je ontsnapt uit dit doolhof door bij elke kleine afwijkingen subiet om te keren. Gebaseerd op een cultgame over patroonherkenning, leidt herhaling - als in Ravels Boléro - tot crescendo.
Whitetail (Nanouk Leopold) In een traumafilm staat normaliter een geblokkeerd persoon centraal en leren we tegen het eind, wellicht via een flashback in slow-motion, hoe dat zo kwam. Niks van dat al bij Nanouk Leopolds <i>Whitetail</i>, waar Jen als tiener in het bos direct een kindje neerknalt na seks met haar vriendje Oscar. Na dit jachtongeluk bevriest Jen en slaat Oscar op de vlucht. Twintig jaar na dato dwaalt Jen als boswachter nog door datzelfde Ierse bos, nu op jacht naar stropers. Ze is stuurs, gesloten, dof - „alsof ze in teer vastzit”, zegt haar vader. Dan keert Oscar terug in dit sfeervol broeiende, fraai gefilmde verhaal over schuld en boete.	Two Prosecutors (Sergei Loznitsa) Oekraïener Sergei Loznitsa is een vaste kracht op IFFR, met zijn massadocumentaires én zwartgallige, snoeiharde verhalen uit de (post-)Sovjetruimte. Hier onderzoekt een jonge aanklager Kornev een protest van een oude bolsjewiek die protesteert tegen zijn arrestatie. Kornev koestert de illusie dat zijn werk iets met recht te maken heeft - het is 1937, het jaar van Stalins grote zuiveringen. Hij leer van alles over het kafkaeske, paranoïde doolhof van de Russische bureaucratie.		Chronovisor (Jack Auen en Kevin Walker) Een filmfestival is niet compleet zonder een experimentele, speculatieve lowbudget sciencefiction-film die ook nog eens over de camera als tijdreismachine gaat. Dus de film die je dit jaar niet mag missen is <i>Chronovisor</i> van het Amerikaanse filmduo Cosmic Salon. Een Franse neurowetenschapper ontdekt dat Benedictijnse monniken ooit een camera hebben uitgevonden die als een soort live tv belangrijke historische gebeurtenissen opnam/uitzond. Een film waarin niet lichtwaarden en ruimteschepen het spektakel zijn maar filosofische theorieën. Als eerbetoon aan het hardcore analoge onderzoek in New Yorkse bibliotheken en archieven, is de film op 16mm gedraaid. Daardoor is <i>Chronovisor</i> zelf ook een bewijsstuk voor hun theorie over de magie van de camera.

THEMA IFFR

Hiam Abbass:
"Weten we niets over ons verleden, dan blijven we fouten herhalen."
FOTO IFFR

INTERVIEW **HIAM ABBASS** ACTRICE

‘Ik kan een bijdrage leveren aan het herstellen van een archief dat is uitgewist’

De actrice Hiam Abbass, bekend van de serie ‘Succession’, is eregast van IFFR met twee films: ‘Palestine 36’ en ‘The Arab’. „Ik kan niet egoïstisch zijn en het alleen maar over mijn eigen lijden hebben.”

Dana Linssen
AMSTERDAM

Toen de dochter van actrice Hiam Abbass aan haar moeder vroeg hoe was om eind jaren tachtig uit Palestina te vertrekken om haar droom van een acteercarrière te verwezenlijken, antwoordde ze: „Rijt de wonden van het verleden niet open.” Lina Soualem, die zelf ook werkzaam werd in de filmwereld, verwerkte die anekdote in haar documentaire *Bye Bye Tiberias* (2023), een intiem portret waarin moeder en dochter hun geschiedenis onderzoeken. Ze voegt er aan toe: „Dat is wat haar moeder en grootmoeder ook al zeiden als mijn moeder hen naar het verleden vroeg.”

Toch maakt Hiam Abbass die trauma’s al zo’n kwart eeuw zichtbaar en dus bespreekbaar. Ze is het gezicht van de Palestijnse cinema en speelde een goeie honderd film- en tv-rollen. Op het komende IFFR gaan maar liefst twee films waarin zij te zien is in première. *Palestine 36* gaat over de opmaat naar de Arabisch-Palestijnse opstand van 1936-1939 tegen de Britse autoriteiten, die landhervormingen doorvoerden om Joodse nieuwkomers landbouwgrond te geven. De gebeurtenissen uit *Palestine 36* kregen een nieuwe lading na oktober 2023, de opnames werden eerst uitgesteld en daarna verplaatst naar Jordanië.

The Arab is gebaseerd op *Moussa, of de dood van een Arabier* (2013), dat de gebeurtenissen uit *De vreemdeling*

(1942) van Albert Camus beschrijft vanuit het perspectief van de broer van de naamloze Arabier die daarin wordt vermoord.

Ze speelde onvergetelijke rollen als de moeder van een zelfmoordterrorist in Hany Abu-Assads voor een Oscar genomineerde *Paradise Now* (2005); een Palestijnse weduwe die het opneemt tegen haar nieuwe Israëlische buurman die haar citroenboomgaard wil kappen in *Lemon Tree* (2008); in *Insyriated* (2017) een van de drie vrouwen die opgesloten zitten in een appartement in Damascus terwijl om hen heen de oorlog woedt. Wereldster werd ze door haar rol van de raadselachtige echtgenote van patriarch Logan Roy in tv-serie *Succession* (2018-2023).

Dat was niet haar eerste Amerikaanse

productie, Steven Spielbergs *Munich* (2005) is waarschijnlijk het meest memorabel. Ze heeft maar een kleine rol in deze op historische feiten gebaseerde thriller over het Mossad-team dat wraak moet nemen voor de moord op Israëlische sporters tijdens de Olympische Spelen van 1972 door een Palestijnse terreurgroep.

Spielberg huurde haar ook in als dialectcoach en in interviews vertelde ze dat ze het belangrijk vond om er zorg voor te dragen dat de Palestijnse personages zo genuanceerd mogelijk werden afgebeeld.

Ze voelt, vertelt ze ook nu tijdens een video-interview voorafgaand aan het IFFR, een grote verantwoordelijkheid om Palestijnse verhalen en personages neer te zetten. „We hebben nooit genoeg verleden gehad om een heden te maken van waaruit we ons een toekomst kunnen voorstellen. Dat is een vicieuze cirkel. Weten we niets over ons verleden, dan blijven we fouten herhalen.”

Trauma’s van moeder en oma

Zijn naast al haar rollen ook de Algerijnse moeder uit *The Arab* en de grootmoeder uit *Palestine 36* dan manieren om de trauma’s van haar moeder en oma bespreekbaar te maken? „Ik kies deze rollen omdat we in een tijd leven waarin het belangrijk is om deze verhalen in het bewustzijn van het publiek te etsen. Het zijn rollen die me aan het hart gaan, over het verdriet van vrouwen in de Arabische wereld. In *Palestine 36* heb ik maar een kleine rol, maar ik kan daardoor wel een bijdrage leveren aan het herstellen van een archief dat is uitgewist.”

„Ik hou niet van het woord activist, maar natuurlijk is mijn rol als actrice de afgelopen 25 jaar veranderd.” Acteurs, en kunstenaars in het algemeen werken met hun emoties, denkt ze: „Mijn geest wordt gevoed door mijn gevoelens en mijn herinneringen. En die zijn door de tijd heen opgebouwd. Dat ik Palestijns ben, speelt daarin ook een rol. Dat is de bron is van waaruit ik acteer, werk, me verbind met een onderwerp.”

„Hoe langer de genocide in Gaza duurt, hoe meer ik ervan overtuigd raak dat de mens net zoveel slechte kanten heeft als het vermogen om nee te zeggen”, vervolgt ze. „De genocide is maar een van de vele op dit moment in de wereld. Er is overal oorlog. Het gemak waarmee mensen maar met oorlog dreigen of er eentje beginnen is weerzinwekkend. Ik heb het privilege In Parijs te wonen en internationaal te werken. Ik kan naar de dokter, ik verhonger niet, ik kan mijn werk doen. Dat maakt me juist meer ontvankelijk voor het lijden van anderen, niet alleen van Palestijnen. En ik voel de plicht om erover te praten.”

Dat gaat verder dan alleen Gaza of de geschiedenis van Palestina, vindt ze. „Als actrice neem ik steeds nieuwe identiteiten aan. Ik kan niet egoïstisch zijn en het alleen maar over mijn eigen lijden hebben.” Dan relativeert ze: „Maar misschien heb ik dat dan toch meegekregen met de melk van mijn moeder.”

‘The Arab’ en ‘Palestine 36’ zijn te zien op het IFFR en zullen later dit jaar uitkomen in de Nederlandse bioscopen. Op zondag 1 februari is er een zogeheten Big Talk met Hiam Abbass en Valeria Golino over acteren.

André Waardenburg
AMSTERDAM

De avond dat Takashi Miikes huiveringwekkende *Audition* (1999) in première ging op het International Film Festival Rotterdam (IFFR) in 2000 is legendarisch. Nadat het been van de hoofdpersoon door een mysterieuze vrouw wordt verdoofd met een lange naald zet zij de zaag erin - naar verluidt viel er iemand flauw. Er waren veel weglopers en bij het verlaten van de zaal beet iemand Miike toe dat hij „ziek” was.

Dit jaar keert Miike terug naar Rotterdam met de cartooneske cultfilm die hij drie jaar voor *Audition* maakte, *Fudoh: The Next Generation* (1996). Het is een van de achttien films uit een programma van IFFR rond V-Cinema: de invloedrijke stroming Japanse films die tussen 1989 en 1996 rechtstreeks op video verschenen. De hoogtijdagen van de direct-to-video-markt betekenden de redding van het Japanse studiosysteem. En baarden tevens een generatie nieuwe, taboe-doorbrekende regisseurs, waarvan punkfilmer Miike er één is.

Eind jaren tachtig was de Japanse filmindustrie in een diepe crisis beland. Genres die ooit succes garandeerden, zoals het historische drama, flopten jammerlijk en maakten de grote studio’s wanhopig. Het bezoekersaantal was enorm gekelderd, van ruim een miljard in 1958 tot 120 miljoen in 1996. Dat gold ook voor de productie van films: van 547 in 1960 tot 230 in 1991. Toen begin jaren negentig de bubbel van de Japanse economie barstte, was de filmindustrie op sterven na dood. Maar de meeste studio’s ontliepen faillissement door met video een nieuwe markt aan te boren.

Studio Toei (van de pas onlangs in Nederland uitgebrachte anime *Angel’s Egg*) baande de weg. Na het megasucces van anime *Akira* op de home-videomarkt besloot Toei om de bioscoopsector voortaan over te slaan en direct voor de thuiskijker te produceren. Hun eerste V-Cinemaproductie *Crime Hunter* was in 1989 met een groot succes: een detectivefilm van één uur, met nauwelijks plot, maar extra veel anarchie, moord en doodslag. Dat werd direct opgemerkt en in korte tijd produceerden studio’s honderden zogenaamde V-Cinema-producties, met een bescheiden budget en een korte draaitijd.

Actie, yakuza en erotiék

In 1989 waren er zo’n 16.000 videotheken in Japan. En zo’n 70 procent van hun klanten waren jonge mannen. Dus daar haakten producenten op in, door films te maken die voortborduurd op de rijke genretraditie van de Japanse cinema: actiefilms, yakuza-films (over de Japanse mafia) en erotische thrillers die knipoogden naar de zogenaamde *Pinku eiga*, populaire softpornofilms uit de jaren zeventig.

Op de videomarkt konden filmmakers veel verder gaan dan voorheen; daar had je namelijk minder last van de censuurregels die bijvoorbeeld wel voor televisie golden. Om extra op te vallen moest het sowieso extremer dan in de gemiddelde misdaadserie op de Japanse televisie. Zo zit er in

Een beeld uit yakuza-film ‘Fudoh: The Next Generation’.

Een beeld uit ‘Scary True Stories’.

Een actiescène uit ‘Crime Hunter’ (1989).

Hoe J-horror en ‘meiden met wapens’ de Japanse filmindustrie redden

V-CINEMA Het IFFR wijdt een programma aan V-Cinema: de zeer invloedrijke stroming vettige Japanse genrefilms die direct op video verschenen. En die een onverwacht grote impact hadden op de internationale filmwereld.

Miikes bizarre yakuza-film *Fudoh: The Next Generation* een strippend schoolmeisje dat vanuit haar vagina pijltjes op vijanden afschiet. Ook in andere films wordt graag een verband tussen seks en geweld gelegd. In *XX Beautiful Weapon* - geïnspireerd door *Basic Instinct* - gaat een vrouw naar bed met de op haar afgestuurde moordenaars, waarna zij ze na hun orgasme vermoordt. Dit leverde een hele ‘XX’-reeks op, door V-Cinema samensteller Tom Mes omschreven als het „meiden-met-wapensgenre”.

Die regelloosheid maakte V-Cinema niet alleen extravaganter en explicieter, maar ook speelser dan wat men in de bioscoop gewend was. Regisseurs braken met alle nodige filmwetten, als het resultaat maar amusant en meeslepend werd. Je weet nooit welke wending er komt of met welk stilistisch vernuft de regisseur de actie omkleedt. Je kijkt je ogen uit. Zo begint *XX Beautiful Weapon* in het donker, en zorgen afgevuurde kogels voor de belichting - waardoor de seksscène die we zien slechts flitsen betreft: nog nooit gedaan, maar extra spannend en opwindend. Door overbodige uitleg weg te laten en te focussen op actie zijn de energieke films nooit eentonig. Het idee was dan ook dat je de videobanden niet zou doorspoelen, zoals eerder wel gebeurde met ‘gewone’ op video uitgebrachte films. Er waren simpelweg geen saaie stukken om over te slaan.

Ook in het Westen sloeg V-Cinema aan. Een hausse aan Japanse cultfilms (en die uit Zuid-Korea en Hongkong) werd aan de man gebracht via dvd-labels met namen als Asia Extreme, Asiamania en Japan Shock Video. Dit was nog eens wat anders dan de relatief bedaaide films van Japanse grootmeesters uit het verleden, zoals Ozu, Mizoguchi en Kurosawa.

Japanse Horror

Na ruim zes jaar verloor het publiek zijn belangstelling, door overproductie was de formule uitgewerkt. Maar de zeven vette jaren dat V-Cinema triomfeerde waren revolutionair. V-Cinema was de kraamkamer van het invloedrijke J-horror (Japanse horror). In 1992 werd een verzameling spookverhalen op video uitgebracht: *Scary True Stories* (IFFR vertoont *Second Night*) waarin alle karakteristieke kenmerken van J-horror al te zien zijn: liever suggestieve sfeer dan bloed, veel bovenna-tuurlijke elementen en enge spookachtige verschijningen. Het liefst traag gefilmd, met een opbouw die langzaam toewerkt naar een verrassende climax. Na het succes van *Ringu* (*The Ring*, 1998) van Hideo Nakata - wiens debuut een V-Cinemaproductie is die op IFFR draait - werd J-horror ook populair in het buitenland. Hollywood maakte remakes als *The Ring* en *Dark Water*. Ondertussen werden de sterren uit V-Cinema en regisseurs als Kiyoshi Kurosawa, Shinji Aoyama en Takashi Miike wereldwijd bekend. Zij wonnen later prijzen op prestigieuze filmfestivals als Cannes en Venetië maar zouden nooit hun glorieuze verleden vergeten. Dankzij V-Cinema leerden zij de kneepjes van het vak.

THEMA IFFR

Een beeld uit 'El Sett', over de legendarische zangeres Oum Kalthoum. BEELD IFFR

RETROSPECTIEF Marwan Hamed is een van de succesvolste regisseurs ooit in de Egyptische filmwereld. Zijn films, of het nu gangstergeweld of sociaal drama betreft, breken alle kasrecords. IFFR organiseert dit jaar een retrospectief, inclusief zijn biopic van zanglegende Oum Kalthoum.

Tristan Theirlyncx

AMSTERDAM

Een jaar geleden zag ik twintig minuten van *El Sett* in Marrakesh”, zegt Delly Shirazi, programmeur bij het International Film Festival Rotterdam (IFFR). „De film was toen nog niet af. Maar na die twintig minuten werd het mijn levensmissie om hem naar Rotterdam te halen.”

Dat lukte. Marwan Hameds lyrische biopic over de grootste cultu-rele heldin van Egypte, zanglegen-de Oum Kalthoum, krijgt zijn Eu-rope-se première in Rotterdam. Toen de selectiecommissie de film in zijn geheel zag, was het volgens Shirazi een „no-brainer”; het IFFR besloot zelfs om een heel retro-spectief rondom de pas 49-jarige

regisseur te organiseren.

En dat is geen onverdiende eer. Marwan Hamed wordt ook wel ‘de koning van de Egyptische cinema’ genoemd. Elke film die hij maakt – van gangsterepos tot sociaal dra-ma – is een hit bij zowel het pu-bliek als de critici, in zowel Egypte als de Golfstaten. Hij vestigt bios-cooprecords, om die vervolgens met zijn volgende film zelf weer te verbreken. Het maakt hem de suc-cesvolste regisseur in de rijke film-geschiedenis van Egypte. Toch is hij onbekend in de westerse we-reld; geen van zijn films is in Ne-derland uitgebracht.

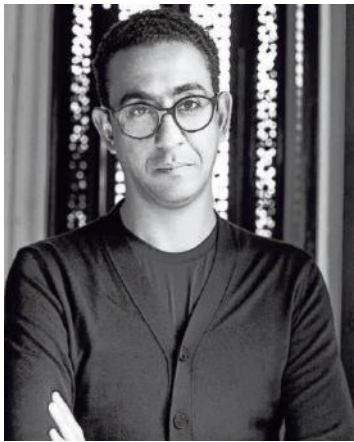
Hollywood aan de Nijl

Hamed komt uit een mediafamilie: moeder Zeinab Hamed is journa-list, vader Wahid Hamed een be-faamd scenarioschrijver. Zijn va-der behoorde tot de neorealisti-

sche school die in Egypte ontstond na de ‘gouden eeuw van de Egypti-sche film’, de tijd tussen 1940 en 1960 waarin de Egyptische film-productie alleen overtroffen werd door de Verenigde Staten en India. Toen Marwan Hamed het vak leer-de op de sets van zijn vader, was die tijd al lang voorbij. Waar Egyp-te in de jaren zestig nog meer dan honderd films per jaar produceer-de, waren dat er halverwege de ja-ren negentig nog nauwelijks tien.

Met regisseurs als Marwan Ha-med werd een nieuwe tijd inge-luid. Zijn debuutfilm uit 2006 was een estafettemoment tussen ge-nëraties. Zijn vader schreef *The Ya-coubian Building* op basis van het boek van Alaa-Al-Aswany, Marwan regisseerde het. Het is een sociaal-realistisch drama: één enkel ge-bouw en zijn bewoners dienen als een microkosmos voor de Egypti-sche samenleving. Het oude art-decogebouw uit de tijd van de mo-narchie is een metafoor: een decade-dente façade waarachter morele conflicten, religieus extremisme en corruptie woekeren. Het was de duurste Egyptische film ooit. Con-servatieve politici bekritiseerden de film fel vanwege een homosek-sueel personage, ze konden niet voorkomen dat het een enorme hit werd.

Na dat debuut sloeg Marwan Hamed een andere weg in dan zijn vader. Sociaal realisme raakte uit in Egypte, en regisseurs richtten zich steeds meer op publieksver-maak: actie, thrillers. Hameds tweede film, *Ibrahim Labiad* (2009), was een bruut gangster-e-pos in de traditie van Scorsese: bloed en drugs in de sloppenwijken van Giza, Cairo. Ook deze film was controversieel: gaf het niet een verkeerd beeld van Egypte in het buitenland? Met zijn twee *The Blue Elephant*-films (2014 en 2019) blies hij leven in een genre dat in

Regisseur Marwan Hamed. FOTO IFFR

Egypte vrijwel niet bestond: de psychologische horror. Een alco-holische psychiater die werkt met criminele psychiatrische patiënten wordt geconfronteerd met demo-nen, zowel letterlijk als figuurlijk.

Hameds films zijn gelaagder dan de meeste Egyptische genre-films. Bijna de gehele top tien van meest succesvolle Egyptische films aller tijden gaat over mannen met pistolen, over dappere politie-helden die criminelen en terroris-ten straffen. De Egyptische kunst-criticus Hossam Fahmy wijt dit aan censuur: het is makkelijker een schietfestijn te maken dan iets realistisch of zelfkritisch. Dit wordt ook gestimuleerd door de toenemende monopolisering van de media in Egypte, wat films risi-comijdend, eenduidig en beïn-vloedbaar maakt.

Maar Hamed maakt van zijn „één-man-tegen-iedereen”-films meer dan een lofzang op het ge-zag. *The Originals* (2017), waarin een ontslagen bankier ontdekt hei-nemelijk begluurd te worden door een geheim genootschap, gaat óók over surveillance en over de socia-le val van een individu. *Kira & El*

Gin (2022), de lucratiefste film uit de Egyptische filmgeschiedenis, is een antikoloniaal historisch drama – de eerste film over de Britse over-heersing sinds *Alexandria... Why?* van maestro Youssef Chahine.

De identiteit van Egypte

„Ik kan niet tegen geweld in films”, zegt programmeur Shirazi. „Maar bij de films van Hamed is dat anders. Dat komt door de emo-tie die hij in elk verhaal stopt, in elk hoofd- of bijpersonage. Of door zijn gebruik van muziek. Er is al-tijd wel iets dat je als mens raakt.”

Hoe sensationeel ze ook wor-den, de films van Hamed behou-den iets van het sociaal realisme van zijn vader: een verlangen om echte mensen te tonen. Wie goed kijkt, ziet hoe de geschiedenis zich opdringt: de bezettingen, dictatu-ren en oorlogen die Egypte – en de Egyptenaren – herhaaldelijk dwingen hun identiteit te herover-wegen. Zowel de façade die Egypte aan de buitenwereld wil presente-ren, als de morele conflicten, de corruptie en de overbevolking waarmee het worstelt.

Waarom is Hamed dan zo onbe-kend in het Westen? Het antwoord is paradoxaal genoeg: hij is te ver-makelijk. In Westen zijn het vooral arthousefilms uit niet-westerse landen die voet aan de grond krij-gen – of films die dissident, urgent of actueel zijn. Hamed is bovenal ‘de James Cameron van Egypte’.

Volgens Ifdad el Saket van het Ne-derlands-Vlaams Instituut in Cai-ro doen veel Egyptische films (inclu-sief die van Hamed) het goed op internationale festivals, maar lukt het ze niet om een distributeur te vinden. Met een retrospectief in Rotterdam en alle internationale pers voor *El Sett* – over ‘de opium van het Arabische volk’ Oum Kalt-houm – kan daar best verandering in komen.

Ridder Dunk (Peter Claffey) te paard in 'A Knight of the Seven Kingdoms'.

INTERVIEW **PETER CLAFFEY** EN **BERTIE CARVEL** ACTEURS

De nieuwe GOT is luchtiger en warmer: 'Is er in Westeros plek voor goedheid?'

De nieuwe *Game of Thrones*-spinoff *A Knight of the Seven Kingdoms* draait niet om het gevecht om de troon of draken, maar om een eenvoudige ridder en zijn schildknaapje. Hoofdrolspeleer Peter Claffey: „Dit gaat over opkomen tegen bullebakken.”

Anke Meijer

BERLIJN

D e enige draak in de serie *A Knight of the Seven Kingdoms*, is gemaakt van stof en hout. Het is een ma-rionet in een pop-pentheater die enkel vuurspuwt om het publiek te vermaken. Deze nieuwste spin-off van *Game of Thrones*, gebaseerd op een reeks novellen van schrijver George R.R. Martin over de avonturen van een ridder en zijn schildknaap, speelt namelijk een kleine eeuw vóór de gebeurtenissen uit de originele se-rie, en zo’n tachtig jaar na de an-der spin-off, *House of the Dragon*. De laatste draken zijn dan al decennia uitgestorven, en het leger van ijs-zombies dat de voorspelde ‘eeuwi-ge winter’ naar het koninkrijk zal brengen, moet nog uit de dood op-staan. Het is, met andere woorden, relatief rustig in koninkrijk West-eros.

Praten met paarden

A Knight of the Seven Kingdoms is dan ook een heel ander soort *Game of Thrones*-serie dan we tot nu toe gewend zijn. Hier is weinig poli-tiek gekonkel, broedermoord en bloedwraak. De afleveringen du-ren maar een half uurtje, en de toon is vele malen luchtiger en hu-moristischer. Dunk is een reus van een man die regelmatig zijn hoofd stoot aan de lage middeleeuwse deurposten, of op belangrijke mo-menten de verkeerde dingen zegt. „Het is niet zo dat we de komedie er heel dik bovenop leggen”, zegt Claffey. „Er zijn nog steeds serieus dramatische scènes zoals in *Game of Thrones*. Alleen in plaats van na een confrontatie trots weg te lo-pen, zal Dunk de kamer verlaten en per ongeluk de verkeerde kant opgaan, om dan ongemakkelijk en sorry zeggend weer om te moeten keren.”

Vandaar dat de hoofdpersoon in *A Knight of the Seven Kingdoms* eens geen hooggeborene is, zelfs geen bastaardkind van een of an-dere landheer, maar een eenvoudi-ge ridder met de evenzo eenvoudi-ge naam Dunk. „Het is eigenlijk heel verrissend om hem als be-langrijkste personage te hebben”,

zegt de Ierse acteur Peter Claffey, die Dunk speelt, in Berlijn, één dag voor de wereldpremière van de se-rie waarvoor de volledige cast, showrunner Ira Parker en zelfs Ge-orge R.R. Martin zelf naar Duits-land zijn overgekomen. „Hij komt niet uit een hooggeplaatste fami-lie, maar is gewoon een ridder die zijn weg probeert te vinden in Westeros zonder politieke macht.”

Doen mensen het juiste als het erop aankomt, of laten ze zich intimideren door pestkoppen?

Bertie Carvel acteur

Dunk, of Ser Duncan the Tall zo-als hij zichzelf doopt, is van alle personages van George R.R. Mar-tin wellicht de zachttaardigste. Hij praat met zijn paarden alsof ze hem kunnen verstaan. En als hij op weg naar een toernooi een - zo denkt hij - weesjongetje ontmoet met een kaal hoofd en de naam Egg (Dexter Sol Ansell), neemt hij hem onder zijn vleugels. De scènes tussen de boomlange man en het kleine jongetje - de ontzettend in-

nemende Ansell was negen jaar toen het eerste seizoen werd opge-nomen - zijn de warmste en vaak grappigste van de serie.

Opkomen tegen bullebakken

Nu is het niet zo dat *A Knight of the Seven Kingdoms* volledig gevrij-waard is van de inmiddels zo be-kende familienamen uit *Game of Thrones*. Dunk en Egg komen le-den van de huizen Beesbury, Ty-rell, Tully en Baratheon tegen op het toernooi. En ook de heersende adel Targaryen participeert in de ridderspelen. Al zijn ze zonder hun draken inmiddels een stuk minder oppermachtig. Dat maakt de Tar-garyens in *A Knight of the Seven Kingdoms*, op een enkeling na, een stuk vriendelijker en menselijker dan we gewend zijn. „Deze familie staat bekend om hun draconische genadeloosheid, hun reptielen-wreedheid”, merkt acteur Bertie Carvel op, die kroonprins Baelor Targaryen speelt. „Maar hoe be-stuur je een koninkrijk wanneer je grip op de macht fragiel is, en je niet meer de kracht hebt die je ooit genoot? Regeer je door angst, of met gerechtigheid of vriendelijk-heid?”

Just dat element maakt de nieuwe *Game of Thrones*-serie, volgens de Britse acteur, relevant voor onze wereld: „We hebben Westeros leren kennen als hard en

cynisch. Een plek van koud ijzer, regen en geharde modder”, zegt hij met zachte stem. „Maar dit ver-haal vraagt of er in die wereld ook plek is voor goedheid. Doen men-sen het juiste als het erop aan-komt, of laten ze zich intimideren door pestkoppen? Ik ben persoon-lijk blij met het antwoord dat de serie geeft.”

Carvel weet dat het „slechts een tv-serie is”, een avonturenverhaal over een ridder en zijn schild-knaap, toch hoopt de acteur dat kijkers het geheel ook als kunst kunnen beschouwen. „Want als je het ziet als kunst, dan kan het je ook iets vertellen. Ik wil er niet te hooghartig over doen, maar wat mij betreft is het zo klaar als een klontje dat dit gaat over opkomen tegen bullebakken.”

De acteur die inmiddels bijna 49 jaar is, zegt te weten hoe makkelijk het is om cynisch te worden van de wereld om ons heen. „Juist daar-om zijn verhalen die ons eraan herinneren dat dingen als eer, waarheid en gerechtigheid er wel toe doen, belangrijk.” *A Knight of the Seven Kingdoms* laat wat Carvel betreft zien dat het goed is om het juiste te doen. „En dat verhaal hebben we nu harder nodig dan ooit.”

A Knight of the Seven Kingdoms is nu te zien op HBO Max.

Advertentie

NIUWSBRIEVEN

Film & series

Elke woensdag

Wat moet je deze week kijken? Tips en achtergronden over boeiende films, series en tv-programma's

Voor abonnees

Schrijf je in via
nrc.nl/nieuwsbrieven

nrc

PROFIEL PAUL MESCAL FILMSTER

Ierse hartenbreker kijkt met één oog naar buiten en één oog naar binnen

Paul Mescal werd beroemd tijdens de pandemie. Hij ging als onbekende man in lockdown en had drie jaar later een Oscarnominatie op zak. Nu speelt hij een melancholische Shakespeare in 'Hamnet'.

Door Dana Linsen

Paul Mescal als William Shakespeare in 'Hamnet'. FOTO FOCUS FEATURES

Gelukkig lijkt hij uiterlijk nauwelijks op de weinige min of meer officiële portretten van toneelschrijver William Shakespeare (1564-1616). Oké, toegegeven, regisseur Chloé Zhao (*Nomadland*) liet voor haar inmiddels in alle categorieën voor Oscars getipte *Hamnet* zijn haar wat donkerder verven en vroeg hem een baardje te laten staan. En er is dat ringetje in zijn linkeroor. Maar de Ierse acteur Paul Mescal (1996) heeft het voordeel dat niemand precies weet hoe Shakespeare eruit zag. Hij kon gewoon spelen hoe hij dacht dat die zich vóelde. Toen hij verliefd werd op de onbevange Agnes. Toen hij zijn zoon Hamnet verloor aan de pest. En toen hij rond 1600 het toneelstuk schreef dat ook vandaag de dag nog steeds het meest gespeelde stuk ter wereld is: *Hamlet*.

Door dat voelende spelen lijkt Shakespeare in *Hamnet* op al die andere personages die Mescal (spreek uit mess-kull) in zijn korte carrière gestalte gaf. De populaire maar diep onzekere arbeidersjongen die een geheime relatie begint met de dochter van de vrouw waarvoor zijn moeder schoonmaakt in serie *Normal People* (2020). Olivia Colmans jongere minnaar in *The Lost Daughter* (2021). De aan depressies leidende jonge vader die nog één keer met zijn dochter op vakantie gaat in *Aftersun* (2022). Andrew Scotts droevige geliefde in rouwdrama *All Of Us Strangers* (2023). En zelfs op de slaaf die het tegen het gehele Romeinse leger wil opnemen in spektakelfilm *Gladiator II* (2024). Want ook deze Lucius heeft net als al die andere mannen een onstilbaar verlan-

gen, een onrust die in zijn borst woekert. Naar Paul Mescal kijken is je de vraag stellen: speelt hij die rollen, of spelen die rollen hem?

Lockdown

Het is bijna niet voor te stellen dat het amper vijf jaar geleden is dat hij wereldberoemd werd. Zonder de pandemie was het waarschijnlijk niet zo snel gegaan. Net toen de hele wereld in lockdown ging kwam *Normal People* uit. Eerst op de BBC en het Amerikaanse Hulu, en daarna bereikte het de huiskamers van iedereen die verliefd was of

Naar de acteur Paul Mescal kijken is de vraag stellen: speelt hij die rollen, of spelen die rollen hem?

wilde zijn met de snelheid van het internet. De Bildungsroman van Sally Rooney over twee jonge mensen die met zichzelf in de knoop zitten, en nog niet genoeg levenservaring hebben om daar taal voor te hebben schuwde thema's als mentale gezondheid, klasse, en de onhandige kanten van lust en seksualiteit niet. Het raakte een snaar. Nee, sloeg een akkoord aan. De serie werd een hit.

Mescal ging als onbekende man in lockdown en toen hij buiten kwam stonden bij wijze van spreken de paparazzi hem voor zijn deur op te wachten, vertelde hij later in interviews. Een beetje online flirten met in-

diezangeres Phoebe Bridgers en hij had meteen de meest besproken relatie van het jaar. Het kettinkje dat zijn personage Connell om zijn hals droeg, kreeg een eigen Instagramaccount. Toen het weer uitging met Bridgers maakte zij met haar band Boygenius het liedje 'Revolution O' (2023), waarin ze hem toezingt als imaginaire vriend. Als klap op de vuurpijl vergeleek recensent Lorie Moore hem in de New York Review of Books met de David van Michelangelo.

Mescal heeft met sociale media al net zo'n knipperlichtrelatie als met zijn vrienden. Hij gaf in interviews eerlijk toe dat al die comments en commentaren niet goed zijn voor zijn zelfvertrouwen. Maar ja, nieuwsgierig is hij ook, wat mensen van hem vinden. En toen hij een oogje kreeg op zijn huidige partner, zangeres Gracie Abrams, kwam er ook weer een hoop online dating aan te pas en waren zij als celebrity-koppel de roddelpers voor door 'Insta Official' te gaan.

Ierse revival

Er was de afgelopen jaren sowieso een revival van Ierse acteurs. De al genoemde Andrew Scott is niet meer weg te denken. Toen Mescal in 2023 kans maakte op een Oscar, werd ook de hele cast (Colin Farrell, Brendan Gleeson, Barry Keoghan) van de zwarte komedie *The Banshees of Inisherin* genomineerd. En het jaar erop viel Cillian Murphy in de prijzen voor zijn rol als atoomgeleerde Oppenheimer. Was het de zeelucht? De poëzie? Of toch de whiskey (met e) die muzisch maakt?

Het is niet alleen maar geluk of momen-

tum natuurlijk. Mescal heeft echt iets. Talent. Zeker. Zijn hippe matje, ook. En discipline. Hij werkte zich suf de afgelopen jaren, en was bijna blij dat hij er tijdens de intense promotietournee voor *Aftersun* even tussenuit moest vanwege een blindedarmontsteking. Maar hij heeft ook dat andere. Photogénie. Wat zoveel meer betekent dan er alleen maar mooi uitzien. Dat is het charisma dat de camera opvangt. Iets wat opflickert tussen de acteur en het personage dat hij speelt.

„Bezielid” noemde Andrew Scott, zijn tegenspeler in *All Of Us Strangers* dat. Het is datgene waardoor je naar hem blijft kijken. Maar dan ontdek je ook iets bijzonders: het is net alsof Mescal met een oog naar buiten en met een oog naar binnen kijkt. Is het de stand van zijn ogen? Iets van een loens? Hij ziet iets wat de toeschouwer nog niet ziet, maar wel wil zien. Misschien is het weer spiegeld in zijn blik.

Hamnet-regisseur Chloé Zhao geeft hem in een interview met *Rolling Stone* mis-schien wel het grootste compliment als ze zegt dat Mescal net als Shakespeare elementen van zichzelf die hij in het dagelijks leven niet kan uiten via zijn kunst tot uitdrukking weet te brengen. Dat we als bij een echte auteur-acteur al zijn eerdere rollen door die van Shakespeare heen zien schemeren, is omdat Mescal in *Hamnet* niet alleen de schepper van het semi-autobiografische personage Hamlet is, maar bij de wereldpremière ook opkomt als diens vaders geest. Geheel tegen de regels in verraden de tranen in zijn ogen zijn ontroering. Hier vallen bedenker, acteur en personage samen.

Jessie Buckley als Agnes, vrouw van Shakespeare in 'Hamnet'. FOTO AGATA GRZYBOWSKA / FOCUS FEATURES LLC.

In tranentrekker 'Hamnet' imponeert Shakespeares vrouw Agnes het meest

Recensie Biopic

Hamnet. Regie: Chloé Zhao. Met: Jessie Buckley, Paul Mescal, Emily Watson, Joe Alwyn. Lengte: 126 min. ●●●●○

Sabeth Snijders

AMSTERDAM

Ik had ter voorbereiding extra zakdoekjes mee. Sinds *Hamnet* deze zomer in première ging, zingt rond dat het bijna onmogelijk is de nieuwe film van Chloé Zhao (*The Rider*, *Nomadland*) met droge ogen te verlaten. *Hamnet* is gebaseerd op de gelijknamige roman over het tragische familieleven van William Shakespeare. Er is weinig bekend over een connectie tussen zijn eigen leven en zijn werk, wat veel ruimte voor eigen invulling geeft. Bekend is wel dat de iconische toneelschrijver drie kinderen had, waarvan één op 11-jarige leeftijd overleed: het jongetje Hamnet. En paar jaar later schreef Shakespeare zijn meesterwerk *Hamlet*, over een rouwende zoon die dood van zijn vader wil wreken.

Hamnet suggereert vanaf de eerste seconden verbanden tussen die twee feiten. Maar bovenal is het een portret van Shakespeares echtgenote Anne, ook Agnes genoemd. Het koppel trouwde toen hij 18 was en zij 26 en zwanger van hem. Verder is ook over haar weinig bekend. In de Oscarwin-nende romantische komedie *Shakespeare in Love* (1998) zitten de twee in een liefdeloos lange afstandshuwelijk. *Hamnet* kiest een ander, hedendaagser aandoend narratief.

Gevoelsmatig sluit het eerste deel van *Hamnet* immers aan bij recente films als *Die My Love* en *If I Had Legs I'd Kick You*, die moeilijk te verwoorden emotionele kanten van het ouderschap overbrengen door de bijna dierlijke aspecten ervan te onderstrepen. Dat past ook bij Agnes' personage (Jessie Buckley) die we leren kennen terwijl ze in foetushouding tussen boomwortels ligt. De jonge vrouw wordt door anderen als 'kind van een bosheks' gezien omdat ze van haar jong overleden moeder kennis van medicinale kruiden en voorspellende gaven meekreeg. William Shakespeare (Paul Mescal) - die Latijnse les geeft aan Agnes' stiefboertjes om de schulden van zijn vader terug te betalen -

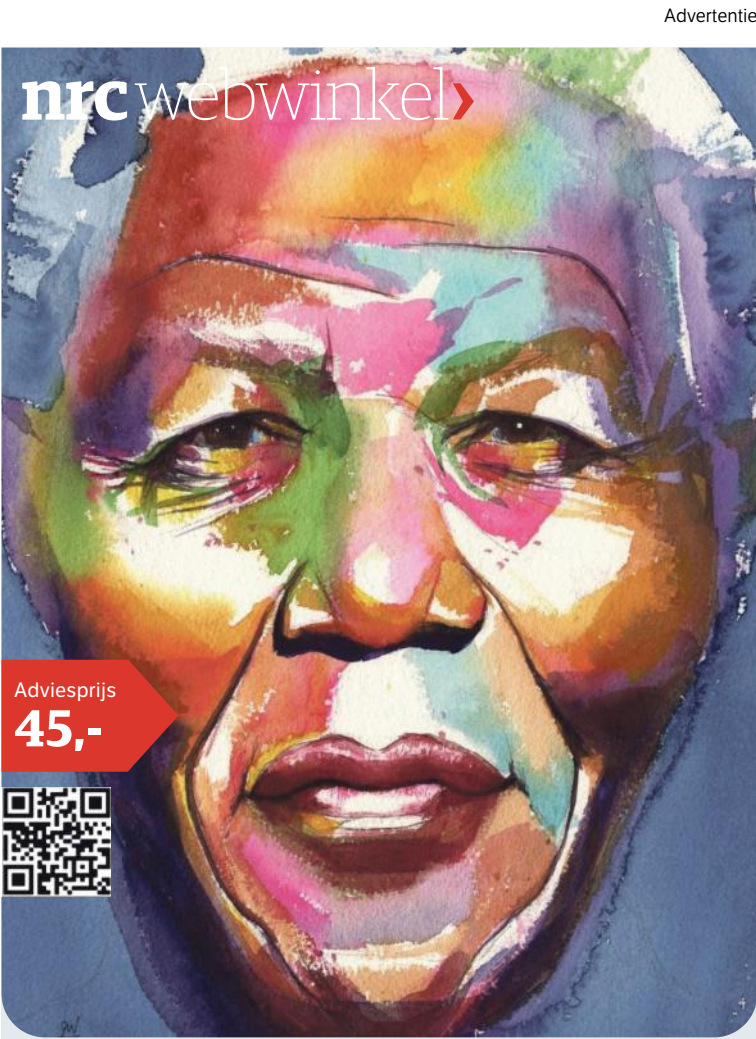
valt als een blok voor deze mysterieuze 'wild girl' die door bossen dwaalt met haar getemde havik.

Zhao en haar team zetten op mees-terlijke wijze meteen alle zintuigen van de kijker aan. Personages zien er niet onrealistisch schoon gewassen uit zoals in veel historische drama's, maar je lijkt het zweet op hun ongewassen lichamen te kunnen ruiken. Bij de vele scènes die zich buiten afspelen hoor je continu het ruisen van de wind door bladeren, waardoor je dit haast op je huid begint te voelen. De stilte die in het huis hangt van de familie Shakespeare overvalt je dan als een kille deken.

Dierlijk spel

Daardoor overrompelt het dierlijke spel van Buckley je vervolgens haast fysiek. We zien hoe ze als een schuch-ter muisje haar pantser laat zakken voor William als hij haar de mythe van Orpheus en Eurydice vertelt, we zien haar loeien als een stier bij haar beval-lingen en - nadat ze heeft gestreden als een leeuw met haar volledige kruidenarsenaal - beduusd stilvallen als ze haar zoon Hamnet verliest aan de pest. Het is indrukwekkend, de Oscar voor beste actrice kan haar bijna niet ontgaan. En zorgt ervoor dat de beeld-schone beelden ook niet storen als ze aan pathetiek grenzen: de engelachtige Hamnet die letterlijk richting duis-ternis wandelt als hij sterft bijvoorbeeld.

In de tweede helft van de film zien we vooral William en zijn rouwver-werking, en hoe de dood van hun kind leidt tot een verwijdering tussen de geliefden. Hier begint de gekunsteldheid van de film wel af en toe te schu-ren. Een scène waarin Mescal nachte-lijk staand bij een oever van de Thames het wereldberoemde 'to be or not to be' declameert, doet even de tenen krommen. Plots blijken wel heel veel eerdere details in het leven van de bard één op één terug te komen in zijn eerste encensering van *Hamlet*. Dit stoort vooral omdat de film tegelij-kertijd benadrukt hoe subtiel Shake-speare eigenlijk de rouw om zijn zoon in zijn tekst zou hebben verwerkt - iets wat dus niet van het slot van *Hamnet* kan worden gezegd. Dat neemt niet weg dat extra zakdoekjes geen luxe zijn, zeker niet bij het mo-ment waarop William via zijn kunst probeert in te halen wat hij miste in het echte leven.

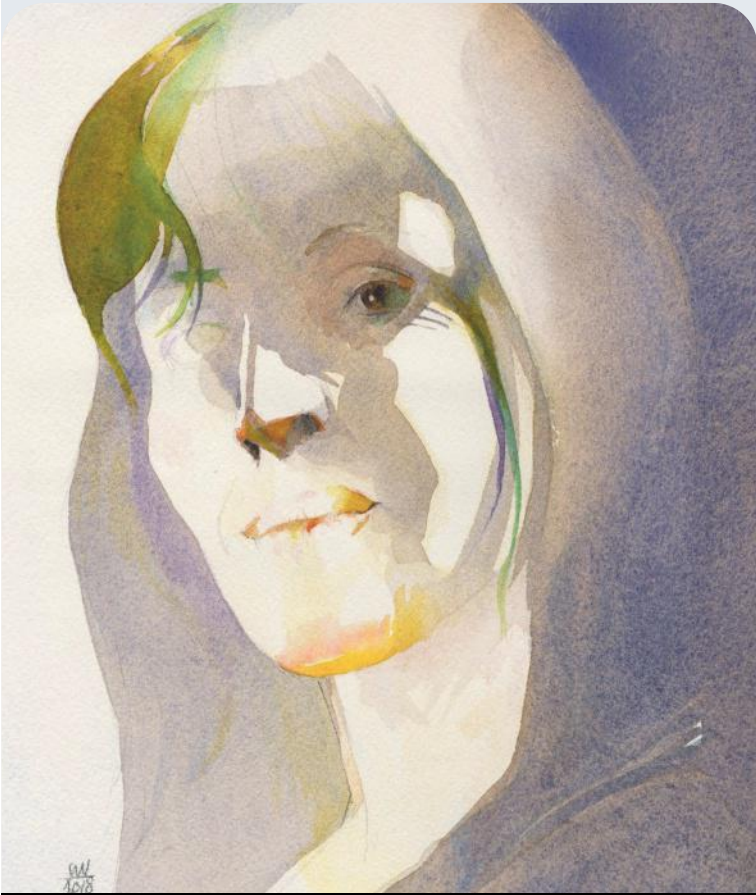
ONLINE CURSUS

Portretten maken met Siegfried Woldhek!

In 10 lessen laat Siegfried je de kneepjes van het vak zien

- Leer de essentie van portretteren
- Praktische en inspirerende opdrachten
- Geen basiskennis vereist

Heb je altijd al willen leren hoe Siegfried die prachtige portretten maakt voor NRC? In deze cursus vertelt hij hoe ie dat doet en laat hij zien wat hij zelf graag jaren geleden had willen weten. Zaken die veel belangrijker zijn dan techniek of kennis van anatomie en de plek van neus en ogen. Volgens Siegfried kun je een goed portret maken met simpele middelen. De cursus is online dus je bepaalt zelf wanneer je begint en je kunt de cursus onbeperkt terugkijken.

Bestel nu ► nrcwebwinkel.nl/portretten

Advertentie

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen
of suggesties?
Mail naar
redactie@nrc.nl of
ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus
20673, 1001 NR Amster-
dam, t.a.v rubriek,
redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000**
(algemene nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen?
Stuur maximaal
250 woorden naar
opinie@nrc.nl.
Vermeld naam, adres en
tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel

E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonne- menten

Wij streven ernaar NRC te
bezorgen voor 7.00 uur, op
zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572**
(ma-vr 8.00-17.00,
za 9.00-13.00)

Omgang

persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt
van abonnees en gebrui-
kers van online dienst-
verlening gegevens vast
voor de uitvoering van
een (abonnee)overeen-
komst en/of het verlenen
van diensten. Deze gege-
vens kunnen worden ge-
bruikt om u te informeren
over relevante producten
en diensten van Media-
huis NRC BV (zie ook
nrc.nl/privacyverklaring).
Afmelden kan via
privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026.
Alle auteursrechten en
databankrechten ten aan-
zien van (de inhoud van)
deze uitgave worden uit-
drukkelijk voorbehouden.
Deze rechten berusten bij
Mediahuis NRC BV c.q. de
betreffende auteur.
Zie voor de volledige
tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●● zeer goed
●●●●● goed
●●●●● matig
●●●●● zwak

Detachering • Recruitment • Tech Solutions

Druk jouw stempel op morgen

Zet je volgende carrièrestap met YER

Aankomend Channel Manager Nederland

Bedrijf

Somfy is een innovatief Frans familiebedrijf, al 50 jaar wereldleider en pionier in elektromotoren en besturingssystemen voor o.a. automatische zonwering voor gebouwen.

Functie

Als succesvolle salesprofessional met leiderschapspotentieel ontwikkel je binnen één jaar naar een managementpositie, waarin je eindverantwoordelijk zult zijn voor het saleskanaal in Nederland. Als natuurlijke verbinder ontwikkel je je salesteam met visie en commerciële daadkracht. Je analyseert groeikansen en boekt uitstekende resultaten.

Locatie: Hoofddorp / **Ervaring:** +8 jaar / **Sector:** Electrical/Electronic Manufacturing / **Opleiding:** Hbo/wo / **Voorwaarden:** Goed salarispakket + bonus + auto

Contactpersoon YER

Marie-José van Riel, +31 6 215 344 35

Accountmanager Key Account FMCG

Bedrijf

Topbrands is een internationale speler in Personal Care, Home Care en Confectionery die wereldwijd levert via diverse kanalen, waarbij ze slimme inkoop, innovatie en eigen merken combineren om in te spelen op trends en klantbehoeften.

Functie

Als Accountmanager FMCG bouw en onderhoud je duurzame relatie met de key account van Topbrands. Je combineert strategisch meedenken over het productportfolio met een hands-on aanpak. Je zorgt ervoor dat het volledige proces, van deal tot levering, soepel verloopt.

Locatie: Oud-Beijerland / **Ervaring:** 3-5 jaar / **Sector:** Consumer Goods / **Opleiding:** Hbo / **Voorwaarden:** Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER

Karen Bausch, +31 6 292 392 02

Solutions Consultant Food Processing Equipment

Bedrijf

GEA is een wereldleider in systemen voor de voedsel-, dranken- en farmaceutische industrie. Zij innoveren continu en streven naar duurzaamheid, waarmee ze bijdragen aan een betere toekomst.

Functie

Ben jij technisch onderlegd en herken je commerciële kansen? In deze rol bij GEA ondersteun je internationale collega's met inhoudelijk advies over de machines en lijnen voor voedselverwerking – precies daar waar jouw expertise het verschil maakt. Regelmatig reizen, vooral binnen Europa, maakt jouw werk extra dynamisch.

Locatie: Bakel / **Ervaring:** +5 jaar / **Sector:** Engineering & Development / **Opleiding:** Bachelor / **Voorwaarden:** Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER

Rob Engels, +31 6 455 788 00

(Aankomend) Partner | Pensioenexpert

Bedrijf

KWPS is een top nichekantoor dat adviseert over pensioen, arbeidsvoorwaarden en complexe verzekeringsoplossingen. Met een team van ervaren fiscalisten, juristen en economen bieden ze diepgaande kennis en een praktische aanpak, zodat cliënten altijd "in control" zijn.

Functie

Ben jij een ondernemende pensioenexpert met visie, communicatieve kracht en een sterk netwerk? Bij KWPS bouw je aan je eigen cliëntenportefeuille, werk je aan complexe vraagstukken en groei je mee als partner in een hecht, multidisciplinair team.

Locatie: Amsterdam / **Ervaring:** +7 jaar / **Sector:** Consultancy / **Opleiding:** Wo Master / **Voorwaarden:** € 75.000 - € 135.000/jaar

Contactpersoon YER

Faye Fartoux, +31 6 516 015 13

Scan de QR-code en
bekijk alle vacatures
yer.nl/nrc

YER. Al bijna 40 jaar specialist in topfuncties binnen het hogere segment

YER ambitions in motion